

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UGDYMO MOKSLŲ IR SOCIALINĖS GEROVĖS FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija – specialiojo ugdymo koordinavimas)
magistrantūros studijų programa

Loreta Petrauskienė

***SOCIOEDUKACINĖS PAGALBOS TEIKIMAS ELGESIO IR EMOCIJŲ
SUNKUMŲ/SUTRIKIMŲ TURINTIEMS VAIKAMS: PEDAGOGŲ IR TĖVŲ
POŽIŪRIS***

Magistro darbas

*Magistro vadovė –
doc. dr. Renata Geležinienė*

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* socioedukacinės pagalbos teikimo vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, *analizė*. Anketinės *apklausos metodu* atliktas tyrimas, kurio tikslas – išanalizuoti socioedukacinės pagalbos teikimą elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams. Kiekybinio tyrimo duomenys apibendrinti *statistiniais metodais* (aprašomoji, faktorinė, koreliacinė analizė). Tyrime dalyvavo 346 respondentai: 194 pedagogai, ugdatys vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, ir 152 tėvai, auginantys vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų.

Empirinėje dalyje atskleistas mokytojų ir tėvų požiūris į vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, socioedukacinės pagalbos teikimą bendrojo ugdymo mokykloje remiantis kriterijais: elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų požymių raiška, specialistų teikiama pagalba jos stiprinimas, socioedukacinių poreikių tenkinimas, elgesio valdymo priemonių ir strategijų taikymas, fizinės aplinkos ir ugdymo priemonių pritaikymas, pagalbos tėvams teikimas.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Pedagogai perdėtai konstatuoja, kad jiems tenka mokyti vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų bei elgesio ir emocijų sutrikimų. Nurodo, kad šiems vaikams būdingi socialiniai bei emociniai sunkumai/sutrikimai. Tuo tarpu tėvų nuomonė skiriasi kardinaliai ir jie nemano, kad vaikai turi elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, bet nurodo, kad vaikams būdingas netinkamas ir (ar) agresyvus elgesys.

2. Pedagogų ir tėvų nuomone, didžiausią pagalbą elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams teikia klasių auklėtojai, socialinis pedagogas. Labiausiai pageidaujama plėtoti psichologo pagalbos teikimą. Tačiau ne visose mokyklose yra reikalingų specialistų, kurie tinkamai teiktų pagalbą vaiko poreikiams patenkinti, todėl socioedukacinė pagalba kai kuriais atvejais teikiama minimaliai ar fragmentiškai. Pedagogai ir tėvai įvardijo daugiausiai tenkinamus šiuos poreikius: saugios emocinės aplinkos kūrimo, saugumo, draugystės, bendravimo poreikius. Pedagogų ir tėvų nuomone, mokykloje socioedukaciniai poreikiai tenkinami iš dalies, o turėtų būti stiprinami (socialinės paramos ir harmoningos aplinkos, žinių ir gebėjimų taikymo poreikiai).

3. Respondentai pažymėjo, kad pedagogai dažniausiai taiko šias nepageidautino elgesio valdymo priemones ir strategijas: pozityvų skatinimą, naudoja priemones skirtingų gebėjimų vaikams, kuria taisyklės, veda individualius pokalbius, aptaria netinkamo elgesio apraiškas ir iš anksto nustato pasekmes. Pedagogai ir tėvai akcentavo, kad valdant nepageidaujamą mokinių elgesį dažniausiai reikėtų taikyti pozityvaus elgesio valdymo priemones ir strategijas: vaikui netinkamai pasielgus, pedagogui reikėtų likti ramiam, ugdyti mokinių pasitikėjimą, plėtoti skatinimo sistemą.

4. Fizinė aplinka ir ugdymo priemonės minimaliai pritaikomos mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų. Pedagogai nurodo, kad mokomoji medžiaga ir priemonės laikomos lengvai pasiekiamose vietose, jie taiko įvairius mokinių sėdėjimo vietų išdėstymo būdus bei naudoja IKT. Deja, tėvai abejoja ir mano, kad pedagogai tik kartais šias priemones bei metodus taiko ugdymo procese. Respondentai konstatuoja, kad dauguma klasių turi tinkamą apšvietimą, tenkina ir sienų atspalviai, bet klasėse nėra nusiramavimo kampelių.

5. Pedagogai ir tėvai akcentuoja, kad tėvams auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, yra teikiama minimali pagalba: specialistų (specialioji pedagoginė, socialinė pedagoginė), organizuojami susitikimai su mokinio tėvais bei kitais ugdymo proceso dalyviais, vyksta telefoniniai pokalbiai informuojant apie mokinio pozityvų ir negatyvų elgesį. Tėvai įvardijo, kad dažnai apie mokinių pozityvų ir negatyvų elgesį yra informuojami telefonu, bet šios pagalbos pedagogai neakcentavo.

Esminiai žodžiai: elgesio ir emocijų sunkumai/sutrikimai, socioedukaciniai poreikiai, socioedukacinė pagalba.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1. skyrius. SOCIOEDUKACINĖS PAGALBOS TEIKIMO MOKINIAMS, TURINTIEMS ELGESIO IR EMOCIJŲ SUNKUMŲ/ SUTRIKIMŲ TEORINIS ASPEKTAS	9
1.1. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų samprata	9
1.2. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų priežastys	14
1.3. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams būdingi socioedukaciniai poreikiai	18
1.4. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių socioedukacinės pagalbos tenkinimas ugdymo procese	25
2. skyrius. SOCIOEDUKACINĖS PAGALBOS TEIKIMAS ELGESIO IR EMOCIJŲ SUNKUMŲ/SUTRIKIMŲ TURINTIEMS VAIKAMS: PEDAGOGŲ IR TĖVŲ NUOMONĖ 34	
2.1. Tyrimo metodika	34
2.2. Tyrimo respondentai.....	39
2.3. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų požymių raiška mokiniams bendrojo ugdymo mokyklose.....	40
2.4. Specialistų teikiama pagalba bei jos stiprinimas mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/ sutrikimų	47
2.5. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių socioedukacinių poreikių tenkinimas.....	50
2.6. Elgesio valdymo priemonių ir strategijų taikymas mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų	53
2.7. Ugdamosios aplinkos pritaikymas elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams	59
2.8. Pagalba tėvams auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumus/sutrikimus sutrikimų.....	62
Išvados	66
Rekomendacijos	68
Literatūra	71
Summary	78
Priedai	79

Įvadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. Lietuvos švietimo politika teigia, kad kiekvienos ugdymo įstaigos tikslas – siekti kiekvieno vaiko visavertės socializacijos, ugdymo(si) pažangos, sėkmingai ugdant vaiko pasitikėjimą ir puoselėjant jo savigarbą bei gebėjimą save realizuoti¹. Pastaruoju metu vis didėja mokytojų ir tėvų susirūpinimas dėl elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių vaikų ugdymo(si). Šie vaikai turi bendravimo ir mokymosi problemų, yra sunkiau auklėjami, aplinkiniams kelia daug rūpesčių. Darbas su šiais vaikais iš mokytojo reikalauja psichologinės įtampos, pastangų, kūrybiškumo, organizacinių sugebėjimų.

Užsienio šalių mokslininkų tyrimai (Kay, 2007; Robichaud, 2007; Cowley, 2008; Humphrey, 2008; Jull, 2008; Matson, Lovulio, 2008; Scheuermann, Hall, 2008), analizuojantys specialiųjų ugdymosi poreikių ir ypač emocijų ir elgesio sunkumų turinčių mokinių ugdymą bendrojo ugdymo mokykloje, remiasi kognityvine biheavioristine bei ekosistemine prieiga. Autoriai akcentuoja ugdymo proceso dalyvių požiūrių į mokinius kylančių emocijų ir elgesio sunkumų įvairovę, skirtingų socialinių tinklų įtaką vaiko emocinei saviraiškai ir elgesiui bei pabrėžia, kad reikia elgesio ir emocijų sunkumų turinčių mokinių ugdymą grįsti ugdymo proceso dalyvių samprata, poreikių identifikavimu, glaudžia sąveika bei bendra veikla, tikslingai ir kryptingai konstruojant pozityvaus elgesio palaikymo sistemą bendrojo ugdymo mokykloje (cit. Geležinienė, 2010).

Vaikai, kuriems būdingi elgesio, emocijų ar socializacijos sunkumai/sutrikimai, kelia susirūpinimą. Norint sėkmingai padėti šiems vaikams, svarbu juos pažinti ir užmegzti su jais šiltus santykius. Tai padaryti lengviau pedagogams, kurie kasdien bendrauja su elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčiais vaikais. Vaikams labai vertinga pedagogų pagalba, kai sukuriama geri, palankūs ugdymosi santykiai, grindžiami nuosekliu ir geranorišku požiūriu (East, Evans, 2008).

Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių ugdymas(is) akcentuojamas švietimo dokumentuose², mokslininkų darbuose (Ališauskienė, Miltenienė 2004; Galkienė, 2005; Ališauskas, Ališauskienė, Gerulaitis, Melienė, Miltenienė 2010; Geležinienė, 2010, 2011; Ališauskas, Šimkienė 2013) bei įvairiose programose, metodinėse rekomendacijose ir projektuose³. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių ugdymą bendrojo ugdymo

¹ Švietimo aprūpinimo centro leidinys (2009). *Švietimo naujienos*, 3 (278). Prieiga internete: <http://www.sac.smm.lt/old2006/images/file/leidiniai/3%20SN%20numeris.pdf> [žiūrėta 2016-06-16].

² Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (2013). *Valstybės žinios*, 2011-03-31, Nr. 38-1804.; Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas (2011). *Valstybės žinios*, 2011-10-11, Nr. 122-5771.

³ Geležinienė, R., Vasiliauskienė, L., Vyšniauskienė, A. (2010). *Mokomės kartu. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos specialistams*. Vilnius: SPPC; Mažylienė, A., Gutauskienė, R., Tumelienė, R., Špokienė, R. (2011). *Inkliuzinis ugdymas ir komandinė pagalba mokiniui. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir*

mokyklose analizuoja ir užsienio šalių autoriai (Thacker, Strudwick, Babbedge, 2002; Poulou, 2005; Jull, 2008).

Valstybinėje švietimo 2013-2022 metų strategijoje⁴ numatyta teikti veiksmingą pedagoginę ir psichologinę pagalbą mokiniams, patiriantiems mokymosi sunkumų. Teikiama pagalba turi padėti įgyvendinti mokinių teisę į mokslą, užtikrinti veiksmingą mokinių ugdymąsi, sudaryti sąlygas pozityviai socializacijai, pilietinei brandai ir saugumui. Pagalbą mokiniui bendrosiose mokyklose teikia logopedas, specialusis pedagogas, tiflopedagogas, surdopedagogas, socialinis pedagogas, psichologas ir kiti specialistai.

Vasiliauskienė (2010) pažymi, kad veiksmingą pedagoginės, specialiosios pedagoginės, psichologinės, socialinės pagalbos organizavimą užtikrina bendras įvairių specialistų, mokyklos bendruomenės bei mokinių tėvų darbas, reikalaujantis informacijos, atitinkamų žinių ir gebėjimų. Vadinasi, kiekviena mokykla atsakinga surasti priemonių ir būdų, kad būtų pasiektas pagrindinis tikslas – užtikrintos tokios mokymo ir mokymosi sąlygos, kad vaikai galėtų įgyti kompetencijų, gebėjimų spręsti problemas ir priimti sprendimus, būtų pasirengę prisitaikyti prie pokyčių ir prisiimti atsakomybę už veiksmus.

Išanalizavus socioedukacinės pagalbos teikimo elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams problematiką, kyla **probleminiai klausimai**: kaip bendrojo ugdymo mokyklos pasiruošusios teikti socioedukacinę pagalbą elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams? Kaip bendrojo ugdymo mokyklose tenkinami elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių vaikų socioedukaciniai poreikiai? Kokios elgesio valdymo priemonės ir strategijos taikomos ugdant vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, bendrojo ugdymo mokyklose? Kaip į socioedukacinės pagalbos teikimą pasitelkiami ne tik pedagogai, bet ir vaiko šeima? Kokia pagalba teikiama tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų?

Tyrimo objektas: socioedukacinės pagalbos teikimas elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti socioedukacinės pagalbos teikimą elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams.

Uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės, pedagoginės literatūros bei dokumentų analize, atskleisti socioedukacinės pagalbos teikimą vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų.

švietimo pagalbos teikėjams. Vilnius: SPPC; Skučaitė, V., Karmazė, E., G. (2011). *Padėkite vaikui įveikti sunkumus: geroji bendradarbiavimo mokyklose patirtis. Metodinės rekomendacijos švietimo pagalbos specialistams ir mokytojams*. Vilnius: SPPC; Liaudanskienė V., Mikulėnaitė L., Ulevičiūtė R., Vilūnienė, A. (2013). *Padėkime vaikams mokytis. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos teikėjams*. Vilnius: SPPC.

⁴ Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija. Prieiga internete: https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/451_f91e8f0a036e87d0634760f97ba07225.pdf [žiūrėta 2016-07-17].

2. Taikant anketinės apklausos metodą, atskleisti mokytojų ir tėvų požiūrį į vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, socioedukacinės pagalbos teikimą bendrojo ugdymo mokykloje remiantis kriterijais:

- 2.1. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų požymių raiška.
- 2.2. Specialistų teikiama pagalba bei jos stiprinimas.
- 2.3. Socioedukacinių poreikių tenkinimas.
- 2.4. Elgesio valdymo priemonių ir strategijų taikymas.
- 2.5. Fizinės aplinkos ir ugdymo priemonių pritaikymas.
- 2.6. Pagalbos tėvams teikimas.

3. Remiantis teorine analize ir empirinių rezultatų duomenimis, pateikti rekomendacijas bendrojo ugdymo mokyklų administracijai ir pedagogams.

Tyrimo dalyviai. Tyrimas atliktas Pasvalio miesto ir rajono bendrojo ugdymo mokyklose 2016 m. rugsėjo mėnesį. Kiekybiniame tyrime dalyvavo 346 respondentai: 194 pedagogai ir 152 tėvai.

Tyrimo metodologija ir metodai. Teorinė mokslinės, pedagoginės literatūros šaltinių ir dokumentų analizė, kiekybinio tyrimo metodai. Kiekybinio tyrimo duomenys rinkti taikant anketinės apklausos metodą (parengtos dvi analogiškos anketos pedagogams ir tėvams), analizuoti statistiniais metodais (aprašomoji, faktorinė, koreliacinė analizė). Empiriniai kiekybinio tyrimo duomenys statiškai apdoroti ir grafiškai apipavidalinti kompiuterinėmis SPSS ir Microsoft Office Excel programomis.

Pagrindinės sąvokos

Agresija – priešiškas elgesys, kuriam būdingas įžūlus pranašumo demonstravimas ar net jėgos naudojimas kito žmogaus, žmonių grupės atžvilgiu. Tokio elgesio tikslas yra pakenkti psichologiškai arba fiziškai (Vaitkevičiūtė, 2007).

Aktyvumo ar/ir dėmesio sutrikimai⁵ – tai sutrikimai, kurie pasireiškia amžiaus neatitinkančiais dėmesingumo (nesugebėjimas pakankamai ilgai išlaikyti dėmesį, baigti pradėtą darbą), padidėjusio aktyvumo arba hiperaktyvumo (bėgiojimas, judėjimas, triukšmavimas, kai reikia sėdėti ramiai, įkyrus elgesys) ir impulsyvumo (nesugebėjimas sulaukti savo eilės, atidėti noro išpildymo) požymiais. Šie požymiai ryškėja jau ikimokykliniame amžiuje. Sutrikimas stebimas bent dviejose aplinkose (pavyzdžiui, namuose ir mokykloje) ir turi įtakos atitinkamam raidos etapui, būdingam funkcionavimui socialinėje srityje, mokykloje, namie ar kitoje aplinkoje.

Edukacinis (-ė) – auklėjamasis, lavinamasis, šviečiamasis (Vaitkevičiūtė, 2007).

⁵ Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas. *Valstybės žinios*, 2011-10-11, Nr. 122-5771.

Elgesys – žmogaus veiksmai, atspindintys jo santykius su aplinka. Sąveikaudamas su socialine aplinka, mokydamasis ir auklėdamasis ugdytinis įgyja patirties, ją išgyvena, susidarydamas aplinkos reikalavimų vaizdą, kuris reguliuoja jo elgesį (Jovaiša, 2007).

Emocijos – 1. gyvūno ar žmogaus tiesioginis šališkas aplinkos reiškinių ir situacijų reikšmių išgyvenimas; jas lemia aplinkos reiškinių savybių santykis su individo poreikiais; 2. išorinis jausmų reiškimas (Vaitkevičiūtė, 2007).

Emociniai (internalūs) sunkumai – tai psichologinės problemos, nukreiptos į vidų ir pasireiškiančios vidiniais išgyvenimais. Problemoms priskiriamas nusišalinimas, nerimas, depresija (Nasvytienė, 2005).

Elgesio sunkumai – tai į aplinką nukreiptas elgesys: agresyvūs ir destruktivūs veiksmai, delinkventinis elgesys, išveika, prieštaraujantis neklusnumas (Nasvytienė, 2005).

Elgesio ar/ir emocijų sutrikimai⁶ – tai heterogeniška grupė sutrikimų, pasireiškiančių elgesio ar/ir emocinėmis reakcijomis, ryškiai besiskiriančiomis nuo įprastų amžiaus, kultūros ir etinių normų, bei išreikštu nedėmesingumu, impulsyvumu ar/ir prasta elgesio reguliacija.

Hiperaktyvumas (gr. *hyper+actus* per didelis aktyvumas) – padidėjęs vaikų sensorinis ir motorinis aktyvumas dėl kurių nors vystymosi ar laikinų sutrikimų. Jis pasireiškia nepastoviu dėmesiu, blogu mokymusi, paviršutinišku mąstymu, neramumu, nenustygimu vietoje. Priežastys gali būti psichozės, netinkamas maistas, emocinis jaudrumas ir kt. Išaiškinus priežastis, aktyvumą galima sureguliuoti (Jovaiša, 2007).

Depresiškumas – sąvoka, apibūdinanti įvairiausias sudirginimo bei prislėgtumo būsenas: pablogėjusi, liūdna nuotaika, sulėtėjęs mąstymas bei motorinis slopinimas. Visi gyvenimo įvykiai suvokiami niūriai, anksčiau dominusi veikla tampa neįdomi ir nereikšminga, praeitis suvokiama kaip nenusisekimų grandinė, nematoma ateities perspektyvos. Mąstoma tik liūdnai. Būdingas savęs kaltinimas, nebudrumas, užslopinimas (Šinkariova, 2007).

Pagalba – sąmoningos, aktyvios pastangos, norint pagerinti kito žmogaus padėtį (Legkauskas, 2010).

Poreikis – biologinio, materialinio, kultūrinio ar dvasinio trūkumo emocinis išgyvenimas ir siekimas jį pašalinti. Poreikis kreipia individą į objektus, kurie būtini jo egzistencijai. Kitokių – nebūtinų – objektų siekimą gali motyvuoti interesai, norai, pageidavimai, prestižas, mada ir kt., todėl kartais kaip poreikiai suprantama visa tai, ką žmogus laiko esant jam reikalinga, nors ir nebūtina. Tokius poreikius tiksliau vadinti pageidavimais, norais (Jovaiša, 2007).

⁶ Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas (2011). *Valstybės žinios*, 2011-10-11, Nr. 122-5771.

Socialinis (-ė) (lot. *socialis* visuomeninis) – susijęs su visuomeniniu gyvenimu, visuomeninis (Vaitkevičiūtė, 2007).

Socio - (lot. *societas* visuomenė) – pirmasis sudurtinių žodžių dėmuo, rodantis sąsają su visuomene arba visuomenės reiškiniais (Vaitkevičiūtė, 2007).

Socioedukacinė (socialinė-pedagoginė pagalba) **pagalba**⁷ – tai mokyklos darbuotojų tikslinga, organizuota veikla, susijusi su mokinių socialinių bei pedagoginių poreikių tenkinimu.

Magistro darbo struktūra: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, cituotos literatūros sąrašas (104 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 10 lentelės, 12 paveikslėlių. Darbo apimtis – 89 puslapiai. Prieduose pateikiami anketų pavyzdžiai.

⁷ Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011-03-31, Nr. 38-1804.

1. skyrius: SOCIOEDUKACINĖS PAGALBOS TEIKIMO MOKINIAMS, TURINTIEMS ELGESIO IR EMOCIJŲ SUNKUMŲ/ SUTRIKIMŲ TEORINIS ASPEKTAS

1.1. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų samprata

Remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės duomenimis⁸ 2015 – 2016 m. m. mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, bendrojo ugdymo mokyklose yra 38656, iš jų 460 vaikai, turintys elgesio ir emocijų sutrikimų. Nuo 2012 – 2013 metų tiek bendras specialiųjų ugdymosi poreikių, tiek elgesio ir emocijų sutrikimų turinčių mokinių skaičius labai sumažėjo. Duomenų apie elgesio ir emocijų sunkumus nerasta. Specialiųjų poreikių bei emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių skaičiaus pokytis bendrojo ugdymo mokyklose pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelė

Specialiųjų poreikių bei emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių skaičiaus pokytis bendrojo ugdymo mokyklose⁹

Specialiųjų poreikių mokiniai integruoti į bendrojo ugdymo klases	2012-2013 m.m.	2013-2014 m.m.	2014-2015 m.m.	2015-2016 m.m.
Specialiųjų poreikių mokinių skaičius	40348	39690	39218	38656
Elgesio ir emocijų sutrikimų turinčių mokinių skaičius	624	465	451	460

Kaip pažymi Geležinienė (2009), vis aktualesnė tampa pateikiamų duomenų tikslumo problema, nes mokytojai teigia priešingai ir nurodo, jog elgesio ir emocijų sutrikimų turintys mokiniai mokykloje kelia daugiausia problemų.

Pasak Geležinienės (2009), specialiųjų ugdymo(si) poreikių turintys mokiniai statistiškai priskiriami vienai ar kitai probleminei grupei pagal nustatyto vyraujančio sunkumų ar sutrikimo tipo pobūdį (kai elgesio ir emocijų sutrikimą nustatė pedagoginė psichologinė tarnyba, kai sutrikimas yra tik prognozuojamas ar laukiama PPT įvertinimo, kai elgesio ir emocijų sutrikimas nustatytas kaip antrinis). Tokiu atveju statistiškai apskaitoma tik pirmoji mokinių grupė, o likusios nepatenka į jokias duomenų bazes, o realybėje mokytojai ugdo visų minėtų grupių mokinius.

JAV Nacionalinio sveikatos statistikos centro 2010 metų duomenimis¹⁰, 8,4 proc. vaikų diagnozuotas ADHD¹¹, tačiau juk yra ir daugiau elgesio ir emocijų sutrikimų.

⁸ Lietuvos statistikos departamentas, leidinys „Švietimas 2015“. Prieiga internete: <http://osp.stat.gov.lt/services-por.let/pub-edition-file?id=23298> [žiūrėta 2016-07-17].

⁹ ten pat

¹⁰ Summary health statistics for U.S. children: National health interview survey, 2010.

¹¹ Aktyvumo ir dėmesio sutrikimas.

Mokslinėje literatūroje ir internete pinasi du terminai „elgesio ir emocijų sunkumai“ ir „elgesio emocijų sutrikimai“. Mokslinėje literatūroje elgesio ir emocijų sutrikimai yra apibūdinami įvairiai. Autorės Hallahan, Kauffman (2003) teigia, kad vaikai, turintys ypatingų socialinių ir/arba asmens vidinių problemų, problemų dėl tarpasmeninių santykių, apibūdinami kaip turintys emocijų sutrikimų, elgesio sutrikimų, socialinių ir emocijų sutrikimų, emocijų konfliktų, asmenybės ir socialinės adaptacijos problemų, bet kaip vaikai turintys sunkių elgesio sutrikimų.

Tarptautinių žodžių žodyne (2007) *elgesys* apibrėžiamas kaip organizmo veiksmų ir reakcijų į aplinką visuma ir teigiama, kad elgesys gali būti sąmoningai suvokiamas arba pasąmoningas, atviras arba slaptas, valingas arba nevalingas. Pasak Jovaišos (2007), elgesys – žmogaus veiksmai, atspindintys jo santykį su aplinka. Kitaip tariant, elgesys – tai kažkieno veiksmas ar fizinė reakcija tam tikromis aplinkybėmis. *Emocija* – tai psichinis procesas, reakcija, kuri atsispindi žmogaus ir jį supančios aplinkos santykyje. Legkausko (2010) teigimu, emocijos yra sąmonės priemonė aplinkos įvykiams įvertinti mūsų poreikių atžvilgiu. Myers (2000) *emociją* paaiškina taip: psichologinės reakcijos, kurias sudaro fiziologinio sužadavimo, išraiškos veiksnių ir sąmoningos patirties sąveika. Be to, autorius išdėsto, kad įvairaus turinio poreikiai, bendravimas ar veikla lemia emocišines reakcijas, situacines emocišines būsenas, afektus, jausmus. Suprantama, kada emocijos reiškiamos sąmoningai, o jas sekantis elgesys atitinka visuomenėje pripažintas normas, tačiau taip yra ne visada.

Ališausko, Šimkienės (2013) teigimu, emocijų sutrikimai pasireiškia nerimu dėl savo elgesio, mokymosi, namų darbų, egzaminų, ateities, taip pat įprastos veiklos vengimu, nuolatine liūdna nuotaika, irzlumu, jautrumu, ankstesnio susidomėjimo praradimu ir nuovargiu bei įtampa.

Tarptautinėje ligų klasifikacijoje¹² (2008) elgesio sutrikimas apibūdinamas kaip būdingas pasikartojantis ir nuolatinis asocialaus, agresyvaus arba nepaklusnaus elgesio stereiotipas. Toks elgesys, pasiekęs stipriausią išraiškos būdą, sutrikdo šiam amžiui būdingas socialines elgesio normas. Anot Barkauskienės ir kt. (2014)¹³, remiantis tradicine diagnostine ir statistine psichikos sutrikimų klasifikacija, elgesio sutrikimai, apibrėžiami kaip pastovūs ir nuolat pasikartojantys elgesio modeliai, pasireiškiantys kitų žmonių teisių nepaisymu arba amžiaus neatitinkančiu socialiniu normų pažeidimu.

¹² Prieiga internete: http://www.who.int/classifications/icd/ICD-10_2nd_ed_volume2.pdf [žiūrėta 2016-07-18].

¹³ Barkauskienė, R., Kundrotaitė, G., Grauslienė, I., Gervinskaitė-Paulaitienė, L., Čekuolienė, D., Zbarauskaitė, A. (2014). Elgesio sunkumai ir asmenybės bruožai vaikystėje. *Psichologija*, 50, 18-32.

LR švietimo ir mokslo, sveikatos apsaugos ir socialinės apsaugos ir darbo ministrų bendru įsakymu¹⁴ reglamentuojamos 8 mokinių, turinčių sutrikimų, grupės, tarp kurių išskiriami elgesio ar/ir emocijų sutrikimai:

1. *Aktyvumo ar/ir dėmesio sutrikimai:*

- ✓ aktyvumo sutrikimas;
- ✓ dėmesio sutrikimas;
- ✓ aktyvumo ir dėmesio sutrikimas.

2. *Elgesio sutrikimai:*

- ✓ prieštaraujančio neklusnumo sutrikimas;
- ✓ elgesio sutrikimas (asocialus elgesys).

3. *Emocijų sutrikimų:*

- ✓ nerimo spektro sutrikimai;
- ✓ nuotaikos spektro sutrikimai.

Dažnai elgesio sutrikimai pasireiškia pasikartojančiu ir nuolatiniu agresyviu, provokuojančiu, įžūliu, kitų teises pažeidžiančiu elgesiu. Kai toks nepageidaujamas elgesys tęsiasi ilgiau nei 6 mėnesius, konstatuojama, kad vaikas turi elgesio sutrikimų. Tačiau būtina atsižvelgti ir į vaiko amžiaus tarpsniams būdingus elgesio ypatumus. Pavyzdžiui, prieštaraujantį, įprastines elgesio normas laužantį elgesį paauglystėje labiau reikėtų vertinti kaip amžiaus tarpsnio ypatumą, o ne kaip elgesio sutrikimą. Pavieniai asocialūs, nusikalstami poelgiai dar nėra pagrindas elgesio sutrikimo diagnozei. Šių sutrikimų turintiems vaikams būdingas pyktis, dirglumas, irzlumas, šiurkštumas, nemandagumas, autoritetų neigimas, maža tolerancija frustracijai, pykčio priepuoliai, atsakomybės stoka, nesugebėjimas užsibrėžti ir siekti tikslo, užuojautos, gėdos, įžvalgų stoka. Elgesio sutrikimai gali prasidėti vaikystėje arba paauglystėje.¹⁵

Nasvytienės (2005) teigimu, bet kokia vaiko problema turi ir emociinę, ir elgesio sudedamąją dalį, todėl labai sunku rasti ribas tarp elgesio ir emocijų sunkumų. Dauguma psichologų mokyklinio amžiaus problemas siūlo skirstyti į eksteralias (į aplinką nukreiptas elgesys – agresyvūs, destruktivūs veiksmai) ir internalias (į vidų nukreiptos problemos – nusišalinimas, nerimas, depresija).

Eksternalūs (elgesios) sunkumai – tai problemos, nukreiptos daugiau į išorę, pasireiškiančios išoriškai pastebimu neadaptiviu elgesiu. Šiai grupei priskiriamas *agresyvumas*, *hiperaktyvumas* ir *delinkventinis elgesys* (Pukinskaitė, 2002).

¹⁴ Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas (2011). *Valstybės žinios*, 2011-10-11, Nr. 122-5771.

¹⁵ Geležinienė, R., Vasiliauskienė, L., Vyšniauskienė, A. (2010). *Mokomės kartu*. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos specialistams. Vilnius: SPPC.

Anot Achenbacho (cit. Nasvytienė, 2005), eksternalūs sunkumai - tai į aplinką nukreiptas elgesys: agresyvūs ir destruktivūs veiksmai, išveika, prieštaraujantis neklusnumas ir pan. Eksternalių (elgesio) sunkumų turinčiais laikomi asmenys, kurių sunkumų priežastis yra konfliktai su žmonėmis ir išorine aplinka, kuriems sunku suprasti savo elgesį ir kitų žmonių jausmus bei ketinimus (Pukinskaitė, 2002).

Internalūs (emociniai) sunkumai (Achenbachas, 1991) – (nusišalinimo, nerimo, depresijos) išraiška yra nukreipiama daugiau į vidų (cit. Nasvytienė, 2005). Bražienė, Mockienė, (2008) internalių (emocinių) sunkumų sąvoką apibūdina plačiau: tai psichologinės problemos, nukreiptos į vidų, pasireiškiančios daugiau vidiniais išgyvenimais, o ne išoriškai matomu elgesiu. Į internalių sunkumų grupę įeina *nerimastingumas, depresiškumas, uždarumas, nusišalinimas*. Specialistai pabrėžia, kad priešingai nei eksternalių problemų atveju tėvai ar mokytojai dažnai nepastebi internalių vaiko problemų, linkę nuvertinti ar laiku neatkreipti į jas dėmesio.

Remiantis Proškuviene (2008), galima išskirti bendrus požymius, leidžiančius manyti, kad vaikas turi emocinių ar elgesio sunkumų:

Emociniai sunkumų požymiai:

- ✓ išvaizdos pakitimai (netvarkingumas, neįprastas švarumas, tvarkingumas);
- ✓ požiūrio į save ar kitus vaikus pasikeitimas (vaikas, buvęs malonus ir bendradarbiaujantis, pradeda visų šalintis, maištauti, vagiliauti ir t. t.).

Elgesio sunkumų požymiai:

- ✓ didelis nervingumas, susirūpinimas, nerimas, baimės ar pykčio protrūkiai, išreikštas negatyvizmas;
- ✓ per didelis susidomėjimas sekso dalykais arba visiškas intereso nebuvimas;
- ✓ išreikštas priešiškus kitiems vaikams, pajuoka, bauginimas, išreikšta agresija, skaudinimas, užuojautos nejautimas, noras kankinti pačiam save;
- ✓ griežtų ritualų kasdieniniame gyvenime laikymasis, kai elgesys paklūsta griežtam modeliui.

Vaikai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, išsiskiria iš grupės savo laikysena, manieromis, kurios rimtai trukdo ir ugdymo procesui, jo aplinkai ir jiems patiems lavėti. Pedagoginėje praktikoje mokytojai dažniausiai pastebi ir turi ugdymo problemų su vaikais, kuriems būdingi savireguliacijos sutrikimai (dėmesio sutrikimas, hiperaktyvumas, impulsyvumas). Jie neretai pasižymi asocialiu elgesiu. Pedagogams taip pat ne naujiena

opozicinis neklusnumas (taisyklių, reikalavimų neigimas ir nevykdymas, dažnas pyktis, kerštingumas) (Žičkuvienė, 2008)¹⁶.

Giedraitytė ir Bieliauskaitė (2006) siūlo konstatuoti elgesio ar emocinę problemą tuomet, kai vaiko elgesys tam tikrose situacijose dažnai skiriasi nuo tikėtinų jo amžiaus vaikų reakcijų, neatitinka socialinės grupės taisyklių; tai pastebima įvairioje aplinkoje (šeimoje, darželyje, vaikų žaidimo aikštelėje ir pan.); elgesys nekinta įprastu būdu auklėjant ir lavinant vaiką. Tiriant vaikų sunkumus, susijusius su elgesio ir emocijų sutrikimais, negalima skubėti daryti išvadų, nes vystymąsi lemia daugybė veiksnių, iš kurių vieni yra žalojančio poveikio, kiti – apsauginio, bet poveikio pobūdis taip pat nėra stabilus, ir kartais raidai nepalankios sąlygos gali sukurti prielaidas vystytis vaiko elgesio ir emocijų sutrikimams. Proškuvienė (2008) pastebi, kad į mokyklas ateina vis daugiau vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sutrikimų.

Hurrelmann, Unverzagt (2001), Shapiro (2008) pastebėjimu, vieni vaikai labai aktyvūs, kiti visai nebendruoja, pasitraukia iš kolektyvo, kai kurie suserga psichosomatinėmis ligomis, kenčia nuo galvos skausmų, dažnai jaučia baimę ir liūdesį, skundžiasi nuovargiu, yra išsekę ir vieniši, vaikai dažnai mikčioja, suserga astma, alergijomis, šlapinasi į lovą, kartais be saiko valgo arba badauja, bando nusižudyti. Tokiais atvejais iškyla grėsmė susirgti depresija. Tokius vaikus dažnai kankina įvairiausios asmeninės ir visuomeninės problemos. Pagrindinės emocijos – meilė, neapykanta, laimė, sielvartas, kaltė – yra ir visų kitų vaiko emocijų pagrindiniai vediniai. Elgesio ir emocijų sutrikimai dažniausiai atsiranda vaikui augant. Vidiniams konfliktams išreikšti dažnai pasirenkamas brutalus, griaunamasis elgesys.

Analizuojant elgesio ir/ar emocijų sutrikimų klasifikacijas galima teigti, kas įvairių profesijų atstovai jas klasifikuoja skirtingai. Švietimo pagalbos specialistai, dirbdami su elgesio ir emocijų sunkumais/sutrikimais turinčiais vaikais, vadovaujasi „Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos apraše (2011) pateikta elgesio ir emocijų sutrikimų klasifikacija, o medikai remiasi TLK-10 (2008) klasifikacijoje pateiktais elgesio ir emocijų sutrikimų apibūdinimais. Mokslinėje literatūroje emocijų ir elgesio sutrikimai traktuojami kaip pastovus ir ryškus reagavimas į savo aplinką socialiai nepriimtiniu arba asmenybės vystymuisi nepalankiu būdu.

¹⁶ Žičkuvienė E.(2008) *Hiperaktyvus vaikas – šių dienų problema* (I). Prieiga internete: <http://www.vtv.lt/> naujienos [žiūrėta 2016-07-17].

1.2. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų priežastys

Vaiko raidai įtakos turi ne vienas, o dažniausiai keletas veiksnių: biologiniai veiksniai, artimiausia aplinka, tėvų (globėjų) auklėjimo stilius, netinkamas patyrimas mokykloje, socialinės ir kultūrinės vertybės.

Autorių Barkauskienė, Kundrotaitė, Grauskienė, Gervinskaitė-Paulaitienė, Čekuolienė, Zbarauskienė (2014) teigimu, elgesio problemos ir sutrikimai vaikystėje yra didelį susirūpinimą kelianti problema, nes destruktivaus elgesio apraiškos sukelia daug neigiamų padarinių ne tik tokių sunkumų turintiems vaikams, bet ir aplinkiniams – tiek artimiausiai socialinei aplinkai, tiek didesnei visuomenės daliai. Pasak Bankauskienės (2013), asmenybė, aplinka ir elgesys yra susiję ir paaiškina probleminio elgesio atsiradimą. Liesinskienė, Karalienė (2008) mano, kad emocijų sutrikimų priežastys yra kompleksinės: reikšmės turi šeimos santykiai, socialinė aplinka, genetiniai faktoriai, vaiko konstituciniai ypatumai, temperamentas. Dauguma autorių (Galkienė, 2005; Hallahan, Kauffman, 2003; Radzevičienė, 2006 ir kt.) biologinius sutrikimus ir ligas, patologinius santykius šeimoje, netinkamą patyrimą mokykloje apibūdina kaip esmines emocijų ir elgesio sutrikimų priežastis. Radzevičienė (1997) išskiria tokius vaiko elgesio ir emocijų reikšmingus faktorius: biopsichinius (paveldimumas, genetinio veiksnio reikšmė); šeimos aplinkos; socialinės aplinkos.

Dažnai vaikų elgesio ir emocijų sutrikimai siejami su socialine vaiko situacija. Gage ir Berliner (1994) teigia, jog daugelis elgesio sutrikimų priežasčių slypi aplinkoje – skurdas, rasinė diskriminacija, tėvų meilės stoka, nesirūpinimas, įžeidinėjimai, aplinkinių priešiškus.

Metodinėse rekomendacijose¹⁷ (2013) išskiriamos šios *elgesio sutrikimų priežastys*:

Biologiniai faktoriai:

- ✓ Paveldėjimas: genetiniai veiksniai, minimalūs smegenų veiklos sutrikimai, sunkus temperamentas.
- ✓ Neurologiniai, biocheminiai veiksniai.
- ✓ Raidos sutrikimai: prasti verbaliniai įgūdžiai, blogas vykdomosios funkcijos (problemos analizė, sprendimų numatymas, vykdymas), atminties sunkumai, intelekto problemos.

Psichologiniai faktoriai:

- ✓ Individualūs veiksniai: anksti pasireiškusi agresija, priešiškus kitiems, socialinio pažinimo deficitas, temperamentas.
- ✓ Sutrikusi moralinių normų raida.
- ✓ Fizinis smurtas prieš vaikus.

¹⁷ Liaudanskienė V., Mikulėnaitė L., Ulevičiūtė R., Vilūnienė A. (2013) *Padėkime vaikams mokytis. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos teikėjams*. Vilnius:SPPC.

- ✓ Agresyvaus elgesio modeliavimas.
- ✓ Tėvų auklėjimo nenuoseklumas.

Socialiniai faktoriai:

- ✓ Draugų įtaka.
- ✓ Šeimos veiksniai: probleminiai tėvai, nepilna šeima, silpnas emocinis ryšys

su tėvais, tėvų meilės stoka, bloga vaikų priežiūra; vaikų neapsaugojimas nuo agresijos, silpnos šeimos funkcijos, nestabili šeima, nesirūpinimas vaiku, tėvų psichikos sutrikimai, psichologinė, fizinė prievarta šeimoje.

- ✓ Aplinkos/kaimynystės veiksniai: gyvenimas aplinkoje; aplinkinių priešiškus, nedalyvavimas vietinės bendruomenės gyvenime; žemas šeimos ir aplinkos ekonominis lygis; nepastovus gyvenimo būdas, atstūmimas ir atskirtis bendraamžių grupėje.

- ✓ Sociodemografiniai faktoriai: skurdas, bedarbystė, rasinė diskriminacija, žema tėvų profesinė padėtis.

Kalbant apie sunkių elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius vaikus, yra įrodymų, jog jų būklei gali daryti įtakos *biologiniai veiksniai* (Hallahan, Kauffman 2003, cit. Asarnow ir kt., 1994; Harris, 1995). Anot Scheuermann, Hall (2008), netipiškas elgesys yra biologinių (genetinių, biocelinių sutrikimų, temperamento, nėštumo, gimdymo, pogimdyvinio periodo) ir aplinkos sąveikos pasekmė. Pasak Sturlienė (2007) vaiko raida (įvairūs kognityvios raidos sutrikimai ir kt.); sveikatos (fizinės ar psichinės) sutrikimai/negalios laikoma apsunkintos socializacijos priežastimi¹⁸.

Abromaitienė (2008) mano, kad šeima yra pirmoji ir svarbiausia socialinė struktūra, mikroaplinka, perteikianti tam tikrus elgesio modelius, kuriuos įsisąmonina ir perima vaikas. Pasak Sakalausko (2000), šeima – svarbiausia terpė, kurioje vaikas gali sėkmingai augti ir vystytis, įgyti svarbiausius socialinio gyvenimo įgūdžius. Mielke (1997) šeimą apibūdina kaip pagrindinę instituciją vaiko gyvenime. Ji teikia jam saugumą, tikrumą, globą ir auklėjimą.

Dauguma mokslininkų (Hallahan, Kauffman, 2003; Kaffemanienė, Tereikienė 2003; Navaitis, 2007; Radzevičienė, 2006 ir kt.) vieningai pripažįsta, jog *šeima* – pirmoji ir pagrindinė vaiko socializacijos institucija bei pabrėžia, kad tėvų taikomas vaikų auklėjimo būdas lemia vaikų elgesį ir santykius su aplinkiniais. Pasak Sturlienės (2007), paauglystėje intensyviai vyksta socializacija, kurios metu perimamos visuomenės socialinės normos, vertybių sistema, socialiniai vaidmenys. Tačiau, autorės nuomone, paauglio socializacijos sunkumus gali lemti tokie veiksniai, kaip šeima (šalti santykiai, emocinis atstūmimas, auklėjimo klaidos, nuolatiniai

¹⁸ Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai (2013). *Palanki aplinka vaikams ir jaunimui: iššūkiai ir galimybės. Galutinė tyrimo ataskaita*. Prieiga internete: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2_SADM_tyrimas_paslaugos-seimos-gerovei_2013-07.pdf [žiūrėta 2016 – 06 – 15].

barniai, griežtos bausmės, kontrolės trūkumas, priešaringi reikalavimai ir t. t.). (Berns, 2009). Anot Gudžinskienės, Barkauskaitės-Lukšienės (2013), vaiko socializacijos procesas vyksta skirtingais būdais: kreipiant dėmesį į nurodymus, pamokymus, patarimus, analizuojant savo elgesio padarinius, stebint, kaip elgiasi kiti, kaupiant patirtį, laikantis numatytų taisyklių, stengiantis išvengti bausmių, pageidaujant būti skatinamam. Chunn, (2007), Tijūnėlienė, Jonutytė, (2009) pažymi, koks šeimos vaidmuo reikšmingas, integruojantis vaikui į visuomenę daro įtaką rengiantis mokyklai. Samašonok, Gudonis (2008) teigia, kad socialinės kompetencijos formavimosi galimybes apsunkina nepalankios gyvenimo sąlygos šeimoje, konstruktyvaus pavyzdžio trūkumas, artimų ryšių su bendraamžiais už globos institucijos ribų palaikymo stoka. Kajokienė, Žukauskienė (2007) remdamosi atlikto tyrimo rezultatais¹⁹ teigia, kad daugiau emocinių ir elgesio sunkumų turi tie vaikai, kurių motinos turėjo vidurinę ir žemesnę išsilavinimą. Nacionalinės sveikatos tarybos metiniame pranešime²⁰ Girdzijauskienė, Gintilienė, Butkienė, Lesinskienė, Pūras (2005) pažymėjo: mažiausiai elgesio ir emocijų sunkumais pasižyminčių vaikų yra tokiose šeimose, kur tėvai turi nuolatinį darbą. Kay (2007) nuomone, elgesio ir emocijų sutrikimą turinčių vaikų mokymosi sunkumai, per didelis hiperaktyvumas gali kilti dėl to, kad vaikas kilęs iš asocialios šeimos, vaikas buvo netinkamai prižiūrimas.

Aplinkos veiksniai gali stiprinti ir didinti baimę bei psichinę įtampą, kelti nusivylimą, rūpesčių, problemų, nesėkmių pojūtį, grėsmę, pavojų, baimę, pyktį. Pasak Indrašienės, Suboč (2008), dažnai visos tos priežastys glūdi šeimoje, ir per jas atsiskleidžia vaikų silpnybės, kaip netinkamo tėvų auklėjimo padariniai. Elgesio ir emocijų sutrikimus didina vidiniai ir/ar tarpasmeniniai konfliktai, emociniai prasiveržimai, nusivylimai. Nuolat besikartojantys reiškiniai gali sukelti baimę, nepasitikėjimą savimi, gilų nelaimės jausmą, depresiją, fobiškas reakcijas, psichines ligas. Emocinės problemos: įvairių situacijų nulemtos baimės, išsiskyrimas su mama, išėjimas iš namų, nedrąsumas didelėje vaikų grupėje ar bendraujant su atskirais vaikais, taip pat nepasitikėjimas bendraujant su „stipresniais“ vaikais, esant ypatingiems reikalavimams tam tikrose situacijose ar kokių užsiėmimų metu, gali tapti priežastimis, kurios sukelia vaiko elgesio ir emocijų sutrikimus. Emociškai jautresni vaikai jaučia liguistą mokyklos (mokytojų) baimę, tačiau toks vaikų nenoras ir tėvams, ir mokytojams yra nesuprantamas. Tokie vaikai tik namuose jaučiasi saugūs ir laimingi ir tai galima suprasti kaip baimę prarasti šeimyninį stabilumą ir saugumą, netekti mamos dėmesio ir pan. Sturlienė (2007) pastebi, kad didelę įtaką daro masinės informacijos priemonės, bendraamžiai (atstūmimas ir izoliacija bendraamžių grupėje). Bankauskienė (2013) teigia, kad aplinkos sistema apibrėžia elgesio būdus, kurie yra visuotinai

¹⁹ Kajokienė, I., Žukauskienė, R. (2007). 6-18 m. vaikų reprezentacinės ir klinikinės imčių emocinių ir elgesio sunkumų sąsajų palyginimas su šeimos socialiniais, ekonominiais, demografiniais veiksniais. *Psichologija*, 36, 22-36.

²⁰ Girdzijauskienė, S., Gintilienė, G., Butkienė, D., Lesinskienė, S., Pūras D. (2005). *Vaikų psichinė sveikata ir psichosocialiniai veiksniai*. Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas. Vilnius. 61-63.

priimtini, antisocialus elgesys atsiranda, kai asmuo praranda galimybę dalyvauti socialiniame gyvenime arba kai jo įgūdžiai neleidžia jam prosocialiai elgtis. Autoriai Kajokienė ir Žukauskienė (2007) teigia, jog atsižvelgiant į faktą, kad didelė Lietuvos gyventojų dalis gyvena skurdžiai ar turi mažas pajamas, galima kelti prielaidą, kad tai galėtų daryti įtaką vaikų elgesio ir emociniams sunkumams.

Elgesio priklausomybę nuo aplinkos tiria ne tik pedagogai. Bihevioristinės (elgesio) krypties asmenybės teorijų atstovai Dž. Votsonas, B. F. Skinneris, A. Bandura (1994) tyrinėjo žmogaus aplinką, jo reakcijas į aplinką, suvokimą, kad tam tikras elgesys visuomenėje nepriimtinas. Žmogaus elgesio formavimosi modelį *elgesys – aplinka – pažinimas* (pagal A. Bandurą) lemia nuolatinė pažinimo, aplinkos ir elgesio veiksnių tarpusavio sąveika. Ši teorija dar vadinama kognityvine asmenybės teorija, nes žmogus daug ko gali išmokyti stebėdamas kitų elgesį. Dž. Kelis ir K. Levinas sukūrė kognityvines (pažinimo) asmenybės teorijas, kurios pabrėžia aplinkos reikšmę asmenybės funkcionavimui. Norint pažinti asmenybę, reikia išsiaiškinti jos aplinką bei santykius su kitais žmonėmis. Remiantis šiomis teorijomis galima aiškinantis vaikų elgesį ir nustatyti, kokios aplinkybės priverčia juos vienaip ar kitaip elgtis. (Antinienė, 2002).

Galkienė (2005) teigia, kad elgesio ir emocijų sutrikimų priežastimi gali būti ir pati mokykla. Šis sutrikimas kartais išryškėja kaip antrinis mokymosi negalių turintiems mokiniams. Socializacijos sunkumus, Sturlienės (2007) manymu, gali lemti nesėkmės ir neigiamų vertinimų dominavimas mokykloje, kada sunkaus elgesio vaikas pradeda lankyti mokyklą, neturėdamas pakankamų mokymosi ir socialinių įgūdžių, o siekdamas teigiamų rezultatų, toks vaikas dažniausiai susilaukia neigiamos reakcijos iš bendraklasių ir mokytojų – tokia situacija gali pagilinti turimas vaiko problemas (Hallahan, Kauffman, 2003). Nuolat kritikuojant ir neigiamai vertinant judrius, neklusnius, nesusikaupiančius, nesimokančius, blogai besielgiančius, impulsyvius vaikus, neretai lieka nepastebėtos jų emocinės problemos, vidinė kančia (Dervinytė - Bongarzon, 2008).

Geležinienė ir kt. (2008) atliktu tyrimu²¹ pastebi, kad elgesio ir emocijų sunkumų mokinys ugdymosi procese susiduria su skirtingomis ir mažai darančiomis tarpusavyje įvairių mokytojų veiklomis. Kyla prielaida, kad per vieną mokyklinę dieną mokinys, ypač dalykinėje sistemoje, patiria platų diapazoną mokytojų veiklų bei sąveikų: nuo orientacijos į konstruktyvias sąveikas ir pozityvų elgesį iki socialinės atskirties konstravimo, stigmatizavimo ar net ekskliuzijos²². Taip pat šie tyrėjai pastebi, kad mokytojų kolegialios veiklos stoka, kai kiekvienas dirba „savo kabinete“, numatydamas „savo“ veiklos strategijos ir elgesio valdymo, kontrolės ar

²¹ Geležinienė, R., Ruškus, J., Balčiūnas, S. (2008). Mokytojų veiklų, ugdant elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius vaikus, tipologizavimas. *Specialusis ugdymas*, 2 (19), 45-58.

²² Apibrėžti individų dalyvavimą socialinėse sistemose.

įveikimo būdus, ne tik kad nepadedą mokiniui įveikti emocijų ar elgesio sunkumų, bet inicijuoja komunikacinę distanciją ar net konfliktinius santykius.

Galima daryti išvadą, kad elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų atsiradimą lemia *keturios svarbios priežastys*: biologinis faktorius, socialinė aplinka, šeima ir mokykla. Tačiau labai sunku nustatyti vieną sutrikimą lemiančią priežastį. Dažnai elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų atsiradimą lemia daugiau nei vienas faktorius. Vaikams turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų sunku gyventi visuomenėje, nes jų elgesys nėra priimtinas aplinkiniams, dažnai neatitinkantis nusistovėjusių normų, taisyklių. Šią sunkumų/sutrikimų grupę dažnai lydi turimi silpni socialiniai įgūdžiai, mokymosi sunkumai.

1.3. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams būdingi socioedukaciniai poreikiai

Asmenybės ugdymas visuomet buvo prioritetinis žmonijos uždavinys. Pedagogikos mokslo pasiekimai leidžia išvelgti tuos iššūkius, kuriuos kelia auklėjimo procesas, tačiau atsakymas į klausimą, kodėl net vienoje šeimoje auklėjami vaikai skirtingai reaguoja į tuos pačius poveikius, nėra toks paprastas ir akivaizdus, kaip galėtų atrodyti iš pirmo žvilgsnio. Gyvenimo realybė rodo, kad panašiomis ar net tapačiomis sąlygomis formuojasi kokybiškai skirtingi mokinių poreikiai, interesai, jie nevienodai prisitaiko prie aplinkos ir reaguoja į ją. Šie skirtumai skatina ieškoti, kas lemia vienokius ar kitokius individo santykius su aplinka ir kaip šių santykių visuma lemia jo elgseną, veiklą, adaptaciją (Barkauskaitė, 2001).

Ugdant elgesio ir sutrikimų turinčius mokinius, Geležinienė (2009) teigia, jog būtina atkreipti dėmesį į tai, jog svarbiausia yra apibūdinti ne paties sutrikimo pobūdį, o orientuotis į mokiniui kylančius individualius ugdymosi poreikius.

Metodinime leidinyje²³ (2016) teigiama, kad problemiškas vaiko elgesys ima reikštis, kai netenkinami ar netinkamai tenkinami jo poreikiai. Jis rodo, kad vaikui yra blogai ir yra signalas, kad jam reikia pagalbos. Netinkamas elgesys yra vaiko gynybinė reakcija, taikoma norint išspręsti, nors ir netinkamai, problemą.

Žmogaus gyvenimas bet kurioje visuomenėje neatsiejamas nuo tam tikrų poreikių tenkinimo. Žmogaus poreikiai pagal svarbą ir reikšmingumą yra skirtingi. Plačiausiai paplitusi yra psichologijos profesoriaus Abracham Maslou (Maslow) žmogaus poreikių hierarchijos

²³ Ališauskas, A., Tropina, O., Urnikienė, J., Skerytė – Naginskienė, R. (2016). *Mokinių probleminio elgesio įveikimas. Metodinis leidinys mokytojams*. Šiauliai.

teorija²⁴ Joje autorius iškėlė hipotezę, jog žmonių veiklą skatina įvairūs poreikiai, kurie yra tam tikroje hierarchijoje ir gali būti suskirstyti į penkis lygius (žr. 1 pav.):

1 pav. Abraham Maslou poreikių piramidė

A. Maslow išskyrė tokius poreikius, kurie yra bendri visiems žmonėms:

✓ *fiziologiniai* (miegas, troškulus, alkis) - tai oro, vandens, maisto poreikiai. Dauguma jų yra gyvybiškai svarbūs. Nepatenkinus šių poreikių, jie stiprėja ir tampa dominuojantys kitų poreikių atžvilgiu. Tačiau jie daugiau ar mažiau yra patenkinami ir pasireiškia kaip priemonės kitiems – aukštesniems - poreikiams patenkinti. Fiziologinių poreikių tenkinimas suteikia juntamus malonumo išgyvenimus;

✓ *saugumo poreikiai* (skausmo, baimės, nerimo, psichologinės grėsmės nebuvimas) – tai poreikiai, leidžiantys jaustis emociškai ir fiziškai saugiam, atsiriboti nuo rūpesčių. Saugumo jausmą pirmiausia užtikrina intelektas. Vaikų ir suaugusių baimės pojūčiai skirtingi. Šis poreikis pasireiškia tuo, kad žmogus ieško, kas pažįstama, įprasta.

✓ *socialiniai poreikiai* – tai poreikiai, kai tėvams, mokytojui, draugams esi priimtinas.

✓ *pagarbos poreikis* - tai poreikis būti gerbiamam, pripažintam, pastebėtam, kitokiam nei kiti. Taigi tokį poreikį turi kiekvienas žmogus, nors ambicijų lygis kiekvieno skirtingas.

✓ *saviraiškos poreikis* - tai poreikis realizuoti save, tapti tuo, kuo tik asmuo gali tapti. Žmogus vystosi, reiškiasi pagal savo sugebėjimus (įgimtus ir įgytus). Saviraiška - tai savotiška poreikių kulminacija, kai asmens jėgos susitelkia ypač aktyviai, tikslingai. Žmogus integruojasi, nesiblaško, tampa atviresnis išgyvenimams, kūrybingesnis, išraiškingesnis.

Ši poreikių hierarchija skirstoma dar į du lygius:

²⁴ Маслоу, А. Мотивация и личность. – Санкт-Петербург, 2003, p.81.

- ✓ aukštesniojo lygmens – saviraiškos ir pagarbos.
- ✓ žemesniojo lygmens - socialiniai, saugumo ir fiziologiniai.

Pagal Maslow²⁵, aukštesni poreikiai pradeda reikštis tik patenkinus žemesnius poreikius. Fiziologiniai poreikiai lemia žmogaus išgyvenimą. Patenkinus šiuos poreikius, dėmesys krypta į aukštesnius poreikius. Kai saugumo poreikiai taip pat patenkinti, žmogus pradeda vertinti šiltus tarpusavio santykius, meilę ir draugystę. Ir tik patenkinus meilės bei savigarbos poreikius, reikšmingiausi tampa savęs aktualizavimo poreikiai.

Maslow teorija mokyklai reikšminga tuo, kad paaiškina poreikių patenkinimo modelį: kodėl alkanų, patiriančių baimę ir nerimą, besijaučiančių atstumtais ir neįvertintais mokykloje vaikų mokymasis nėra sėkmingas. Labai gerai išryškėja ir poreikių tenkinimo gairės: mokykloje mokiniai turi jaustis mylimi, saugūs ir vertinami. Tik tuomet jie gali išreikšti save mokymosi procese kaip pilnavertės asmenybės.

Legkauskas (2010) teigia, kad nereikia pamiršti, kad emocijos kyla psichikai vertinant aplinkos įvykių reikšmę biologinio organizmo poreikių atžvilgiu. Nesvarbu, ar poreikiai būtų biologiniai, ar socialiniai, galutinis jų tenkinimo tikslas yra biologinio organizmo išlikimas. Socialiniai poreikiai – priklausomybė nuo santykių tarp žmonių atsiradimo ir išlikimo sąlygų, kurių patenkinimas nėra būtinas fiziniam organizmo egzistavimui. Socialiniai santykiai savo ruožtu padeda patenkinti ne tik socialinius, bet ir biologinius poreikius ir yra būtini santykių dalyvių fiziniam išlikimui (Legkauskas, 2010, p. 391).

Įvairūs autoriai - A. Maslow, H. Murray, D. McClelland ir kt.²⁶ - dažniausiai įvardija tokius socialinius poreikius:

- ✓ *Bendrumo (priklausymo) poreikis*. Tai poreikis jausti, kad esi kokios nors grupės, bendruomenės narys, kad esi tarp žmonių, kurie tau reikalingi, ir kad tu esi jiems reikalingas. Šis poreikis patenkinamas, kai žmogus turi šeimą, kurios narius sieja šilti jausmai, mėgstamus bendramokslis ar bendradarbius, priklauso kokioms nors organizacijoms, klubams ar kitais būdais susiranda bendraminčių.

- ✓ *Saugumo poreikis* patenkinamas tada, kai žmogus iš aplinkinių nejaučia grėsmės nei fiziniam, nei psichologiniam savo saugumui.

- ✓ *Laimėjimų poreikis* - tai siekis pirmauti, įveikti iššūkius, atitikti aukščiausius standartus. Jis glaudžiai susijęs su pasitikėjimu savimi.

- ✓ *Savęs įtvirtinimo poreikis* - siekis rasti savo vietą visuomenėje. Savigarbos, savo vertės jautimo poreikis - siekis nebūti kitų žeminamam, niekinamam, užimti tarp kitų žmonių deramą vietą.

²⁵ Маслоу А. Мотивация и личность. – Санкт-Петербург, 2003

²⁶ Almonaitienė, J., Autinienė, D., Ausmanienė, N., Lekavičienė, R., Matulienė, G., Ruibytė, L., Vasiliauskaitė, Z. (2002). *Bendravimo psichologijos vadovėlis*. KTU.

✓ *Dominavimo (savo galios jutimo) ir pripažinimo poreikis* - noras kontroliuoti kitus, daryti įtaką aplinkiniams, vadovauti.

✓ *Pranašumo poreikis* - jaustis kuo nors pranašesniu už kitus, užimti išskirtinę padėtį.

✓ *Saviaktualizacijos ir saviraiškos poreikis* - realizuoti potencialias savo galimybes, tapti tuo, kuo gali ir nori tapti. Atskleisti savo galimybes ir išreikšti save nepalaikant ryšių su kitais žmonėmis būtų neįmanoma, tačiau, kita vertus, siekiant šio poreikio patenkinimo, neretai tenka priešintis aplinkinių spaudimui, laužyti visuomenėje priimtas elgesio normas.

✓ *Afiliacijos poreikis* - turėti artimų draugų, rūpintis kitais ir iš jų susilaukti to paties, mylėti ir būti mylimiems bei reikalingiems.

✓ *Prieraišumo ir meilės poreikis* - tai atvirų, intymių santykių tarp dviejų žmonių siekimas.

✓ *Poreikis palaikyti kontaktą* - noras su kuo nors dalytis emocijomis, užmegzti ryšį.

Elgesio ir emocijų sutrikimų turintys vaikai turi tik jiems būdingų, unikalų socioedukacinių poreikių, kuriuos lemia jų sutrikimas ir kurių tenkinimas yra svarbus organizuojant tinkamą jų ugdymą. Slepakovienė (2007) pabrėžia, kad mokinių poreikis gauti tinkamą ugdymą yra itin svarbus. Išsamiau aptariant elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių specifinius socioedukacinius poreikius, visų pirma tikslinga atskleisti socioedukacinių poreikių sampratą. *Socioedukaciniai poreikiai* - socialiniai, edukaciniai poreikiai. Pažymėtina, kad edukacinių poreikių sąvoka kilo iš termino *edukacija*. Jucevičienės (2007) teigimu, sąvoka *edukacija* kildinama iš angliškojo termino *education*. Autorė pažymi, kad tiksliausias *education* lietuviškas atitikmuo – ugdymas. Ugdymas, kaip teigia Rajeckas (2002), yra visuomeninės istorinės patirties jaunajai kartai perdavimas, siekiant parengti ją gyvenimui ir darbui. Minėto autoriaus nuomone, siauresnės sąvokos įeinančios į ugdymą yra mokymas, lavinimas ir auklėjimas. Jovaiša (2002) išskiria tokias *ugdymo funkcijas*: veiklinimas, globojimas, aprūpinimas, mokymas, prusinimas, auklėjimas, švietimas, lavinimas, formavimas. Apibendrinant mokslininkų mintis galima konstatuoti, jog paminėtos ugdymo funkcijos gali būti suprantamos ir kaip edukacinių poreikių komponentai. Kitaip tariant, edukacinių poreikių grupę sudaro mokymo, auklėjimo, lavinimo ir kt. anksčiau paminėti poreikiai.

Zaleskienė, Banevičienė (2004), analizuodamos socioedukacinių poreikių tenkinimo svarbą žmogaus gyvenime, remiasi pedagoginės psichologijos atstovų Gage, Berliner (1994) poreikių hierarchinės struktūros teorija, pagal kurią socialiniai (būti gerbiamam, priklausyti kokiai nors grupei) ir edukaciniai (gauti ir suvokti informaciją; žinoti ką ir kaip daryti; žinoti daiktų, reiškinių ir simbolių reikšmę) poreikiai priklauso aukštesnės grupės poreikiams. Minėtos autorės pažymi, kad žmogui labai svarbu būti tuo, kuo nori būti; būti atviram; bendraujant neužsiimti savigynos pozicija; mylėti kitus ir save; nenukrypti į agresiją ir klastą; būti

autonomiškam ir kūrybiškam; būti smalsiam ir nuoširdžiai bendrauti su aplinka. Autorės akcentuoja, kad visa tai įgyjama tik patenkinus socioedukacinius poreikius.

Mokslinėje literatūroje išskiriami bendrieji, visiems mokiniams būdingi edukaciniai poreikiai ir įvardijami – specifiniai – tik emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams būdingi edukaciniai poreikiai. Mokslininkai (Galkienė 2005; Hallahan, Kauffman, 2003; McLeod, Kaiser 2003; Bergland, Hoffbauer 1996) teigia, kad bendruosius mokinių edukacinius poreikius sudaro šie poreikiai: žinių poreikis; bendrųjų gebėjimų tobulinimo/si poreikis (gebėjimo mokytis, rašyti, skaityti); dalyvavimo bendroje edukacinėje veikloje kartu su klasės draugais poreikis; mokslo prieinamumo poreikis; poreikis į(si)vertinti žinias ir gebėjimus. Išvardinti bendrieji edukaciniai poreikiai būdingi tiek elgesio ir emocijų sutrikimų neturintiems, tiek šiuos sutrikimus turintiems mokiniams.

Mokslininkai (Galkienė, 2005; Wirtz, 1997 ir kt.) išskiria pagrindinius specifinius emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių edukacinius poreikius, nuo kurių labai priklauso efektyvus jų mokymas(is). Kaip vienus iš svarbiausių specifinių elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių edukacinių poreikių, autoriai išskiria mokymo/si metodų, būdų, stilių, atitinkančių mokinio galimybes ir individualias savybes, pa(si)rinkimo poreikį ir individualaus ugdymo/si proceso planavimo poreikį. Kiti autoriai (Hallahan, Kauffman, 2003; Karalienė, 2008) pažymi, jog vienas iš specifinių, emocijų ir elgesio sunkumų/ sutrikimų turinčių vaikų poreikių yra tinkamos sėdėjimo vietos pamokoje pa(si)rinkimo poreikis. Pasak autorių, tai vienas iš aplinkos aspektų, lemiančių mokinio mokymosi sėkmę, nes mokiniai, turintys elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų pasižymi dėmesio, koncentracijos ir interpersonalinių įgūdžių stoka, todėl aplinka ir aplinkiniai šiuo atveju turi didelę reikšmę elgesio ir mokymosi kokybei. Kitas svarbus edukacinis poreikis, nuo kurio priklauso ugdymo(si) kokybė, yra poreikis mokytis/s užbaigti pradėtą darbą.

Karalienės (2008) teigimu, vaikai, turintys elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, pasižymi hiperaktyvumu, dažnai neužbaigia pradėtų darbų, todėl būtina į tai atsižvelgti ir koreguoti mokinio mokymosi stilių. Autorės (Galkienė, 2005; Karalienė, 2008) pabrėžia, kad svarbus elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių poreikis yra ir mokymasis slopinti hiperaktyvumą pamokų ir pertraukų metu. Akcentuotina tai, kad hiperaktyvumo, hipoaktyvumo „įveikimo“ poreikis gali būti priskiriamas ne tik edukacinių (kai mokomasi įveikti hipoaktyvumą ar hiperaktyvumą), bet ir socialinių (kai gebėjimas slopinti hipoaktyvumą ar hiperaktyvumą aktualizuojamas skirtingose socialinėse situacijose) poreikių grupei. Taip pat ir edukacinis poreikis mokytis užbaigti pradėtą darbą yra sietinas su daugelio autorių (Galkienė 2005, Hallahan Kauffman, 2003 ir kt.) išskirtu, emocijų ir elgesio sunkumų/ sutrikimų turinčių

mokinių specifiniu socialiniu savo veiklos planavimo poreikiu (kad neužsiimtų socialiai nepriimtina veikla).

Walker (2003) teigimu, mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų, ugdymas, kaip ir bet kokia kita veikla, turi būti planuojama, permąstoma. Minėtas autorius pažymi, kad glaudus mokinio ir mokytojo bendradarbiavimas reikalingas, kad pedagogas turėtų galimybę mokinį, turintį emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų, mokyti planuoti savo veiklą. Autorės Braslauskienė ir Jonutytė (2005) teigia, kad, siekdama išmokyti vaiką planuoti savo veiklą, mokykla turi apibrėžti saugios ir palankios socialinės aplinkos kriterijus, pagal kuriuos būtų vertinamas socialinės aplinkos saugumas.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, jog edukaciniai, socialiniai poreikiai yra glaudžiai susiję ir tarpusavyje susipynę, todėl jų skaidymas į atskiras edukacinių ir socialinių poreikių grupes netikslingas. Taigi, logiška visus paminėtus šiame poskyryje poreikius priskirti socioedukacinių poreikių grupei.

Kitas literatūroje (Galkienė, 2005; Piščalkienė, 2010; Walker, 2003 ir kt.) išskiriamas, elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams svarbus susitarimų, paskatinimų poreikis. Pažymima, kad šis socioedukacinis poreikis ypač svarbus, nes vaikai, turintys emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų, daugiausiai skiriasi tuo, kad nesupranta savo elgesio pasekmių ir savo veiksmų svarbos, todėl labai svarbią įtaką ugdymo procese turi susitarimai ir paskatinimai.

Pasak Galkienės, (2005) sudarant ugdymo programas mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, turi būti atsižvelgiama į kiekvieno mokinio individualiuosius poreikius. Ne tik mokytojai ir specialistai kiekvienu konkrečiu atveju numato įgūdžių, kurių mokiniui trūksta, elgesio korekcijos bei žinių spragų įveikimo veiklą. Šiai nuomonei antrina Geležinienė (2011), jog individualizuojant ugdymą svarbu atsižvelgti į kiekvieno konkretaus vaiko unikalumą: asmenybės ypatumus, artimos socialinės aplinkos raišką ir specialiųjų poreikių grupei būdingus kognityvinius (suvokimo, dėmesio, atminties, mąstymo), kalbos, emocinius ir socialinius gebėjimų ypatumus bei mokymosi sunkumus.

Kenedy (2013) teigia, kad elgesio ir emocijų sutrikimų/sunkumų turinčių vaikų kompetingumas priklauso nuo turimų socialinių įgūdžių, gebėjimo palaikyti draugystę su bendraamžiais. Walker (2003) teigimu, mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų, svarbu tiksliai ir intensyviai formuoti socialinius įgūdžius, tai pasiekti gali padėti tik savianalizės metodas. Todėl aktualizuojamas savo elgesio savianalizės poreikis. Karalienė (2008) teigia, kad vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, elgesio bruožus, kurie yra socialiai nepriimtini, reikia ugdyti, ir akcentuoja, jog viena svarbiausių ir reikšmingiausių ugdymo krypčių yra savo elgesio analizė.

Daugelio mokslininkų (Galkienės, 2005; Hallahan Kauffman, 2003; Juodraičio, 2003; Kaffemanienės, Tereikienės, 2003 ir kt.) teigimu, emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams iškyla konkrečių visuomeninių – socialinių normų pažinimo, pripažinimo ir laikymosi problema, todėl aptariant elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių, specifinius socioedukacinius poreikius aktualizuotinas pykčio proveržių valdymo ir asocialaus elgesio transformavimo į socialų elgesį poreikis.

Elgesio ir emocijų sutrikimų turintys asmenys yra linkmę konfliktuoti, nes pasižymi užsispyrimu, prieštaraujančiu elgesiu, bet kokia kaina linkę išsikvoti aplinkinių pripažinimą ar prestižinę vietą tarp bendraamžių. Konfliktų sprendimo gebėjimai suteikia galimybę individui susikoncentruoti ties konfliktą sukėlusia priežastimi ir spręsti kilusį konfliktą derybomis bei ieškant kompromisų; norint išspręsti konfliktą, reikia išsiaiškinti kilusią problemą, derinti skirtingus interesus, priimti bendrą sprendimą (Raudeliūnaitė, Paigozina, 2009; Goleman, 2009; Cornish, Ross, 2004; Jurevičienė, 2012). Gudžinskienė (2011) teigimu, reikia ugdyti agresyvių paauglių bendravimo, bendradarbiavimo įgūdžius, taip pat mokyti juos atpažinti savo poreikius, konstruktyviai spręsti konfliktus, mokyti priimti teisingus sprendimus arba reikšti savo jausmus, nes socialiniai įgūdžiai padeda asmeniui prisitaikyti prie socialinės grupės ir visuomenės, kuriai jis priklauso, elgtis pozityviai, veiksmingai susidoroti su kasdienio gyvenimo poreikiais ir problemomis.

Petronienė (2011) nurodo, kad reikia tenkinti ne tik mokinių pažinimo ir lavinimo poreikius, bet ir padėti jiems integruotis bei tapti aktyviais visuomenės nariais, ugdyti pilietiškumą, iniciatyvumą, veiklumą, skatinti saviraišką. Autorė pabrėžia šių gebėjimų ugdymo svarbą, kadangi jie daug veiksmingiau padeda jaunam žmogui įsitvirtinti dinamiškoje pasaulio visuomenėje – praktiškai pritaikyti turimas žinias ir gebėjimus, susirasti darbą, dalyvauti bendruomenės socialiniame gyvenime priimant kasdienes sprendimus, siekiant darnos ir tolerancijos.

Apibendrinant šį poskyrį pažymėtina, kad elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams būdingi bendrieji socioedukaciniai poreikiai ir specifiniai, elgesio ir emocijų sutrikimų turintiems mokiniams būdingi socioedukaciniai poreikiai. Edukaciniai, socialiniai poreikiai yra glaudžiai susiję ir tarpusavyje susipynę, todėl tikslinga paminėti, kad poreikių nereikia skaidyti į edukacinius, socialinius, bet geriau apibendrintai įvardinti kaip socioedukacinius poreikius. Mokslininkai išskiria šiuos – specifinius – elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams būdingus socioedukacinius poreikius: mokymo/si metodų, būdų, stilių, atitinkančių mokinio galimybes ir individualias savybes, pa(si)rinkimo poreikis, individualaus ugdymo/si proceso planavimo poreikis, tinkamos sėdėjimo vietos pamokoje pa(si)rinkimo poreikis, hiperaktyvumo, hipoaktyvumo „įveikimo“ poreikis, savo

veiklos planavimo poreikis, susitarimų, paskatinimų poreikis, savo elgesio savianalizės poreikis, pykčio proveržių valdymo ir asocialaus elgesio transformavimo į socialų elgesį poreikis.

1.4. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių socioedukacinės pagalbos tenkinimas ugdymo procese

Mokykla yra vaiko socializacijos institucija, kuri turi sparčiai reaguoti į šiuolaikinius iššūkius, kintančius visuomenės poreikius, siekti sudaryti sąlygas kiekvienam vaikui įgyti jo prigimtį atitinkantį išsilavinimą, todėl reikia užtikrinti visapusišką socialinės pedagoginės (socioedukacinės) pagalbos vaikams teikimą (Kvieskienė, 2003). Merfeldaitės (2007) teigimu, socioedukacinė pagalba – tai tikslinga, organizuota, laiko atžvilgiu ribota prevencinė veikla, skirta konkrečioms vaikų socialinėms pedagoginėms problemoms spręsti. Pasak Geležinienės (2009), svarbiausia ugdant emocijų ir elgesio sutrikimų turinčius mokinius bendrojo ugdymo mokykloje yra ugdymo proceso dalyvių poreikių identifikavimas, faktorių, lemiančių pageidaujamą ar nepageidaujamą elgesį, analizavimas ir bendros veiklos strategijų numatymas. Mokytojo veiklos planavimas, vykdymas, įvertinimas ir reflektavimas bendraujant ir bendradarbiaujant su emocijų ir elgesio sutrikimų turinčiu mokiniu, jo tėvais, bendraamžiais bei kolegomis aktualizuojamas šiandieninėje mokykloje.

Merfeldaitės (2008) teigimu, veiksmingą socioedukacinės pagalbos organizavimą ir teikimą užtikrina tik bendras įvairių specialistų darbas, kuris reikalauja informacijos, žinių, gebėjimų įvairiose srityse. Viena svarbiausių socioedukacinės pagalbos teikimo sąlygų yra komandinis darbas, nes tik tokiu būdu galima koordinuoti pavienių specialistų veiklą, optimaliau nustatyti socialinės pedagoginės pagalbos poreikį, plėtoti tarpinstitucinį ir tarpžinybinį bendradarbiavimą.

Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių socioedukacinių poreikių tenkinimas siekiant ugdymo proceso sėkmės yra nelengvas iššūkis nūdienos pedagogams. Mokslinėje literatūroje (Galkienė, 2005; Hallahan ir Kauffman, 2003) akcentuojama, jog emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turintys moksleiviai prasčiau mokosi ir turi kitų nepageidaujamų mokymosi problemų dėl mokymosi negalės arba akademinio atsilikimo. Hallahan, Kauffman, (2003) nuomone, mokiniui, turinčiam emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų, ugdymo procese svarbu užtikrinti psichologinį komfortą, teigiamas emocijas, tinkamą emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių aktyvinimą ar raminimą pamokų metu, kelti tokius reikalavimus, kuriuos mokinys galėtų įvykdyti, kelti mokymosi motyvaciją. Minėti autoriai teigia, kad mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų, drausmė ir elgesys su mokytojais mokykloje vienas iš daugelio šiandieninių iššūkių, kylančių

pedagogams, ugdantiems šios grupės mokinius, ir pažymi, jog mokytojai sunkiai atranda kelius, kurie vestų į dialogą ir bendradarbiavimą su ugdytiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų.

Mokslinėje literatūroje (Ališauskienė ir Miltenienė, 2004; Hallahan, Kauffman, 2003; Kaffemanienė, Tereikienė, 2003) akcentuojama, jog sparti specialiųjų poreikių vaikų inkluzija į bendrojo ugdymo mokyklas suprantama kaip kaitos procesas, verčiantis naujai pažiūrėti į ugdymo realybę: ugdytinį, ugdytoją, ugdymo priemones ir ugdymo turinį. Kai kurių autorių (Ambrukaitis, 2005; Voišnienė, 2007 ir kt.) teigimu, šis procesas pedagogus verčia keisti požiūrį į savo darbą, ieškoti efektyvesnių ugdymo būdų, kitaip pažvelgti į savo, kaip ugdytojo, vaidmenį. Ališauskienės, Miltenienės (2004), tyrimų rezultatai²⁷ rodo, kad tėvai (140 apklaustųjų) nurodo vaikų emocijų ir elgesio sutrikimus kaip svarbiausius iš tų, kurie nulemia vienokius ar kitokius ugdymosi ir mokymosi sunkumus.

Daugelis mokslininkų (Galkienė, 2005; Hallahan, Kauffman, 2003; Karalienė, 2008) pažymi, kad dauguma elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių vaikų blogai mokosi mokykloje, o šių vaikų mokymosi pasiekimai dažniausiai žemesni, negu būtų galima tikėtis pagal jų intelekto lygį. Galkienės (2005) teigimu, taip nutinka todėl, kad emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turintys mokiniai mokykloje užsiima socialiai nepriimtina veikla, jų elgesys neadekvatus, impulsyvus, šios grupės vaikams būdingos bendravimo problemos. Anot Karalienės (2008), vaikai turintys emocijų ir elgesio sutrikimų/sutrikimų, išsiskiria iš grupės savo laikysena, manieromis, kurios rimtai trukdo ugdymo procesui, jo aplinkai ir jiems patiems lavėti. Autorių (Galkienės, 2005; Karalienės, 2008) teigimu, elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintys vaikai mokykloje elgiasi nenusėjamai: mušasi, pešasi, erzina, rėkia, atsisako paklusti taisyklėms, naudoja griaunamojo pobūdžio veiksmus, jie tyčia kenkia kitiems ir patys dėl to nesijaučia blogai. Minėtos autorės pažymi, kad šie vaikai nelinkę teigiamai reaguoti į geranoriškas mokytojų pastabas ir pastangas, jų neveikia įprasti drausmės palaikymo būdai, atrodo, kad bausmė jiems nieko nereiškia. Dėl šių priežasčių, Hallahan, Kauffman, (2003) teigimu, elgesio ir emocijų sutrikimų turinčių mokinių specialusis ugdymas kelia daug sumaišties ir nėra aiškus.

Geležinienė (2009) akcentuoja, kad ugdant vaiką su elgesio ir emocijų sutrikimais iškyla du esminiai klausimai: ar mokyns matomas kaip problema ar kaip asmuo, turintis problemų? Nuo to, kaip traktuojamas elgesio ir emocijų sutrikimų turintis mokyns, priklauso, kokie ugdymo modeliai taikomi ugdymo procese.

²⁷ Ališauskienė, S. ir Miltenienė, L. (2004). *Bendradarbiavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius: mokomoji knyga*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Mokslinėje literatūroje išanalizuoti du pagrindiniai bet kokius sutrikimus turinčių mokinių *ugdymo modeliai*: tai *klinikinis - korekcinis* (dar vadinamas medicininis; klinikiu - didaktiniu) ir *socialinis - interakcinis* (dar vadinamas socialiniu). Korekcinio - klinikinio ugdymo modelio esmė yra skirtingumų, „nukrypimų“ nuo normos koregavimas, „nenormalaus“ ugdytinio normalizavimas. Pasak Ruškaus (2002), šis ugdymo modelis akivaizdžiai atspindi segregaciją, nes pagrindiniai korekcinio - klinikinio modelio principai yra atskirti „kitokius“ vaikus nuo visuomenės ne tik fiziniu, geografiniu, bet ir socialiniu bei psichologiniu aspektais. Interpretuojant minėto mokslininko mintis, remiantis klinikiu-korekcinis ugdymo modeliu, elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų vaikai turėtų būti mokomi specialioje įstaigoje, izoliuotai nuo visuomenės siekiant juos „išauklėti“ ir tik juos „išauklėjus“ būtų galima tęsti jų ugdymą bendrojo ugdymo mokykloje kartu su elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų neturinčiais bendraamžiais.

Pažymėtina, jog ugdant mokinius, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, priimtinesnis už klinikinį-korekcinį yra socialinis - interakcinis ugdymo modelis. Ruškus (2002) teigia, jog socialinės - interakcinės paradigmos požiūriu ne nuo žmogaus sutrikimo, o nuo socialinės aplinkos, socialinių normų ir nuostatų valentingumo, jų lankstumo labiausiai priklauso socialinės integracijos (taip pat ir integruoto ugdymo proceso) (ne)sėkmė. Taigi, remiantis *socialiniu - interakciniu ugdymo modeliu*, elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintis ugdytinis traktuojamas ne kaip problema, bet kaip mokinys, turintis problemų dėl vienokių ar kitokių elgesio ir emocijų pokyčių bei socialinės sąveikos rezultatų. Remiantis socialiniu ugdymo modeliu labai svarbi ir mokyklos aplinka, mokyklos bendruomenės narių nuostatos elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių ir jų ugdymo atžvilgiu.

JT Neįgaliųjų teisių konvencijoje ²⁸ 7 straipsnyje 3 punkte teigiama, kad neįgalūs vaikai turėtų teisę laisvai reikšti savo nuomonę visais su jais susijusiais klausimais, kad į jų nuomonę būtų tinkamai atsižvelgiama pagal jų amžių ir brandos lygį lygiai su kitais vaikais ir kad neįgaliems vaikams būtų suteikiama atitinkama pagalba, atsižvelgiant į jų neįgalumo lygį ir amžių, siekiant, kad jie galėtų pasinaudoti minėta teise.

Carr, Dunhlap, Horner ir kt. (2002); Carr, Horner (2007); Dunhlap, Carr, Horner (2008) (cit. Geležinienė, 2009) teigia, kad socialinių vertybių aspektu pozityvaus elgesio palaikymo modelis orientuojasi į ugdymo proceso dalyvių gyvenimo kokybės užtikrinimą, kuriant parama grįstas aplinkas, profesionalų pastangas nukreipiant ne į asmens problemas, bet į probleminius kontekstus, mokant ir mokantis socialinių įgūdžių bei sunkumų įveikimo strategijų.

²⁸ Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolai. Neįgaliųjų teisių konvencija (2006). *Valstybės žinios*, 2010-06-19, Nr. 71-3561.

Ekspertų atlikti tyrimai²⁹ (2010) rodo, kad ugdant mokinius, turinčius elgesio ar (ir) emocijų sutrikimų, labai svarbu tinkamai organizuoti pagalbą, kurią sudaro:

✓ *elgesio modeliavimas* (šalia nuobaudų taikomas skatinimas, t. y. siekiant sumažinti nepageidaujamą elgesį skatinamas pozityvus vaiko elgesys: gali būti taikoma apdovanojimų sistema, neigiamo elgesio mažinimo strategijos (pvz., papeikimas, atsakomybės skatinimas, t. y. skatinimas suprasti savo elgesio pasekmes);

✓ *kognityvinis elgesio modeliavimas* (skatinamas mokinių gebėjimas suprasti ir reguliuoti savo elgesį, mokantis savikontrolės, pykčio valdymo, savęs skatinimo įgūdžių). Toks modeliavimas gana efektyvus, nes susilpnėja asocialus elgesys ir skatinamas į užduotį orientuotas elgesys;

✓ *sisteminis ekologinis modeliavimas* (orientuojamasi į aplinką, ugdymosi ar gyvenimo kontekstą, kuris provokuoja nepageidaujamą elgesį ir elgesio keitimą, keičiant kontekstą/aplinką);

✓ *medicininis elgesio modeliavimas* (aktyvumo ir dėmesio sutrikimas vertinamas kaip biologinė ar psichologinė būklė, kuriai valdyti reikalingas medikamentinis gydymas).

Įvairūs šaltiniai rodo, kad efektyviausia yra įvairių modelių derinimo sistema, kuri padeda pasiekti geresnių rezultatų nei taikant vieną metodiką. Mokslininkų atliktame tyrime³⁰ atskleidžiama patirtis, kuri rodo mokyklos pozityvios aplinkos reikšmę sėkmingam elgesio problemų turinčių mokinių ugdymui bendrojo ugdymo mokykloje.

Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių ugdymo atvejo analizė³¹ (2013) atskleidė, kad sėkmingo ugdymo atvejams svarbus specialistų teikiamos pagalbos derinimas, pedagogų gebėjimas atpažinti vaiko netinkamo elgesio tikslus, lankstus ir kryptingas ugdymo procesas. Ypač pabrėžiamas pasiekimų vertinimas akcentuojant pažangą, fiksuojant gebėjimus, elgesio modelių analizė, mokinių savęs įsivertinimo skatinimas, informacinių technologijų naudojimas. Tyrėjų teigimu, ugdymosi procesą apsunkina mokyklos personalo pozityvių nuostatų trūkumas, netinkama kompetencija, mokytojo motyvacijos trūkumas, nepakankamas pozityvių sąveikų su bendraamžiais inicijavimas; gebėjimų atpažįstant ir įvertinant naujas situacijas bei pasirenkant tinkamos elgsenos būdus, trūkumas; stygius išsamios informacijos apie vaiko mokymosi galimybes ir poreikių tenkinimo įvairovę.

Pasak Kaffemanienės, Tereikienės (2003), specialiosios pedagoginės pagalbos efektyvumas labai priklauso nuo to, kaip tiksliai ir visapusiškai yra įvertinti vaiko

²⁹ Ališauskas, A.; Ališauskienė, S.; Gerulaitis, D.; Melienė, R.; Miltenienė, L. *Specialiųjų poreikių asmenų ugdymo(si) formų įvairovės tyrimas: tyrimo ataskaita* (2010). Prieiga internete: <https://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/ataskaita.pdf> [žiūrėta 2016-07-17].

³⁰ ten pat

³¹ Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai (2013). *Palanki aplinka vaikams ir jaunimui: iššūkiai ir galimybės. Galutinė tyrimo ataskaita.*

socioedukaciniai poreikiai. Autorių teigimu, mokytojas turi atsižvelgti į skirtingų vaikų poreikius ir numatyti atitinkamus mokymo metodus. Žukauskienė (2002) išskiria tris mokytojo ir mokinio sąveikos etapus:

- 1) mokiniui reikia aiškiai pasakyti, kaip jis turi elgtis;
- 2) mokinys sugeba tai padaryti;
- 3) mokinys privalo tai padaryti.

Autorė akcentuoja, kad toks mokytojo elgesys nėra autoritarinis nei priešiškas, nes jis laikosi tokios pozicijos siekdamas, kad mokinys laikytųsi sutartinų elgesio taisyklių. Taisyklės aiškiai turi įvardyti, koks elgesys priimtinas, o koks ne.

Metodinėse rekomendacijose³² (2011) teigiama, kad gebėjimas valdyti mokinių elgesį – didelis mokytojo meistriškumas ir itin reikalinga mokytojo profesinės kompetencijos dalis šiandieninėje ugdymo realybėje. Mokytojas turi gebėti pritaikyti balso toną ir kūno kalbą susidariusiai situacijai, visiems skirti dėmesio, rodyti gerų manierų pavyzdį, pasirinkti ir taikyti tinkamus apdovanojimų ir bausmių metodus.

Patys svarbiausi taikomų strategijų principai:

✓ smerkite elgesį, o ne vaiką, nes priklijuodami „blogiukų“ etiketes išpranašaujame, kad vaikai ir toliau gyvens ir elgsis pagal etiketę. Reikia kelti lūkesčių kartelę, kad siektų būti geresni;

✓ pastebėkite gerą elgesį ir girkite, nes tai įtvirtins vaiko gerą, tinkamą poelgį ir bus daug veiksmingesnė auklėjimo priemonė nei barimas.

Anot Braslauskienės, Jonutytės (2005), vaikų savijauta, elgesys tiesiogiai priklauso nuo mokytojų ir vaikų santykių, nuo mokytojo ugdymo stiliaus. Tad ugdant mokinį, turintį elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, svarbu yra atsižvelgti į individualias vaiko savybes. Pažymėtina, kad tenkinant emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turinčių vaikų socioedukacinius poreikius svarbu ugdymo procesą organizuoti taip, kad šie vaikai patirtų sėkmę. Šių vaikų elgesį teigiamai gali paveikti įvairūs susitarimai ir paskatinimai. Ugdant vaikus su elgesio ir emocijų sunkumais/sutrikimais labai svarbus yra glaudus bendradarbiavimas tarp specialistų, tėvų ir paties vaiko. Tačiau, kaip teigia Ališauskienė, Miltenienė (2004), dauguma tėvų nedalyvauja sudarant vaiko ugdymo programą; pažymėtina ir tai, kad net pusė jų nieko nežino apie tokią programą, trečdalis mano, kad tai specialistų reikalas. Minėtų autorių tyrimas³³ atskleidė tėvų nuomonę, kad programų sudarymas yra specialistų reikalas. Pasak Karalienės (2008), toks

³² Mažylienė, A., Gutauskienė, R., Tumelienė, R., Špokienė, R. (2011). *Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos teikėjams. Inkluzinis ugdymas ir komandinė pagalba mokiniui*. SPPC.

³³ Ališauskienė, S. ir Miltenienė, L. (2004). *Bendradarbiavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius: mokomoji knyga*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

požiūris į vaiko ugdymą yra neigiamas, nes mokykloje turėtų veikti efektyvi mokytojų ir tėvų bendradarbiavimo sistema.

Metodinėse rekomendacijos³⁴ (2011) klasės auklėtojas turėtų pirmasis pastebėti vaiko problemas ir bandyti padėti vaikui jas išspręsti. Bendradarbiavimas su kitais specialistais veiksmingiausias bus tada, kai klasės auklėtojui nuoširdžiai rūpės vaikų gerovė:

✓ pastebėjęs pakitusį vaiko elgesį, emocijas, kylančius konfliktus, klasės auklėtojas turi šią informaciją vertinti rimtai ir, jeigu pokalbis su vaiku ar kiti įprasti būdai neduoda rezultatų, kreiptis į mokykloje dirbančius specialistus (psichologą, socialinį pedagogą);

✓ tokią mokytojo ar klasės auklėtojo iniciatyvą turi atvirai palaikyti mokykloje dirbantys specialistai ir administracija.

Jovaišos (2013) teigimu, organizuojant edukacinę aplinką, reikia įvertinti ir tai, kad individas konkrečią mokymosi aplinką suvokia labai individualiai: ta pati aplinka vieną skatina mokytis, o kitą – ne, nes kiekvienas mokymosi aplinką priima ne tokią, kokia ji, kaip edukacinė aplinka, kuriama edukatoriaus, o tokią, kokią jis sugeba atpažinti ir pasinaudoti remdamasis turima patirtimi.

Aktualizuojant elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių ugdymo proceso organizavimą, atsižvelgiant į jų unikalius socioedukacinius poreikius, labai svarbu ir tai, kad elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintis vaikas ir jo tėvai būtų ne deklaratyviai, o realiai pripažįstami pilnaverčiais ugdymo proceso dalyviais tiek sudarant, tiek įgyvendinant ugdymo/si programas.

Metodinėse rekomendacijose³⁵ (2010) teigiama, kad reikėtų atkreipti dėmesį į tinkamos pagalbos mokiniui organizavimą mokykloje. Ugdant mokinius, turinčius elgesio sutrikimų, labai svarbus mokytojų bendradarbiavimas. Turima kolegų patirtis, sukaupta metodinė medžiaga, bendrų taisyklių ir susitarimų su mokiniais laikymasis gali tapti efektyvia ugdymo ir elgesio korekcijos priemone. Svarbus tėvų įtraukimas į ugdymo procesą ir aktyvus jų dalyvavimas. Gerų rezultatų duoda ne tik vaiko elgesio koregavimas, bet ir tėvų mokymo programos, skatinančios jų įgalinimą. Neretai tėvai patiria atskirtį – su jais mažai bendraujama, nesuteikiama galimybė įsitraukti ir kartu spręsti vaiko ugdymosi problemas. Ne visada pedagogai ar specialistai, bendraudami su tėvais, stengiasi akcentuoti pozityvius vaiko ugdymosi aspektus. Vyrauja individualios, vienkartinės informacijos perteikimas, o ne empatiškas, pagarbus ir įtraukiantis pokalbis.

³⁴ Skučaitė, V., Karmazė, E., G. (2011). *Metodinės rekomendacijos švietimo pagalbos specialistams ir mokytojams. Padėkite vaikui įveikti sunkumus: geroji bendradarbiavimo mokyklose patirtis*. SPPC.

³⁵ Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos specialistams. *Mokomės kartu*. (rengėjai Renata Geležinienė, Laima Vasiliauskienė, Aušra Vyšniauskienė) 2010, SPPC.

Dervinytė-Bongarzoni (2008) metodinėse rekomendacijose³⁶ apžvelgdama pagalbos galimybes elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų vaikams, rekomenduoja teikti ne tik vaikui, bet ir jo šeimai kompleksinę pagalbą. Specialistų komanda, sudaryta iš vaikų ir paauglių psichiatro, psichologo, pedagogo, logopedo, socialinio darbuotojo, gali įvertinti vaiko psichosocialinę raidą, nustatyti sutrikimo prigimtį, įvertinti rizikos bei apsaugos veiksnius, parengti mokykloms elgesio valdymo ir specialaus ugdymo rekomendacijas ir taip skatinti glaudų bendradarbiavimą. Autorės manymu, bendradarbiavimas yra būtinas, kadangi institucijų, padedančių vaikams ir šeimoms, darbo metodų įvairovė suteikia platesnes pasirinkimo galimybes. Padedant vaikui, turinčiam sunkumų, bei jo šeimai galima sudaryti individualų kompleksinės pagalbos planą, kuris geriausiai atitiktų vaiko ir šeimos poreikius bei psichosocialines galimybes. Taip pat išskiriami kaip svarbūs:

1. Mokytojo ir mokinio bendravimas, santykių palaikymas, tarpusavio supratimas.
2. Aktyvumo valdymas – pertraukėlių per pamokas organizavimas.
3. Mokyklinės aplinkos pritaikymas – pašalinių dirgiklių ir kontakto su kitais vaikais ribojimas, saugi ir patogi darbo vieta.
4. Elgesio keitimas – probleminio vaiko elgesio neakcentavimas, pageidaujamo, priimtino elgesio skatinimas.
6. Socialinių bei mokymosi įgūdžių formavimas.

Ališauskienė (2005) pateikia tėvų ir specialistų bendradarbiavimo modelį, kuriame išskiria šiuos kriterijus:

- ✓ *Šeimos įgalinimas.* Tėvų gebėjimų ugdyti savo vaiką ir kontroliuoti savo gyvenimą skatinimas ir tobulinimas.
- ✓ *Šeimos individualumo pripažinimas.* Šeimos individualių skirtumų (poreikių, galimybių, interesų, vertybių ir kt.) pripažinimas, vertinimas ir gerbimas.
- ✓ *Pasikeitimas informacija.* Informavimas apie tarnybos veiklą, tikslus, ugdymo ir pagalbos kryptis, pasidalinimas informacija, įgūdžiais ir jausmais.
- ✓ *Pozityvumas.* Pasidalijimas pozityviais jausmais, atvirumas, pasitikėjimas, šeimos stipriųjų savybių pabrėžimas.
- ✓ *Bendras problemos sprendimas ir sprendimo priėmimas.* Bendros veiklos su tėvais iniciavimas, vaiko ugdymo plano sudarymas ir įgyvendinimas.
- ✓ *Konkretumas.* Specialisto gebėjimas reaguoti tiksliai, aiškiai, nedelsiant.
- ✓ *Empatija.* Įsijautimas ir supratimas.

³⁶ Dervinytė - Bongarzoni, A. (2008). *Pagalbos galimybės aktyvumo ir dėmesio sunkumų turintiems vaikams: Metodinės rekomendacijos mokyklų specialistams.* Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.

✓ *Kalbos paprastumas.* Vengimas įmantrių sąvokų, specialių terminų, kurie tėvams yra nesuprantami.

✓ *Specialistų komandos santykių stabilumas ir veiklos organizavimas.* Tarpusavio santykių kūrimas, kai vyrauja kito priėmimas ir patvirtinimas, pasitikėjimas kito kompetencija.

Warren ir kt. (2010) pateikia tėvų ir mokytojų bei tėvų tarpusavio santykių modelį. Tarpusavio santykių teorijoje akcentuojama šeimos ir mokyklos partnerystė, grindžiama šeimos ir mokyklos tarpusavio sąveika. Pabrėžiama mokytojų ir tėvų bei tėvų tarpusavio komunikacijos svarba: svarstoma ne kaip įtraukti pavienius tėvus, o kaip sukurti tėvų tarpusavio santykius (bendravimą), kurie taptų išeities tašku kolektyviam dalyvavimui mokyklos gyvenime. Santykių modelis akcentuoja mokytojų ir tėvų bei tėvų tarpusavio santykių plėtojimą, tėvų lyderystės ugdymą.

Remiantis Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų išorės vertinimo duomenų analize, galima teigti, kad mokyklose dominuoja darbo su tėvais metodai ir formos, kurias mokslininkai vertina tik kaip kvietimą tėvams įsitraukti į savo vaikų ugdymą. Ar tėvai aktyviai įsitrauks į savo vaikų mokyklos gyvenimą, vaikų ugdymo procesą, priklausys nuo to, kaip bus stengiamasi įveikti įvairius kliuvinius tėvų ir mokytojų bendradarbiavimo procese.³⁷

„Europos socialinių, teisinių ir ekonominių projektų“ tyrimo ataskaitoje (2013) pažymima, kad elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintys vaikai įtraukti į pažeidžiamų vaikų grupių sąrašą, kuriems reikalinga švietimo, sveikatos ir socialinių paslaugų kompleksinė pagalba. Elgesio ir emocijų sutrikimų turinčių vaikų ugdymas reikalauja papildomos specialistų pagalbos, derinant elgesio korekciją su vaiko ugdymu, šiems vaikams turėtų būti stiprinama psichologų, socialinių pedagogų, elgesio terapijos, vaikų teisių apsaugos specialistų bei policijos pareigūnų pagalba.³⁸

Socioedukacinę pagalbą galima modeliuoti per veiklas, funkcijas, metodus. Pagrindiniai socioedukacinės pagalbos modeliavimo principai individualus darbas, darbas komandoje, darbas su mokyklos bendruomene. Socioedukacinė pagalba turi būti kompleksinė. Ji turi apimti visos mokyklos bendruomenės, įvairių specialistų bei socialinių partnerių pastangas, nukreiptas į vienodos pagalbos strategijos įgyvendinimą, todėl kiekviena ugdymo institucija turi surasti priemonių ir būdų, kaip mobilizuoti organizacijos narių energiją ir jų gabumus tam, kad būtų pasiektas pagrindinis tikslas – užtikrintos mokymo ir mokymosi sąlygos, įgalinančios įgyti kompetencijų ir gebėjimų spręsti problemas bei priimti sprendimus (Merfeldaitė, 2008).

³⁷ Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija. *Švietimo problemų analizė*. 2012, birželis Nr. 8 (72) ISSN 1822-4156

³⁸ Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai (2013). *Palanki aplinka vaikams ir jaunimui: iššūkiai ir galimybės*. Galutinė tyrimo ataskaita.

Apibendrinant šį poskyrį pažymėtina, kad emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turinčių vaikų ugdymo procese svarbu užtikrinti psichologinį komfortą, teigiamas emocijas, tinkamą emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių aktyvinimą ar ramimą pamokų ir pertraukų metu, kelti tokius reikalavimus, kuriuos mokinys galėtų įvykdyti. Tenkinant emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turinčių ugdytinių socioedukacinius poreikius svarbu ugdymo procesą organizuoti taip, kad šie vaikai patirtų sėkmę, nes nuolatinės pastabos neišprovokuoja geresnio jų elgesio. Labai svarbu, kad elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintis vaikas, jo tėvai, pedagogai būtų pripažįstami pilnaverčiais ugdymo proceso dalyviais. Socioedukacinė pagalba bendrojo ugdymo mokyklose turi būti kompleksinė, apimanti visą bendruomenę.

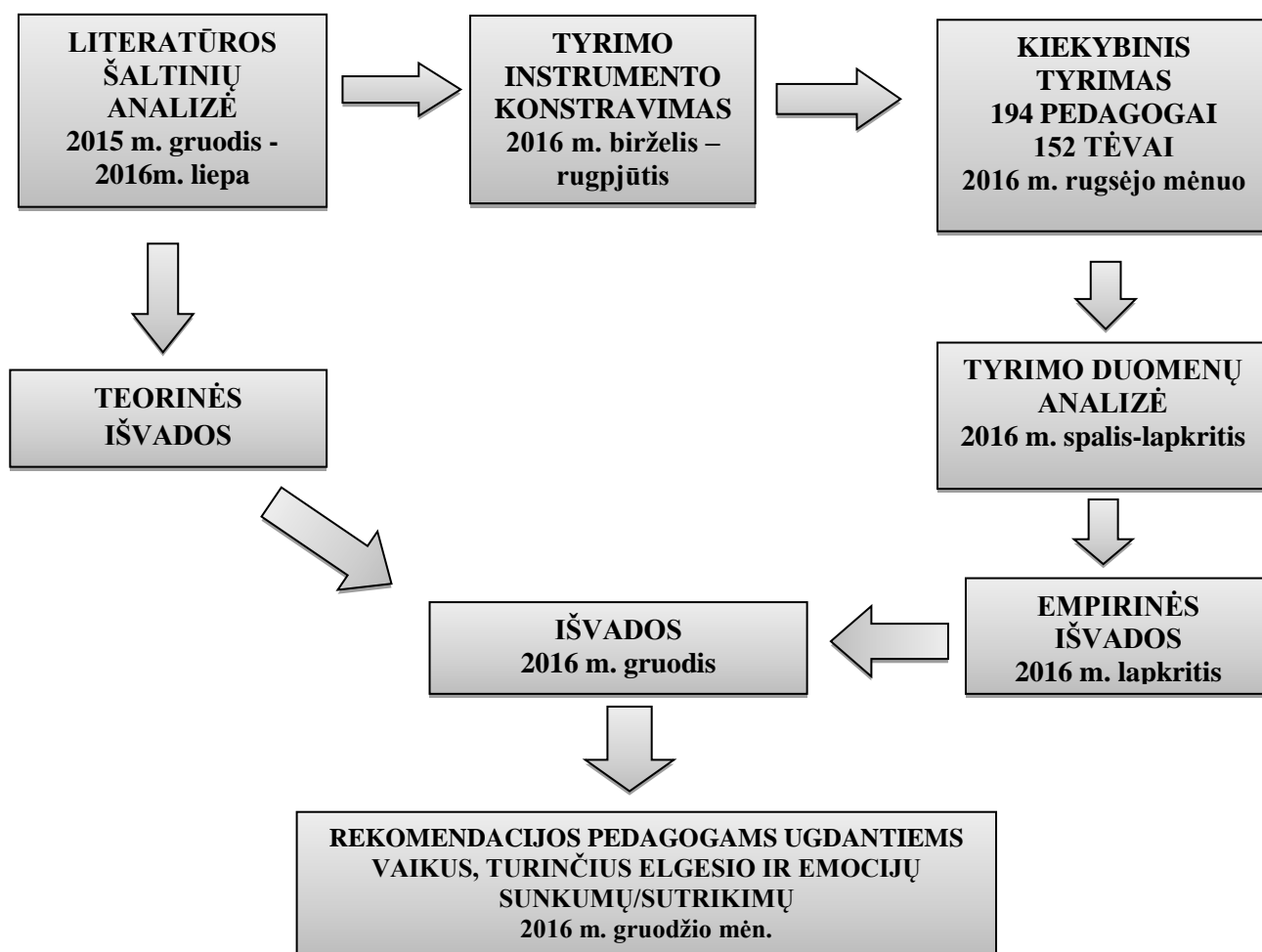
2. skyrius. SOCIOEDUKACINĖS PAGALBOS TEIKIMAS ELGESIO IR EMOCIJŲ SUNKUMŲ/SUTRIKIMŲ TURINTIEMS VAIKAMS: PEDAGOGŲ IR TĖVŲ NUOMONĖ

2.1. Tyrimo metodika

Dabartinėje visuomenėje, o taip pat ir mokykloje, pastebimas vis didesnis dėmesys, skirtas elgesio ir emocijų sutrikimų turinčių vaikų ugdymui. Elgesio ir emocijų sutrikimų turinčių mokinių ugdymas akcentuojamas švietimo dokumentuose (Švietimo įstatyme, 2013; LR ŠMM ministro įsakyme, 2011), nagrinėjamas mokslininkų darbuose (Ališauskienė, Miltenienė 2004; Galkienė, 2005; Ališauskas, Ališauskienė, Gerulaitis, Melienė, Miltenienė, 2010; Geležinienė, 2009, 2010, 2011; Ališauskas, Šimkienė 2013) bei įvairiose programose, metodinėse rekomendacijose ir projektuose.

Siekiant atskleisti Pasvalio miesto ir rajono pagrindinėse mokyklose ir gimnazijose teikiamą socioedukacinę pagalbą elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams, atliktas kiekybinis tyrimas.

Darbas buvo konstruojamas pagal tyrimo dizainą (žr. 1 pav.).

1 pav. Tyrimo dizainas

Duomenų rinkimo metodai. Kaip teigia Kardelis (2002), teorija visada turi būti empiriškai patikrinta, todėl teorinėms išvalgoms pagrįsti/atmesti buvo atliktas socioedukacinės pagalbos elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams Pasvalio miesto ir rajono pagrindinėse mokyklose ir gimnazijose kiekybinis tyrimas. Tyrimu siekta identifikuoti mokinių socioedukacinių poreikių tenkinimą mokykloje; mokytojų taikomas priemonės ir strategijas, sprendžiant vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų ugdymo problemas; pagalbą, teikiamą tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sutrikimus/sunkumus.

Tyrimui atlikti pasirinktas duomenų rinkimo metodas – *anketinė apklausa* raštu. Anketinė apklausa buvo konstruojama remiantis mokslinės literatūros analize ir grindžiama anonimiškumo principu, kad respondentai galėtų sąžiningai bei objektyviai įvertinti pateiktus klausimus ir teiginius.

Organizuojant socioedukacinės pagalbos elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams Pasvalio miesto ir rajono pagrindinėse mokyklose ir gimnazijose kiekybinį tyrimą, buvo sukonstruotas tyrimo *instrumentas* – *klausimynas* pedagogams ir tėvams (žr. 1 ir 2 priedai). Kiekybiniam tyrimui buvo naudojamos dvi analogiškos anketos (pedagogams ir tėvams).

Anketą sudarė trys struktūrinės dalys:

- 1) instrukcija, kurioje trumpai pristatomas tyrimo tikslas bei akcentuojamas anketos anonimiškumas;
- 2) demografinių duomenų blokas;
- 3) diagnostiniai teiginiai ir klausimai.

Klausimyno pradžioje respondentai supažindinami su tyrimo tikslu, pabrėžiamas tyrimo anonimiškumas, pristatomas tyrimo autorius. Anketas sudaro 9 uždaro ir atviro tipo klausimai: anketos pradžioje yra pateikiami klausimai, skirti identifikuoti tyrimo dalyvių *demografinės charakteristikos*: lytis, amžius, išsilavinimas, gyvenamoji vieta ir pan. *Pirmuoju ir antruoju* klausimu siekiama identifikuoti mokinius, turinčių elgesio ir/ar emocijų sunkumų ir sutrikimų. *Trečiuoju klausimu siekiama išryškinti* požymius, pasireiškiančius mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų. *Ketvirtasis klausimas* yra skirtas išsiaiškinti specialistų teikiamą pagalbą mokykloje mokiniui, turinčiam elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų bei pagalbą, kuri turėtų būti stiprinama. *Penktuoju klausimu* siekiama identifikuoti elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių ugdytinių socioedukacinių poreikių tenkinimą bei stiprinimo poreikį mokykloje. *Šeštasis klausimas* yra skirtas išryškinti mokytojų taikomas bei galimas taikyti nepageidautino mokinių, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų elgesio valdymo priemonės ir strategijas. *Septintasis klausimas* yra skirtas atskleisti mokytojų ir tėvų vartojamas citatas ir posakius, ugdant vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų. *Aštuntuoju*

klausimu siekiama identifikuoti fizinę aplinką mokykloje, ugdant vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų. *Devintasis klausimas* yra skirtas identifikuoti mokykloje teikiama pagalbą tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų.

Klausimyne pateiktiems teiginiams matuoti buvo naudojama *Likerto skalė*. Likerto skale buvo vertinama respondentų nuomonė/tendencingumas: *visada (kasdien), kartais (2-3 kartai per savaitę), niekada*. Tyrimo dalyviai galėjo laisvai rinktis jiems priimtina atsakymo variantą.

Tyrimo imtis. Atliekant empirinį tyrimą, svarbu tinkamai suformuluoti tyrimo imtį, skirti dėmesį metodologiniams jos sudarymo parametrams. Mokslininko Kardelio (2007) įsitikinimu, imtis yra reprezentatyvi, jei ji teisingai atspindi tiriamojo požymio galimų reiškinių proporcijas populiacijoje. Akivaizdu, kad imties reprezentatyvumas glaudžiai susijęs su imties didumu.

Kiekybiniame tyrime, nustatant pedagogų imties tūrį, vadovautasi Kardelio (2007) rekomenduojama imties tūrio nustatymo formule (1 formulė), kur: N – generalinė aibė; Δ – paklaidos dydis (5 proc.); n- imtis:

1 Formulė:

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}}$$

2 Formulė:

$$n = \frac{1}{0,05^2 + \frac{1}{350}} = \frac{1}{0,0025 + 0,0029} = 185$$

Tyrimo imtis buvo sudaryta įvertinus bendrą Pasvalio miesto ir rajono pagrindinių mokyklų ir gimnazijų pedagogų skaičių. Remiantis ŠVIS (ITC Švietimo valdymo informacijos sistema) duomenimis (laikotarpis 2016-05-10), nurodytu laikotarpiu Pasvalio rajone veikė 6 pagrindinės mokyklos, 4 gimnazijos, 1 specialioji mokykla, 1 mokykla-darželis. Minėtose mokyklose dirbo 350 pedagogų. Tyrimas buvo atliktas 2016 m. rugsėjo mėnesį.

Taigi, remiantis formule, imtį turėjo sudaryti ne mažiau kaip 185 mokyklose dirbantys pedagogai. Tyrimo metu buvo apklausti 194 pedagogai iš Pasvalio miesto ir rajono pagrindinių mokyklų ir gimnazijų. Tai rodo, kad pedagogų *tyrimo imtis yra reprezentatyvi visai tiriamosios generalinės aibės visumai*.

Organizuojant tyrimą, akcentuotinas dar vienas reikšmingas tyrimo imties sudarymo aspektas – *tyrimo dalyvių savanoriškumo principas*, į kurią buvo atsižvelgta mokslo etikos sumetimais. Organizuojant tyrimą, kai kurių mokyklų administracijos atstovai nepareiškė noro arba nesutiko dalyvauti apklausoje. Dauguma vadovų ir mokytojų iš bendrojo ugdymo mokyklų vadovai ir mokytojai sutiko dalyvauti ir net prisiėmė dalį organizacinių įsipareigojimų – išdalinti tėvams anketas. Šiame magistriniame tyrime tai buvo labai svarbu, nes visiems tiriamiesiems siekta sudaryti sąlygas pildyti juos patogiu metu.

Vykdamas tyrimą buvo išdalinta 450 anketų (pedagogams ir tėvams), grįžo 346 anketos (194 pedagogų ir 152 tėvų). Grįžtamumas – 77 %. Anketos pateikiamos 1 ir 2 prieduose.

Duomenų analizės metodai. Kiekybinė anketinė apklausos duomenų matematinė statistinė analizė atlikta SPSS 21.0 (Staical Package for Social Sciences) statistinių duomenų analizės paketu, taikant *aprašomosios statistikos metodą*, kuriuo atliktas pirminis kiekybinių duomenų apdorojimas, apskaičiuojant procentines išraiškas.

Tyrime greta aprašomosios statistikos metodo buvo taikyta *koreliacinė analizė*. Vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų bei elgesio ir emocijų sutrikimų, sąveikos tiesiniam statistiniam ryšiui įvertinti naudotas *koreliacinės analizės metodas*. Šio ryšio stiprumas vertinamas pasitelkiant *Pearson tiesinės koreliacijos koeficientą*, kuris kinta nuo +1 (tiesioginis funkcinis ryšys) iki –1 (atvirkštinis funkcinis ryšys). Pasirinktas *reikšmingumo lygmuo* $p = 0,01$.

Koreliacijos koeficientas (r), remiantis Valackiene (2003), visada yra moduliui mažiau arba lygus vienetui (1). Kai absoliutinis dydis (r) artimas vienetui, tai ryšys tarp kintamųjų yra stiprus. Vadinasi, kuo stipresnis ryšys tarp dviejų kintamųjų – vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų bei elgesio ir emocijų sutrikimų – tuo didesnis koreliacijos koeficientas ir mažesnė klaidos tikimybė.

1 lentelė

**Tarpusavio priklausomybės vertinimas
(Kasiulevičius, Denapienė, 2008, 179 p.)**

Koficiento reikšmė (r)	Koreliacija	Ryšio stiprumas
0,90 – 1,00	labai aukšta	labai stiprus
0,70 – 0,89	aukšta	stiprus
0,40 – 0,69	vidutinė	vidutinis
0,20 – 0,39	žema	silpnas
0,00 – 0,19	labai žema	labai silpnas

Tyrimė taip pat taikytas daugiamatis statistinis metodas – *faktorinė analizė*, kuria siekta suskirstyti stebimus kintamuosius į grupes (iš kelių ar keliolikos panašių savo prasme kintamųjų), kurias vienija koks nors tiesiogiai nestebimas faktorius³⁹.

Faktorių išskyrimui taikytas pagrindinių komponentų metodas ir Varimax ašių pasukimas su Kaiser normalizacija. Faktorių skaičius buvo nustatomas remiantis Kaizerio kriterijumi, t. y. analizuojami tie faktoriai, kurių tikrinės reikšmės yra lygios arba didesnės už 1.

Duomenų tinkamumas faktorinei analizei pagrįstas Kaizerio–Mejerio–Olkinio (KMO) matu. Kuo šio koeficiento reikšmė artimesnė vienetui, tuo labiau matrica tinkama faktorinei analizei. KMO mato reikšmės: $0,9 < \text{KMO}$ – faktorinė analizė puikiai tinka; $0,8 < \text{KMO} \leq 0,9$ – gerai tinka; $0,7 < \text{KMO} \leq 0,8$ – tinka patenkinamai; $0,6 < \text{KMO} \leq 0,7$ – tinka pakenčiamai; $0,5 < \text{KMO} \leq 0,6$ – tinka blogai; $\text{KMO} < 0,5$ – faktorinė analizė nepriimtina (Čekanavičius, Murauskas, 2002).

Kitas svarbus faktorinės analizės rodiklis yra *faktoriaus aprašomoji sklaida*. Šis dydis rodo, kokią dalį visumos (%) paaiškina tiriamasis objektas. Faktorių gali būti interpretuotinas, jei paaiškina ne mažiau kaip 10 % sklaidos. *Cronbach α* koeficientas nusako tyrimo kintamųjų psichometrinių tinkamumą, testo vidinę konsistenciją. Testavimo teorijoje nurodomas priimtinas koeficiento kitimo intervalas $0,5 < \alpha < 1$; didelę testo vidinę konsistenciją parodo aukštos, artėjančios prie vieneto *Cronbach α* koeficiento reikšmės (Merkys, 1999).

Atliekant faktorinę analizę *pagrindinių komponentų (Principal Components)* modeliu gautas testo *faktorinis svoris L* išreiškiamas koreliacijos koeficientu tarp kintamojo ir ekstrahuoto faktoriaus. Koeficiento reikšmės gali svyruoti nuo -1 iki $+1$. Jei kintamieji koreliuoja, tenkindami sąlygą $L > 0,6$, tai faktorių statistiškai yra tinkamas.

Tyrimo etika. Socialiniuose tyrimuose vienas svarbesnių aspektų yra tyrimo etikos paaisymas. Metodologinėje literatūroje išskiriami tokie etikos principai: aiškumas, savanoriškumas, privatumas, anonimiškumas, konfidencialumas, geranoriškumas (Kardelis, 2002). Magistriniame tyrimė, remiantis metodologinėje literatūroje įvardytu etikos kodeksu, buvo laikomasi pagrindinių etikos principų.

Rengiant klausimyną bendrojo ugdymo mokyklų pedagogams ir tėvams, buvo pateikta informacija apie tyrimą, jo tikslas, užtikrinamas respondentų anonimiškumas. Taip pat nurodoma kontaktinė tyrimo autoriaus informacija (vardas, pavardė, el. paštas), pateikti paaiškinimai, kaip pildyti anketą bei pareikšta padėka už dalyvavimą. Bendrojo ugdymo mokykloms, sutikusioms dalyvauti tyrimė, buvo įteiktas vokas/paketas su klausimynais pedagogams ir tėvams.

³⁹ Prieiga internete: www.lidata.eu

2.2. Tyrimo respondentai

Tyrimo dalyvių demografinės charakteristikos. Pasvalio miesto ir rajono pagrindinių mokyklų ir gimnazijų pedagogų demografines charakteristikas atskleidžia jų pasiskirstymas pagal lytį, pedagoginį darbo stažą, išsilavinimą, darbo vietą, pareigybes, pedagoginę kvalifikaciją (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Tyrimo dalyvių (pedagogų) demografiniai duomenys

Rodiklis	N	Imties duomenys			
Lytis		Moterys		Vyrai	
	194	94 %		6 %	
Pedagoginis darbo stažas		5-10 m.	11-20 m.	21-30 m.	Virš 31 m.
	194	17 %	28 %	29 %	26 %
Išsilavinimas		Aukštasis (kolegija)	Aukštasis (universitetinis)	Magistro laipsnis	
	194	13 %	78 %	9 %	
Darbo vieta		Pradinio ugdymo skyrius	Pagrindinė mokykla	Gimnazija	
	194	5 %	54 %	41 %	
Pareigybė		Administracijos atstovas	Pradinių klasių mokytojas	Vyresniųjų klasių mokytojas	Pagalbos mokiniui specialistas
	194	9 %	24 %	56 %	11 %
Pedagoginė kvalifikacija		Pedagogas	Vyresnysis pedagogas	Pedagogas metodininkas	
	194	28 %	44 %	28 %	

Tyrimo dalyvavo pedagogai iš 8 Pasvalio miesto ir rajono bendrojo ugdymo mokyklų. 94 % tyrimo dalyvių buvo moterys, o 6 % – vyrų. 29 % dalyvių turi daugiau nei 21 metų pedagoginį darbo stažą. Aukštąjį išsilavinimą (bakaluro laipsnį) turi 78 % dalyvių, o 56 % dalyvių yra vyresniųjų klasių mokytojai, turintys vyresniojo pedagogo kvalifikaciją.

3 lentelėje pateikiama kita respondentų grupė – tai Pasvalio miesto ir rajono pagrindinių mokyklų ir gimnazijų tėvų demografinės charakteristikos.

3 lentelė

Tyrimo dalyvių (tėvų) demografiniai duomenys

Rodiklis	N	Imties duomenys		
Klasės		1-4 kl.	5-8 kl.	9-10 kl.
	152	14 %	74 %	12 %

Daugiausia tyrime dalyvavo 5 – 8 klasių mokinių tėvai (74 %), 14 % pradinių bei 12 % vyresniųjų klasių mokinių tėvai. Iš jų 51 % vaikų mokosi pagrindinėje mokykloje ir 49 % gimnazijoje. Respondentų gyvenamoji vieta pasiskirstė gan tolygiai, t.y., 43 % tyrimo dalyvių gyvena kaime, 37 % miesteliuose ir 20 % rajono centre.

2.3. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų požymių raiška mokiniams bendrojo ugdymo mokyklose

Hallahan, Kauffman (2003) teigia, kad tiksliai nubrėžti liniją tarp tinkamo ir netinkamo elgesio yra sudėtinga, nes jei netinkamas elgesys pasireiškia epizodiškai, jis nėra laikomas sutrikimu. Vaikai, turintys specifinių elgesio problemų, pasižymi ilgalaikiais elgesio kraštutinumais įvairiose situacijose.

Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad net 95 %, mokytojų tenka mokyti vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų ir 74 % pedagogų tenka mokyti vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sutrikimų. Tuo tarpu tėvų nuomonės šiuo klausimu skiriasi kardinaliai: tik 15 % tėvų, dalyvavusių apklausoje, teigia, kad jų vaikai turi elgesio ir emocijų sunkumų ir dar mažiau, t.y. 4 % pažymi, kad jų vaikai turi elgesio ir emocijų sutrikimų.

Remiantis ŠVIS⁴⁰ duomenimis 2016/2017 m. m. Pasvalio rajono bendrojo ugdymo mokyklose bendras specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių skaičius buvo 680, iš jų 8 mokiniai turintys elgesio ir emocijų sutrikimų (6 dėmesio sutrikimo, 1 aktyvumo ir dėmesio sutrikimo, 1 emocijų sutrikimo (nuotaikos spektro)). Lyginant pedagogų pateiktus tyrimo rezultatus su ŠVIS duomenimis, galima konstatuoti, kad mokytojai hiperbolizuoja esamą situaciją, kad jiems tenka mokyti daug vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sutrikimų.

Įvairių mokslininkų atlikti tyrimai rodo, kad vaikystėje atsiradę elgesio sunkumai labai dažnai numato sunkumus ar netgi sutrikimus paauglystėje suaugus. Todėl ypač svarbu atpažinti, įvertinti ir kuo skubiau įveikti vaiko bei visos šeimos gyvenimą trikdančias elgesio problemas. Analizuojant kiekybinio tyrimo rezultatus, identifikuota vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų bei elgesio ir emocijų sutrikimų, sąveika. Tarpusavio priklausomybei nustatyti pasirinktas *Pearson koreliacijos koeficientas*, kuris leido identifikuoti dviejų priklausomų kintamųjų (elgesio ir emocijų sunkumų bei elgesio ir emocijų sutrikimų) tiesinį statistinį ryšį, kurio stiprumo reikšmės ribos yra $-1 \leq r \leq 1$. Kuo r reikšmė absoliučiu didumu arčiau 1, tuo tiesinė priklausomybė yra stipresnė. Pasirinktas statistinio kriterijaus reikšmingumo lygmuo $p = 0,01$.

⁴⁰ ITC Švietimo valdymo informacijos sistema. Prieiga internete: http://svis.emokykla.lt/lt/index/a_view/47 [žiūrėta 2016-12-07].

Atlikus tiek mokytojų, tiek tėvų tyrimo rezultatų koreliacinę analizę nustatyta, kad vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumus bei elgesio ir emocijų sutrikimus, sieja tiesioginė priklausomybė (žr. 4 ir 5 lenteles).

4 lentelė

Vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų bei elgesio ir emocijų sutrikimų, koreliacija (pedagogų požiūris) (p<0,01)**
Correlations

		Vaikai, turintys elgesio ir emocijų sunkumų	Vaikai, turintys elgesio ir emocijų sutrikimų
Vaikai, turintys elgesio ir emocijų sunkumų	Pearson Correlation	1	,515**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	194	140
Vaikai, turintys elgesio ir emocijų sutrikimų	Pearson Correlation	,515**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	194	140

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tyrimo rezultatai rodo, kad mokytojų vertintas teiginys „Ar teko mokyti vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų?“ pasižymi vidutine priklausomybe/siejasi vidutinio stiprumo ryšiu su teiginiu „Ar teko mokyti vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sutrikimų?“ ($r = 515, p < 0,01$) (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų bei elgesio ir emocijų sutrikimų, koreliacija (tėvų požiūris) (p<0,01)**
Correlations

		Vaikai turintys elgesio ir emocijų sunkumų	Vaikai turintys elgesio ir emocijų sutrikimų
Vaikai turintys elgesio ir emocijų sunkumų	Pearson Correlation	1	,709**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	152	152
Vaikai turintys elgesio ir emocijų sutrikimų	Pearson Correlation	,709**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	152	152

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad tėvų vertintas teiginys „Ar Jūsų vaikas turi elgesio ir emocijų sunkumų?“ pasižymi aukšta priklausomybe/siejasi stipriu ryšiu su teiginiu „Ar Jūsų vaikas turi elgesio ir emocijų sutrikimų?“ ($r = 709, p < 0,01$) (žr. 2 lentelę).

Apibendrinant galima konstatuoti, kad mokytojai ir tėvai kasdien susiduria su vaikų nepageidautino elgesio problematika, todėl nemato didelio skirtumo tarp sunkumų ir sutrikimų

sąvokų. Elgesio ir emocijų sutrikimai akcentuojami: švietimo dokumentuose⁴¹, Tarptautinėje ligų kvalifikacijoje (2008)⁴². Anot Barkauskienės ir kt. (2014)⁴³, remiantis tradicine diagnostine ir statistine psichikos sutrikimų klasifikacija, elgesio sutrikimai, apibrėžiami kaip pastovūs ir nuolat pasikartojantys elgesio modeliai, pasireiškiantys kitų žmonių teisių nepaisymu arba amžiaus neatitinkančiu socialiniu normų pažeidimu. Ališausko, Šimkienės (2013) teigimu, emocijų sutrikimai pasireiškia nerimu dėl savo elgesio, mokymosi, namų darbų, egzaminų, ateities, taip pat įprastos veiklos vengimu, nuolatine liūdna nuotaika, irzlumu, jautrumu, ankstesnio susidomėjimo praradimu ir nuovargiu bei įtampa. Visapusiškai vaiko raidos individualius ypatumus įvertina Pedagoginės psichologinės tarnybos specialistų komanda. Svarbiausia informacija pateikiama Tarnybos pažymoje⁴⁴ dėl specialiųjų ugdymosi poreikių pirminio/pakartotino įvertinimo.

Giedraitytė ir Bieliauskaitė (2006) siūlo konstatuoti elgesio ar emocinę problemą tuomet, kai vaiko elgesys tam tikrose situacijose dažnai skiriasi nuo tikėtinių jo amžiaus vaikų reakcijų, neatitinka socialinės grupės taisyklių; tai pastebima įvairioje aplinkoje (šeimoje, darželyje, vaikų žaidimo aikštelėje ir pan.); elgesys nekinta įprastu būdu auklėjant ir lavinant vaiką. Tiriant vaikų sunkumus, susijusius su elgesio ir emocijų sutrikimais, negalima skubėti daryti išvadų, nes vystymąsi lemia daugybė veiksnių, iš kurių vieni yra žalojančio poveikio, kiti – apsauginio, bet poveikio pobūdis taip pat nėra stabilus, ir kartais raidai nepalankios sąlygos gali sukurti prielaidas vystytis vaiko elgesio ir emocijų sutrikimams.

Aprašyti elgesio ir emocijų sunkumus/sutrikimus turinčių vaikų būdingiausius požymius sudėtinga, nes elgesio ir emocijų sunkumai/sutrikimai labai įvairūs, kiekvienas vaikas skirtingas. Pasak Maslow (2006), visais atvejais vaikų elgesio ir emocijų sunkumai/sutrikimai yra laikomi destruktiviais (ardančiais, griaušančiais). Vaikų poelgiai, kuriuos jie patys laiko normaliais, suaugusiųjų yra suprantami kaip destruktivūs (daiktų sugadinimas, išardymas ir pan.), tačiau vaikai sąmoningai nebūna destruktivūs tik tam, kad patirtų malonumą griauti – jie tik tam tikrose situacijose pasielgia netinkamai. Kurienės, Pivorienės (2000), Ambrukaitės, Titienės (2003) pastebėjimais, pedagogai, kasdien matydami vaiką, gali lengvai pastebėti permainas jo elgesyje – nuliūdimą, išsiblaškimą, pyktį, pasimetimą, abejingumą.

Siekiant atskleisti, kokio pobūdžio charakteristikos vyrauja bendrojo ugdymo mokyklose elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčiam vaikui, pedagogams buvo pateiktas klausimas su elgesio ir emocijų sunkumams/sutrikimams būdingais požymiais (17 teiginių).

⁴¹ Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas (2011). *Valstybės žinios*, 2011-10-11, Nr. 122-5771.

⁴² Prieiga internete: http://www.who.int/classifications/icd/ICD-10_2nd_ed_volume2.pdf [žiūrėta 2016-07-18].

⁴³ Barkauskienė, R., Kundrotaitė, G., Grauslienė, I., Gervinskaitė-Paulaitienė, L., Čekuolienė, D., Zbarauskaitė, A. (2014). Elgesio sunkumai ir asmenybės bruožai vaikystėje. *Psichologija*, 50, 18-32.

⁴⁴ LR Švietimo ir mokslo ministro 2011 m. rugsėjo 30 d. Įsakymas Nr. V – 1775, 7 priedas.

Atlikus klausimo su minėtais požymiais faktorinę analizę buvo išskirti penki faktoriai, atskleidžiantys pedagogų pastebimus požymius: *savireguliacijos sunkumai/sutrikimai, netinkamas elgesys, agresyvumas, socialiniai bei emociniai sunkumai/sutrikimai* (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

Mokinių, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, požymiai (pedagogų požiūris)
(N = 194; KMO = 0,77; α = 0,773)⁴⁵

Struktūriniai komponentai	Svoris (L)	Sklaida (%)
Savireguliacijos sunkumai/sutrikimai		
Hiperaktyvumas (judėjimas, triukšmavimas, bėgiojimas, įkyrus elgesys)	0,760	17,6
Nedėmesingumas, nesusikaupimas (neišlaiko dėmesio, nebaigia pradėto darbo)	0,754	
Impulsyvumas (nesugebėjimas sulaukti savo eilės, noro išpildymo)	0,739	
Savikontrolės, valingo elgesio stoka, vengimas atlikti pateiktas užduotis	0,694	
Motyvacijos stoka (praranda susidomėjimą ankstesnėmis veiklomis bei mokymusi)	0,567	
Netinkamas elgesys		
Vagystės, kitų nuosavybės gadinimas	0,756	29,7
Žiaurumas su žmonėmis ar gyvūnais, bandymai prievartauti, tyčiniai padeginėjimai	0,722	
Bėgimas iš namų ir/ar negrįžimas į namus be tėvų leidimo	0,715	
Agresyvumas		
Melavimas, konfliktų, muštynių iniciavimas	0,710	40,9
Fiziškai pavojinga veikla, neatsižvelgiant į pasekmes (daikto, kuriuo galima rimtai susižaloti, naudojimas)	0,632	
Socialiniai sunkumai/sutrikimai		
Nuolatinės artimos draugystės bei populiarumo tarp bendraamžių stoka	0,865	51,3
Nesugebėjimas įsilieti į bendraamžių grupę (bendraamžių atstūmimas)	0,755	
Intensyvios baimės, susirūpinimas, nerimas, stipriai veikiantys asmens buvimą mokykloje ir/arba mokymosi aplinkoje	0,628	
Emociniai sunkumai/sutrikimai		
Menkas savęs vertinimas	0,753	61,7
Emocijų pokyčiai (dažnai verkia, jaučiasi liūdnas)	0,668	
Pamokų praleidinėjimas, bėgimas iš mokyklos	0,528	

Pirmojo faktoriaus – *savireguliacijos sunkumai/sutrikimai* – prasmingumą lemia tai, kad vaikams yra būdingas hiperaktyvumas (judėjimas, triukšmavimas, bėgiojimas, įkyrus elgesys) (L = 0,760), nedėmesingumas, nesusikaupimas (neišlaiko dėmesio, nebaigia pradėto darbo) (L = 0,754) bei impulsyvumas (L = 0,739). Faktorinės analizės rezultatai rodo, kad pedagogų

⁴⁵ **KMO** (Kayser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) – skalės tinkamumas faktorinei analizei. **KMO** = 0,77 atskleidžia, kad duomenys patenkinamai tinka faktorinei analizei atlikti (Vaitkevičius, 2006).

α (Cronbach- α) – testo vidinės konsistencijos koeficientas. Faktoriaus vidinė konsistencija α = 0,773 rodo neblogą vidinį patikimumą ir kad teiginiai, sudarantys faktorių, yra homogeniški.

L – faktorinis svoris (remiantis pagrindinių komponentų metodu VARIMAX rotacija) parodo kintamųjų ir faktoriaus (ALFA faktorinės analizės modelis) statistinio ryšio glaudumą;

% – procentinis (kumuliatyvinis) dažnis parodo, kiek % sklaidos gali būti paaiškinta nepriklausomuoju kintamuoju.

nuomone, mažiausiai vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumus/sutrikimus, yra būdinga savikontrolės, valingo elgesio stoka, vengimas atlikti pateiktas užduotis ($L = 0,694$) bei motyvacijos stoka (praranda susidomėjimą ankstesnėmis veiklomis bei mokymusi) ($L = 0,567$). Žičkuvienė (2008) pastebi, kad pedagoginėje praktikoje mokytojai dažniausiai pastebi ir turi ugdymo problemų su vaikais, kuriems būdingi savireguliacijos sutrikimai (dėmesio sutrikimas, hiperaktyvumas, impulsyvumas). Karalienės (2008) teigimu, vaikai, turintys elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, pasižymi hiperaktyvumu, dažnai neužbaigia pradėtų darbų, todėl būtina į tai atsižvelgti ir koreguoti mokinio mokymosi stilių. Remiantis autorių pateiktomis mintimis, galima konstatuoti, kad pedagogų, dalyvavusių tyrime, pastebėjimai sutampa su autorių mintimis.

Antrasis faktorius apima teiginius, kurie atspindi *netinkamą elgesį*. Jo raišką lemia tai, kad vaikai, turintys elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, yra linkę vagiliauti, gadina svetimus daiktus ($L = 0,756$), žiauriai elgiasi su žmonėmis ar gyvūnais, bando prievartauti, tyčia padeginėja ($L = 0,722$) bei bėga iš namų ir/ar negrįžta į namus be tėvų leidimo ($L = 0,715$). Vaikai, turintys elgesio ir emocijų sutrikimų, dažnai elgiasi nenumatyta. Jie kartais sugadina, išardo daiktus, elgiasi agresyviai, juos ištinka agresijos priepuoliai. Psichologų manymu, tokie veiksniai neturi tyčinio pobūdžio, jie atliekami spontaniškai tam tikrose situacijose (Maslow, 2006). Rimkevičienės (2000) teigimu, netinkamą mokinių elgesį, emocinius sutrikimus, susvetimėjimą ir panašias problemas gali formuoti pozityvios patirties stoka mokykloje. Mokytojams dažnai norisi išsiaiškinti mokinių netinkamo elgesio priežastis, tačiau pernelyg gilinantis į psichologines ir socialines destruktivaus elgesio priežastis, ypač tas, kurios nuo mokytojo nepriklauso, galima su jomis susitaikyti (Kyburienė, 2006, p. 22).

Trečiasis faktorius – *agresyvumas* – atskleidžia vaikams būdingą elgseną – melavimą, konfliktų, muštynių iniciavimą ($L = 0,710$). Elgesio ir emocijų sutrikimų turintys asmenys yra linkę konfliktuoti, nes pasižymi užsispyrimu, prieštaraujančiu elgesiu, bet kokia kaina linkę išsikovoti aplinkinių pripažinimą ar prestižinę vietą tarp bendraamžių. Konfliktų sprendimo gebėjimai suteikia galimybę individui susikoncentruoti ties konfliktą sukėlusia priežastimi ir spręsti kilusį konfliktą derybomis bei ieškant kompromisų. Siekiant išspręsti konfliktą, reikia išsiaiškinti kilusią problemą, derinti skirtingus interesus, priimti bendrą sprendimą (Raudeliūnaitė, Paigozina, 2009; Goleman, 2009; Cornish, Ross, 2004; Jurevičienė, 2012).

Ketvirtasis faktorius apima teiginius, kurie atspindi *socialinius sunkumus/sutrikimus*. Jų raišką apsprendžia tai, kad mokiniai neturi nuolatinės artimos draugystės, populiarumo tarp bendraamžių ($L = 0,865$) bei nesugeba įsilieti į bendraamžių grupę ($L = 0,755$). Socialiniai santykiai, savo ruožtu, padeda patenkinti ne tik socialinius, bet ir biologinius poreikius, ir yra būtini santykių dalyvių fiziniam išlikimui (Legkauskas, 2010).

Penktasis faktorius apima *emocinius sunkumus/sutrikimus*, kuriuos atspindi teiginys – menkas savęs vertinimas ($L = 0,753$). Šis požiūris nesutampa su Ališausko, Šimkienės (2013) atlikto tyrimo rezultatais, kurie atskleidė, kad pedagogų nuomone, mokiniai vertina save pakankamai gerai. Visgi Galkienė (2005) teigia, kad elgesio ir emocijų sutrikimų turintiems vaikams yra būdingas neadekvatus savęs vertinimas, dažnai jie įsivaizduoja, kad ateityje, kai panorės, galės pasiekti pageidaujamų rezultatų. Pedagogai mažiausiai pastebi vaikų emocijų pokytį ($L = 0,668$) bei praleidinėjamas pamokas, bėgimą iš mokyklos ($L = 0,528$).

Faktorinės analizės rezultatai rodo, jog remiantis bendrojo ugdymo mokyklų pedagogų nuomone, vaikams labiausiai būdingi yra emocijų sunkumai/sutrikimai (61,7 % atsakymų sklaidos). Legkauskas (2010) teigia, kad emocijos yra socialumo sąlyga ir neatsiejama santykių dalis. Žmogus išgyvena emocijas suvokdamas jį supančioje aplinkoje vykstančius įvykius (arba jų nebuvimą) ir sąmoningai arba pasąmoningai įvertindamas, kiek tie įvykiai atitinka jo poreikius. Metodinėse rekomendacijose (2013)⁴⁶ teigiama vaikų emocinė savijauta ir elgesys tiesiogiai priklauso nuo mokytojų ir vaikų tarpusavio santykių, mokytojų vadovavimo stiliaus.

Siekiant atskleisti tėvų nuomones apie vyraujančius vaikų elgesio ir emocijų sunkumus/sutrikimus, buvo pateiktas klausimas, prašant tėvus įvardinti jų vaikams būdingus požymius (17 teiginių).

Atlikus klausimo faktorinę analizę išskirti keturi faktoriai, atskleidžiantys tėvų pastebimus vaikams būdingus požymius: *savireguliacijos sunkumai/sutrikimai*, *socialiniai ir emociniai sunkumai/sutrikimai*, *agresyvumas*, *netinkamas elgesys* (žr. 7 lentelę).

Pirmasis faktorius – *savireguliacijos sunkumai/sutrikimai* – prasmingumą sąlygoja tai, kad remiantis tėvų nuomone, vaikams yra būdingas impulsyvumas ($L = 0,833$), nedėmesingumas ($L = 0,809$), hiperaktyvumas ($L = 0,795$), nedėmesingumas, nesusikaupimas (neišlaiko dėmesio, nebaigia pradėto darbo) ($L = 0,754$) bei impulsyvumas ($L = 0,739$).

Antrasis faktorius – *socialiniai ir emociniai sunkumai/sutrikimai* – apima teiginius: emocijų pokyčiai (dažnai verkia, jaučiasi liūdnas) ($L = 0,856$), intensyvios baimės, susirūpinimas, nerimas, stipriai veikiantys asmens buvimą mokykloje ir/arba mokymosi aplinkoje ($L = 0,763$), menkas savęs vertinimas ($L = 0,731$).

Trečiasis faktorius – *agresyvumas* – apima teiginius – vagystės, kitų nuosavybės gadinimas ($L = 0,849$) bei žiaurumas su žmonėmis ar gyvūnais, bandymai prievartauti, tyčiniai padeginėjimai ($L = 0,800$).

⁴⁶ Liaudanskienė V., Mikulėnaitė L., Ulevičiūtė R., Vilūnienė, A. (2013). *Padėkime vaikams mokytis. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos teikėjams*. Vilnius: SPPC.

Mokinių, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, požymiai (tėvų požiūris)
(N = 152; KMO = 0,85; α = 0,826)⁴⁷

Struktūriniai komponentai	Svoris (L)	Sklaida (%)
Savireguliacijos sunkumai/sutrikimai		
Impulsyvumas (nesugebėjimas sulaukti savo eilės, noro išpildymo)	0,833	26,9
Nedėmesingumas, nesusikaupimas (neišlaiko dėmesio, nebaigia pradėto darbo)	0,809	
Hiperaktyvumas (judėjimas, triukšmavimas, bėgiojimas, įkyrus elgesys)	0,795	
Savikontrolės, valingo elgesio stoka, vengimas atlikti pateiktas užduotis	0,694	
Motyvacijos stoka (praranda susidomėjimą ankstesnėmis veiklomis bei mokymusi)	0,630	
Melavimas, konfliktų, muštynių iniciavimas	0,624	
Negatyvus, priešiškas, provokuojantis, įžūlus elgesys ar agresijos priepuoliai	0,609	
Fiziškai pavojinga veikla, neatsižvelgiant į pasekmes (daikto, kuriuo galima rimtai susižaloti, naudojimas)	0,534	
Socialiniai ir emociniai sunkumai/sutrikimai		
Emocijų pokyčiai (dažnai verkia, jaučiasi liūdnas)	0,856	45,9
Intensyvios baimės, susirūpinimas, nerimas, stipriai veikiantys asmens buvimą mokykloje ir/arba mokymosi aplinkoje	0,763	
Menkas savęs vertinimas	0,731	
Nesugebėjimas įsilieti į bendraamžių grupę (bendraamžių atstūmimas)	0,616	
Nuolatinės artimos draugystės bei populiarumo tarp bendraamžių stoka	0,548	
Agresyvumas		
Vagystės, kitų nuosavybės gadinimas	0,849	58,2
Žiaurumas su žmonėmis ar gyvūnais, bandymai prievartauti, tyčiniai padeginėjimai	0,800	
Netinkamas elgesys		
Pamokų praleidinėjimas, bėgimas iš mokyklos	0,781	66,7
Bėgimas iš namų ir/ar negrįžimas į namus be tėvų leidimo	0,556	

Ketvirtasis faktorius – *netinkamas elgesys* – apima teiginį – pamokų praleidinėjimas, bėgimas iš mokyklos (L = 0,781). Elgesio ir emocijų sutrikimų/sunkumų turinčių vaikų elgesys dažnai skiriasi nuo tikėtino jo amžiaus vaikų elgesio. Tėvai pastebi, jog vaikai būna išsiblaškę, nedrausmingi, judresni nei kiti jo bendraamžiai. Hallahan, Ksuffman (2003) teigia, kad tiksliai nubrėžti liniją tarp tinkamo ir netinkamo elgesio yra labai sunku, nes jei netinkamas elgesys pasireškia epizodiškai, jis nėra laikomas sutrikimu. Vaikai, turintys specifinių elgesio problemų, pasižymi ilgalaikiais elgesio kraštutinumais įvairiose situacijose.

⁴⁷ **KMO** (Kayser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) – skalės tinkamumas faktorinei analizei. **KMO** = 0,85 atskleidžia, kad duomenys patenkinamai tinka faktorinei analizei atlikti (Vaitkevičius, 2006).

α (Cronbach- α) – testo vidinės konsistencijos koeficientas. Faktoriaus vidinė konsistencija α = 0,826 rodo neblogą vidinį patikimumą ir kad teiginiai, sudarantys faktorių, yra homogeniški.

L – faktorinis svoris (remiantis pagrindinių komponentų metodu VARIMAX rotacija) parodo kintamųjų ir faktoriaus (ALFA faktorinės analizės modelis) statistinio ryšio glaudumą;

% – procentinis (kumuliatyvinis) dažnis parodo, kiek % sklaidos gali būti paaiškinta nepriklausomuoju kintamuoju.

Analizuojant tyrimo rezultatus pastebima, kad tiek tėvai, tiek pedagogai nurodo, kad bendrojo ugdymo mokyklose mokiniai turi savireguliacijos sunkumų/sutrikimų, socialinių ir emocinių sunkumų/sutrikimų, pasižymi agresyviu ir netinkamu elgesiu. Pedagogai išryškino, kad mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, dažniausia pasireiškia emociniai bei socialiniai sunkumai/sutrikimai, kurių požymiai yra menkas savęs vertinimas, nuolatinės draugystės bei populiarumo tarp bendraamžių stoka, nesugebėjimas įsilieti į bendraamžių grupes. Tėvai pažymėjo, kad dauguma vaikų, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, pasižymi netinkamu ir agresyviu elgesiu, kurių požymiai yra vagystės, kitų nuosavybės gadinimas, žiaurumas su žmonėmis ar gyvūnais, bandymai prievartauti, tyčiniai padeginėjimai, pamokų praleidinėjimas. Analizuojant tyrimo rezultatus pastebėta, kad tiek tėvai, tiek pedagogai nurodo, kad mokiniai kartais būna emocionalūs, suirzę, agresyvūs, priešiški, neišlaiko dėmesio, gadina svetimus daiktus, nes šie vaikai panikuoja kritiniu momentu ir būna blogos nuotaikos.

2.4. Specialistų teikiama pagalba bei jos stiprinimas mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakyme „Dėl pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modelio“⁴⁸ skelbiama, jog piliečiai pagal poreikį turi teisę gauti specialiąją, pedagoginę, psichologinę, socialinę pagalbą.

Merfeldaitės (2007) teigimu, socioedukacinė pagalba – tai tikslinga, organizuota, laiko atžvilgiu ribota prevencinė veikla, skirta konkrečioms vaikų socialinėms pedagoginėms problemoms spręsti. Lietuvos Respublikos švietimo pakeitimo įstatyme (2011) įvesta Vaiko gerovės komisijos sąvoka, kuria nusakomas visapusiškas pagalbos teikimas, prevencinio darbo organizavimas, saugios aplinkos ugdymuisi kūrimas. Šią pagalbą teikia kompetentingi specialistai: mokyklos socialinis pedagogas, mokyklos vadovas, psichologas, klasių auklėtojai, mokytojai ir kiti mokykloje dirbantys specialistai.

Švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose⁴⁹ pagalba apibrėžiama kaip specialistų, mokyklos darbuotojų vykdoma veikla, susijusi su mokinių socialinių bei pedagoginių poreikių tenkinimu, leidžianti didinti vaiko ugdymo(si) kokybę, padidinanti švietimo veiksmingumą. Pagalbos teikimo tikslas – padėti įgyvendinti mokinių teisę į mokslą, užtikrinti veiksmingą mokinių ugdymąsi ir mokymąsi mokykloje bei sudaryti prielaidas pozityviai vaiko socializacijai ir pilietinei brandai.

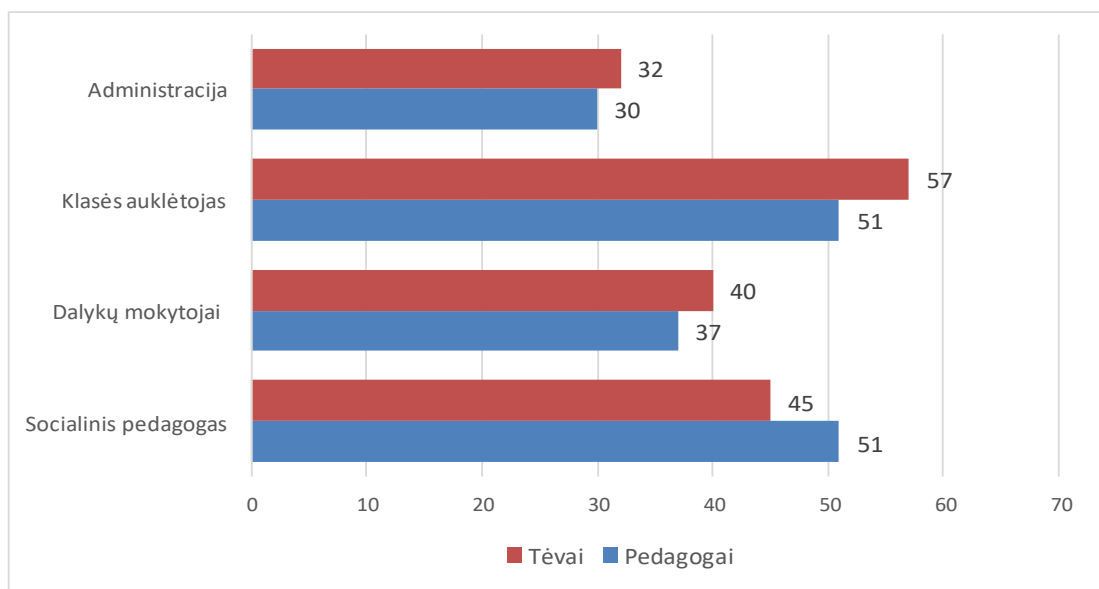
⁴⁸ Dėl pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modelio(2003). *Valstybės žinios*, Nr. Įsak. 897.

⁴⁹ Socialinės pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašas (2011). *Valstybės žinios*, Nr. 38-1804.

Remiantis ŠVIS⁵⁰ duomenimis 2016/2017 m. m. Pasvalio rajono bendrojo ugdymo mokyklose dirba 13 socialinių pedagogų, 3 psichologai, 9 specialieji pedagogai ir 4 logopedai.

Kiekybinio tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti pedagogų ir tėvų nuomonę apie bendrojo ugdymo mokyklose specialistų teikiamą pagalbą vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų bei jos stiprinimo poreikį. Tyrimo anketoje buvo išvardinti visi specialistai (socialinis pedagogas, specialusis pedagogas, logopedas, psichologas, dalykų mokytojai, klasės auklėtojas, administracija), kurie bendrojo ugdymo mokyklose turi teikti pagalbą mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų. Tiek pedagogų, tiek tėvų buvo paprašyta įvertinti, ar minėti specialistai teikia pakankamą pagalbą vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad 30 % pedagogų ir 32 % tėvų, dalyvavusių tyrime, pastebi administracijos teikiamą pagalbą, o 57 % pedagogų ir 51 % tėvų mano, kad klasės auklėtojai suteikia didžiausią pagalbą elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams. Tuo tarpu 40 % tėvų ir 37 % pedagogų mano, kad pagalbą teikia ir dalykų mokytojai. Bendrojo ugdymo mokyklose dirba pagalbos mokiniui specialistai (socialinis pedagogas, logopedas, psichologas, specialusis pedagogas), tačiau apklausos metu paaiškėjo, kad remiantis tyrimo dalyvių nuomonėmis (45 % tėvų ir 51 % pedagogų), visgi didžiausią pagalbą šiems mokiniams teikia socialinis pedagogas. Duomenys apie specialistų teikiamą pagalbą elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams pateikiami 2 paveikslėlyje.

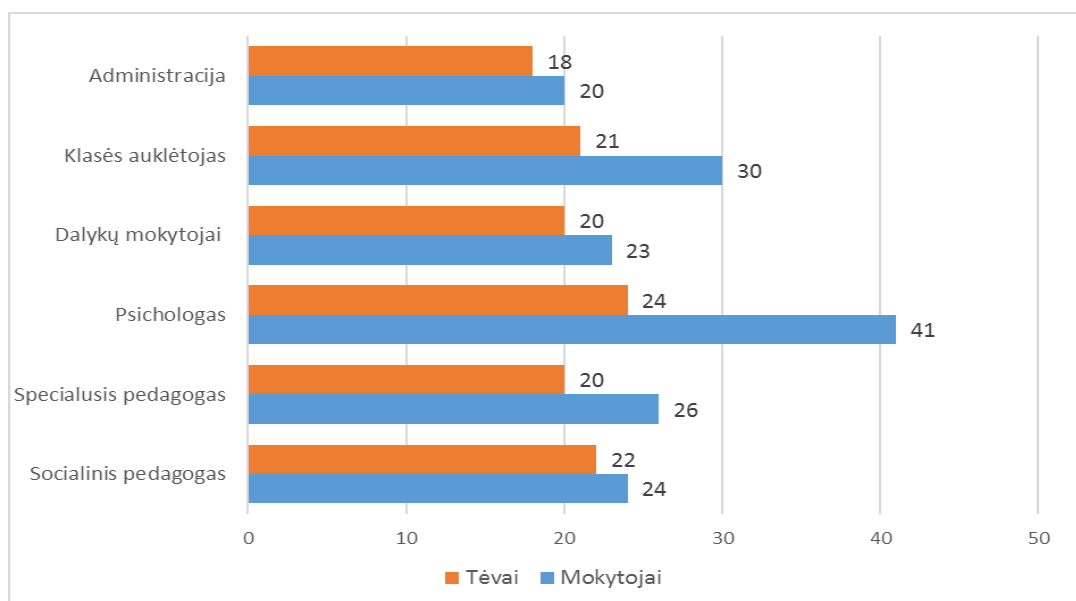

2 pav. Specialistų teikiama pagalba mokiniui, turinčiam elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų (pedagogų ir tėvų požiūriai) (%)

⁵⁰ ITC Švietimo valdymo informacijos sistema. Prieiga internete: http://svis.emokykla.lt/lt/index/a_view/47 [žiūrėta 2016-10-07].

Išanalizavus gautus tyrimo rezultatus konstatuotina, kad pedagogai ir tėvai įvardijo tuos bendrojo ugdymo mokyklose dirbančius pedagogus ir pagalbos specialistus, kurie daugiausia prisideda prie pagalbos teikimo mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų. Tyrimo duomenys antrina Ališausko, Šimkienės (2013) padarytas tyrimo⁵¹ išvadas, kuriose pažymima, kad bendrojo ugdymo mokyklose vaikai, turintys elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, daugiausia pagalbos sulaukia iš socialinių pedagogų.

Lyginant bendrojo ugdymo mokyklose dirbančių pedagogų ir pagalbos specialistų teikiamą pagalbą mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų ir jos stiprinimo poreikį, išryškėjo tendencingos pedagogų ir tėvų nuomonės. Išanalizavus gautus tyrimo duomenis, pastebėtina, kad tiek pedagogai, tiek tėvai menkai pastebi bendrojo ugdymo mokyklose psichologo teikiamą pagalbą vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, todėl jos stiprinimo poreikis yra akivaizdžiausias. Daugiausia, t.y. 24 % tėvų ir 41 % pedagogų, dalyvavusių apklausoje pažymi, kad būtina stiprinti psichologo pagalbą elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams. Pastarieji duomenys sutampa su Ališausko, Šimkienės (2013) atlikto tyrimo⁵² rezultatais, kurie nurodo, kad didžiausias bendrojo ugdymo mokyklose pagalbos poreikis yra psichologo. Be to, analizuojant tyrimo rezultatus pastebėta, kad reikalinga stiprinti ir specialiojo pedagogo (20 % tėvų ir 26 % pedagogų) bei klasės auklėtojų (21 % tėvų bei 30 % pedagogų) teikiamą pagalbą vaikams. Specialistų teikiamos pagalbos vaikams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų stiprinimo poreikio rezultatai pateikti 3 paveiksle (žiūrėti 3 pav.).

3 pav. Specialistų teikiamos pagalbos stiprinimo poreikis mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų (pedagogų ir tėvų požiūriai) (%)

⁵¹ Ališauskas, A., Šimkienė, G. (2013). Mokytojų patirtys, ugdant mokinius, turinčius elgesio ir (ar) emocijų problemų. *Specialusis ugdymas*. 1 (28), 51 - 61.

⁵² Ten pat.

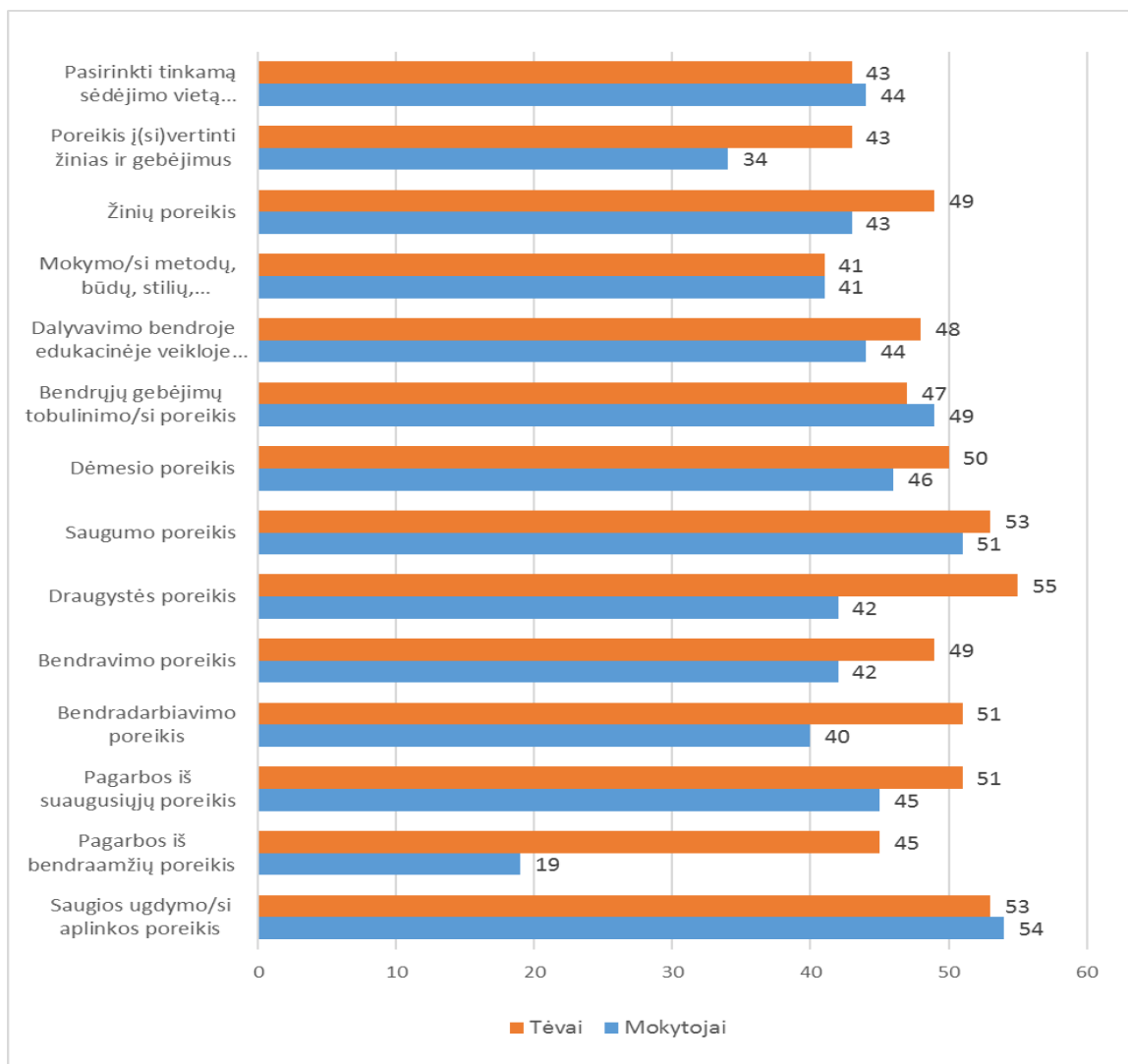
Iš gautų tyrimo rezultatų konstatuotina, kad elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams reikalinga nuolatinė visų bendrojo ugdymo mokykloje dirbančių specialistų pagalba. Specialistų bendradarbiavimas yra naudingas jų pačių asmeniniam bei profesiniam tobulėjimui bei teikiant pagalbą bendruomenės nariams. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių ugdymo atvejo analizė⁵³ (2013) atskleidė, kad sėkmingo ugdymo atvejams svarbus specialistų teikiamos pagalbos derinimas, pedagogų gebėjimas atpažinti vaiko netinkamo elgesio tikslus, lankstus ir kryptingas ugdymo procesas. Kontautienės (2010) teigimu, bendradarbiavimas sudaro sąlygas visiems, dalyvaujantiems vaiko ugdymo procese, tinkamai įvertinti vaiko poreikius, sunkumus ir tikslingai teikti pedagoginę psichologinę pagalbą vaikui ir jo šeimai. Bendradarbiavimo principas užtikrina, kad vaikas, jo šeima ir mokyklos specialistai, klasės auklėtojas – visi dalyvauja ugdymo procese, kartu analizuoja problemas, jas sprendžia ir teikia savo siūlymus.

2.5. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių socioedukacinių poreikių tenkinimas

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti apklausoje dalyvavusių pedagogų ir tėvų nuomonę apie elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių socioedukacinių poreikių tenkinimą bendrojo ugdymo mokyklose (žiūrėti 4 pav.).

Gauti tyrimo rezultatai atskleidė, kad labiausiai tyrime dalyvavę respondentai pažymėjo saugios ugdymo(-si) aplinkos kūrimo (54 % pedagogų ir 53 % tėvų) ir saugumo poreikius (53 % tėvų ir 51 % pedagogų), kurie jų nuomone yra svarbūs mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų. Daugelis autorių (Galkienė 2005; Hallahan, Kauffman 2003; Karalienė 2008) taip pat išreiškia panašias nuostatas, kad mokiniams turintiems emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų ugdymo procese svarbu užtikrinti psichologinį komfortą, teigiamas emocijas, tinkamą emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių aktyvinimą ar raminimą pamokų metu, kelti tokius reikalavimus, kuriuos mokinys galėtų įvykdyti, kelti mokymosi motyvaciją, sukurti saugią ir draugišką aplinką. Autoriai teigia, kad siekiant efektyvios elgesio sunkumų/sutrikimų prevencijos, mokykla turi apibrėžti saugios aplinkos ir palankios socialinės aplinkos kriterijus, pagal kuriuos būtų vertinamas socialinės aplinkos saugumas.

⁵³ Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai (2013). *Palanki aplinka vaikams ir jaunimui: iššūkiai ir galimybės. Galutinė tyrimo ataskaita.*

4 pav. Socioedukacinių poreikių patenkinimas mokykloje emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams (pedagogų ir tėvų požiūriai) (%)

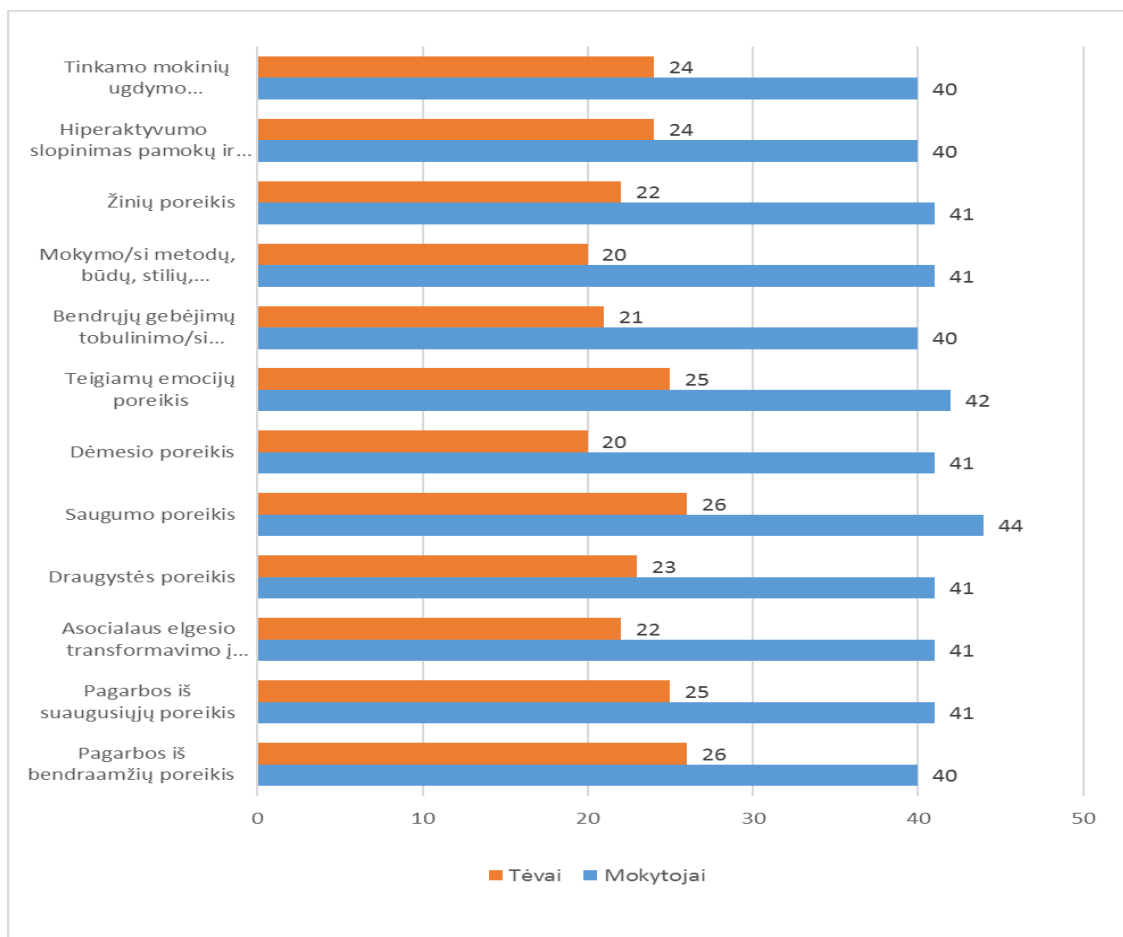
Kitas svarbus elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių socioedukacinių poreikių tenkinimo aspektas bendrojo ugdymo mokyklose – *bendradarbiavimo poreikis*, kurį pabrėžia 51 % tėvų ir 40% pedagogų bei *bendravimo poreikis* (49 % tėvų ir 42 % pedagogų). Atlikto tyrimo rezultatai patvirtina autorių Braslauskienės, Jonaitytės (2005) nuomonę, kad ugdant mokinius, turinčius elgesio ir emocijų sutrikimų, labai svarbus yra glaudus bendravimas ir bendradarbiavimas.

Be to, ugdant mokinius, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų bendrojo ugdymo mokykloje ne mažiau svarbūs yra ir šie edukaciniai poreikiai: *pasirinkti tinkamą sėdėjimo vietą klasėje, valgykloje, grupėje* (43 % tėvų ir 44% pedagogų), *poreikis į(si)vertinti žinias ir gebėjimus* (43 % tėvų ir 34% pedagogų), *žinių poreikis* (49 % tėvų ir 43% pedagogų), *mokymo/si metodų, būdų, stilių, atitinkančių mokinio galimybes ir poreikius* (41 % tėvų ir 41% pedagogų), *dalyvavimo bendroje edukacinėje veikloje kartu su klasės draugais poreikis* (48 % tėvų ir 44% pedagogų), *bendrųjų gebėjimų tobulinimo/si poreikis* (47 % tėvų ir 49 % pedagogų).

Mokslinėje literatūroje skiriami bendrieji, visiems mokiniams būdingi, edukaciniai poreikiai ir įvardijami specifiniai, tik emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams būdingi, edukaciniai poreikiai. Galima teigti, kad atlikto tyrimo rezultatai patvirtina mokslininkų (Galkienė 2005; Hallahan, Kauffman, 2003; McLeod, Kaiser 2003; Bergland, Hoffbauer 1996) pastebėjimus, kad bendruosius mokinių edukacinius poreikius sudaro: žinių poreikis; bendrųjų gebėjimų tobulinimo/si poreikis (gebėjimo mokytis, rašyti, skaityti); dalyvavimo bendroje edukacinėje veikloje kartu su klasės draugais poreikis; mokslo prieinamumo poreikis; poreikis į(si)vertinti žinias ir gebėjimus. Išvardinti bendrieji edukaciniai poreikiai yra būdingi tiek elgesio ir emocijų sutrikimų neturintiems, tiek šiuos sutrikimus turintiems mokiniams. Be to, tyrimo rezultatai sutampa paantrina autorių (Hallahan, Kauffman, 2003; Karalienė, 2008) padarytas išvadas, kad vienas iš specifinių, emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turinčių vaikų poreikių, yra tinkamos sėdėjimo vietos pamokoje pa(si)rinkimo poreikis. Pasak autorių, tai vienas iš aplinkos aspektų, lemiančių mokinio mokymosi sėkmę, nes mokiniai, turintys elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų pasižymi dėmesio, koncentracijos ir interpersonalinių įgūdžių stoka, todėl aplinka ir aplinkiniai šiuo atveju turi didelę reikšmę elgesio ir mokymosi kokybei.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama atskleisti pedagogų ir tėvų nuomonę apie elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių socioedukacinių poreikių tenkinimo stiprinimą bendrojo ugdymo mokyklose (žiūrėti 5 pav.).

Lyginant pedagogų ir tėvų nuomones apie elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčių mokinių socioedukacinių poreikių tenkinimo stiprinimą bendrojo ugdymo mokyklose, nuomonės išsiskyrė. Dauguma pedagogų mano, kad bendrojo ugdymo mokyklose turi būti stiprinamas šių socioedukacinių poreikių tenkinimas: *saugumo poreikis* – 44 %, *teigiamų emocijų* – 42 %, *dėmesio, pagarbos iš suaugusiųjų poreikis* ir *iš bendraamžių poreikis*, *žinių poreikis*, *asocialaus elgesio transformavimo į socialų elgesį ir draugystės poreikis*, *mokymo/si metodų, būdų, stilių, atitinkančių mokinio galimybes ir poreikius*, *pa(si)rinkimas* (atitinkamai po 41 % pedagogų), *tinkamo mokinių ugdymo organizavimo poreikis ne tik pamokų, bet ir pertraukų metu*, *hiperaktyvumo slopinimas pamokų ir pertraukų metu*, *ramaus klasės mikroklimato kūrimas*, *bendrųjų gebėjimų tobulinimo/si poreikis (gebėjimo mokytis, rašyti, skaityti)* (atitinkamai po 40 % pedagogų). Tokiai pedagogų nuomonei pritaria net trečdalis tėvų, kurie taip pat įvardija mokinių, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų socioedukacinių poreikių tenkinimo stiprinimą. Pastebėtina tai, kad pateikti tyrimo rezultatai sutampa su autorės Karalienės (2008) mintimis, kuri įvardija tokius svarbius socioedukacinius poreikius mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, kaip, mokymasis slopinti hiperaktyvumą pamokų ir pertraukų metu.

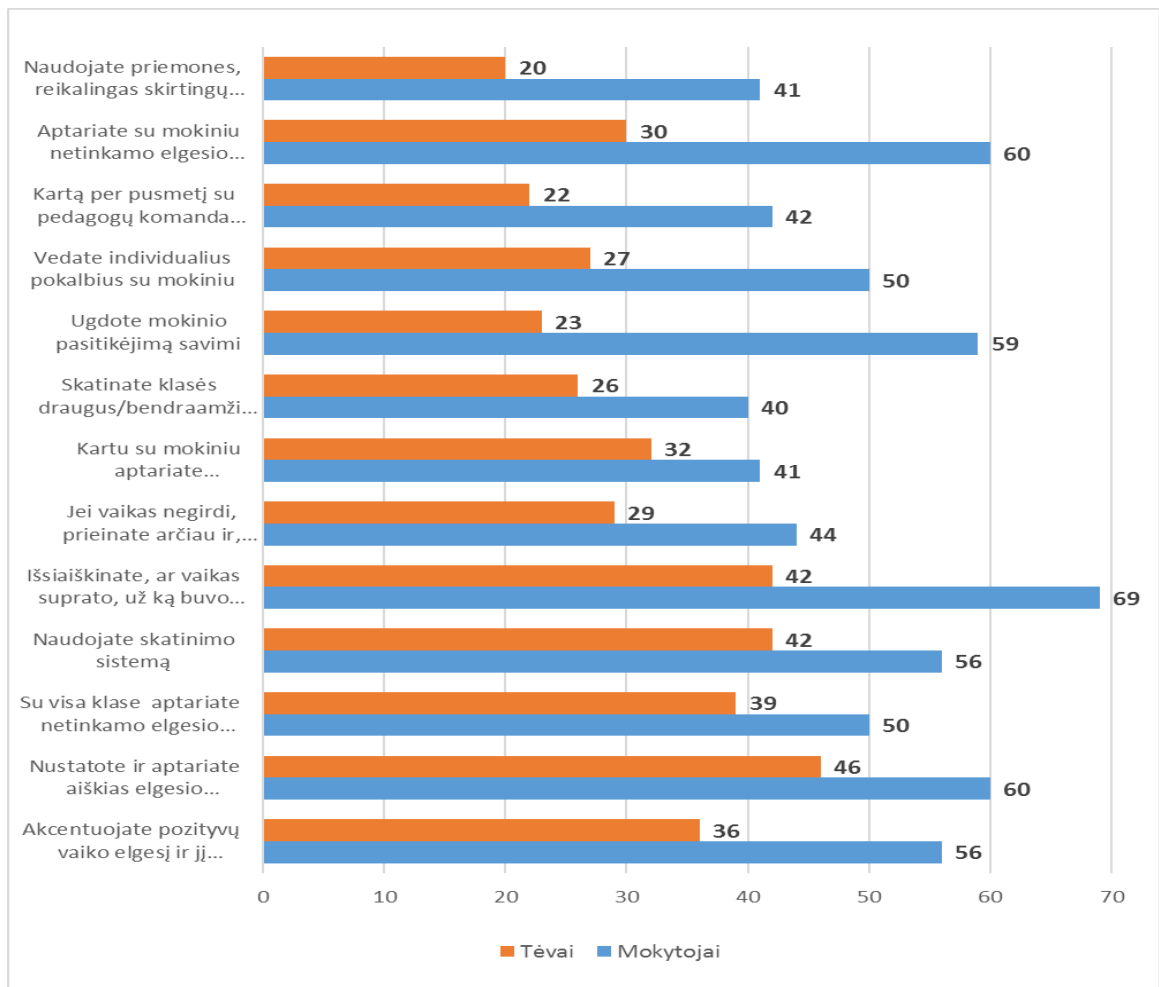

5 pav. Socioedukacinių poreikių tenkinimo stiprinimas emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams (pedagogų ir tėvų požiūriai) (%)

Apibendrinant tyrimo rezultatus konstatuotina, kad remiantis tiek tėvų, tiek mokytojų nuomonėmis, bendrojo ugdymo mokyklose mokinių, turinčių elgesio ir emocijų sutrikimų/sunkumų, socioedukaciniai poreikiai yra tenkinami. Tačiau pedagogai pažymi, kad šių poreikių tenkinimas bendrojo ugdymo mokyklose turi būti nuolat stiprinamas. Tai rodo, kad mokytojai įžvelgia savo, kaip šios paslaugos teikėjų, vystymo/tobulinimo poreikius ir galimybes.

2.6. Elgesio valdymo priemonių ir strategijų taikymas mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų

Pedagogai, siekdami keisti mokinių, turinčių elgesio ir emocijų sutrikimų/sunkumų, nepageidaujamą elgesį taiko įvairius būdus. Tyrimo metu vertinant bendrojo ugdymo mokyklose taikomas nepageidaujamo elgesio valdymo priemones ir strategijas tyrimo dalyviams buvo pateikta 39 kintamųjų skalė. Mokinių, turinčių elgesio ir emocijų sutrikimų/sunkumų, nepageidautino elgesio valdymui taikomos priemonės ir strategijos pateiktos 6 paveiksle (žiūrėti 6 pav.).

6 pav. Elgesio valdymo priemonės ir strategijos, taikomos mokiniui, turinčiam elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų (pedagogų ir tėvų požiūriai) (%)

Analizuojant tyrimo rezultatus pastebėta, kad labiausiai išsiskyrę šios elgesio valdymo priemonės ir strategijos, taikomos mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų/sunkumų sutrikimų: *pozityvus skatinimas, taisyklių kūrimas ir skatinimas jų laikytis, socialinių vertingų santykių su bendraamžiais skatinimas.*

Pedagogai, pozityviai skatindami mokinį, turintį elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, akcentuoja *pozityvų vaiko elgesį ir jį nuolat stiprina pagyrimu, apdovanojimu (56 %), naudoja skatinimo sistemą (56 %), jei vaikas negirdi, prieina arčiau ir, žiūrėdamas tiesiai jam į akis, pakartoja prašymą (44 %), kuris Žukauskienės (2001) teigimu, sustiprina paliepimą ir prašymą. Daniels, Stafford (2000, p. 162) teigimu, neverbalinė komunikacija yra labai reikšminga, nes artima distancija tarp suaugusiojo ir vaiko „gali būti veiksmingesnė negu postringavimas garsiai prieš visą grupę“.* 41 % pedagogų pažymi, kad *naudoja priemones, reikalingas skirtingų gebėjimų mokiniams.* Geležinienės (2011) pastebėjimais, individualizuojant ugdymą svarbu atsižvelgti į kiekvieno konkretaus vaiko unikalumą: asmenybės ypatumus, artimos socialinės aplinkos raišką ir specialiųjų poreikių grupei būdingus kognityvinius (suvokimo, atminties, mąstymo), kalbos, emocinius ir socialinius gebėjimų ypatumus bei mokymosi sunkumus.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad siekiant valdyti mokinių, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, elgesį mokyklose yra *kuriamos taisyklės ir jų skatinama laikytis* (42 % pedagogų). Pasak Rogers (2005), Indrašienės, Subač (2008), dirbant su įvairių sutrikimų ir konfliktų kamuojamais asmenimis, reikia kelti klausimą ne kaip keisti asmenį, o kaip sukurti santykį, kurį asmuo panaudotų savo asmeniniam augimui. Mokyklose, kuriose sukuriamas pozityvus psichologinis klimatas, stiprinamas tikėjimas taisyklių teisingumu, mokiniai labiau identifikuoja save su mokykla, labiau pasitiki suaugusiais (Abromaitienė, 2008). Jei pedagogai ir tėvai dirbtų kaip komanda, tai kasdien stebėdami vaiko elgesį mokykloje ir namuose, jį pastiprindami, galėtų keisti teigiama linkme.

Dauguma pedagogų (50 %) taip pat nurodė, kad sprendžia mokinių, turinčių elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų problemas pravesdami *individualius pokalbius su mokiniu*. Geležinienės, Ruškaus, Balčiūno (2008) atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad sprendžiant mokinių emocijų ir elgesio problemas, svarbiausia yra gerbti mokinį, išsiaiškinti jo poreikius ir problemų sprendimo perspektyvas.

Tuo tarpu 41 % pedagogų *su visa klase aptaria netinkamo elgesio apraiškas ir nustato iš anksto pasekmes*. Geležinienės, Ruškaus, Balčiūno (2008) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad taikomų metodų veiksmingumas optimizuojamas, kai siejama ne tik su mokiniu, jo šeimos, klasės kontekstu, bet ir visos mokyklos kontekstu. Tai rodo, kad pedagogai pratina mokinius, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų suprasti ir pastebėti pasekmes, įtikindami, kad jas gali sukelti netinkamas mokinių elgesys.

Mokymosi metu ypač svarbu skatinti mokinių bendradarbiavimą, kad jie galėtų prisiimti atsakomybę už savo ir kitų mokymąsi, mokytis vieni kitų padedami, gilinti supratimą persakydami nagrinėjamą informaciją ar idėjas savais žodžiais, diskutuodami⁵⁴. Tyrimas atskleidė, kad 40 % pedagogų *skatina klasės draugus/bendraamžius pagelbėti ir bendrauti su mokiniu, turinčiu elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų*.

Siekdami keisti mokinių, turinčių elgesio ir emocijų sutrikimų/sunkumų, nepageidaujamą elgesį, pedagogai *skatina mokinius analizuoti savo elgesį* (60 %). Ališauskas (2002, p. 58) taip pat pabrėžia, kad pedagogas turėtų padėti vaikui suprasti elgesio, bendravimo sunkumų priežastis, „mokyti pažinti savo ypatumus, padėti sau“, mokyti racionalių elgesio sunkumų įveikimo būdų.

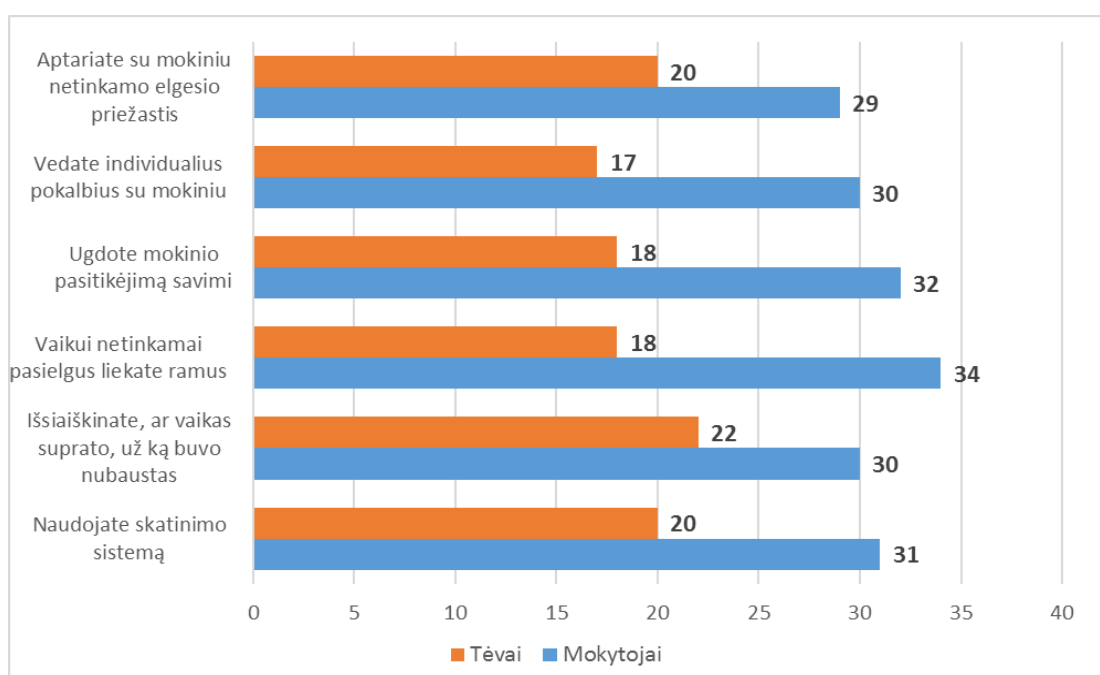
69 % pedagogų mano, kad *bausmė ir išsiaiškinimas, ar vaikas suprato, už ką buvo nubaustas* – tai valdingumo demonstravimas prieš mokinį. Žukauskienė (2001) teigia, kad suaugusieji, naudodami bausmes įdiegia vaikui baimės ir menkavertiškumo jausmą, žemą savęs vertinimą, keršto troškimą. Ugdytinių elgesio valdyme labai svarbi yra pedagogo asmenybė, jo

⁵⁴ Birgelytė ir kt. (2012). *Kompetencijų ugdymas: Metodinė knyga mokytojui*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.

asmeninis pavyzdys, jo bendravimas su vaiku, pagrįstas pasitikėjimu, jo veiksmingas bendradarbiavimas su tėvais, patariant jiems kaip tinkamai auklėti vaiką. Paties pedagogo motyvacija teikti vaikui pagalbą nukreiptą vaiko motyvacijai, vaiko elgesio pastiprinimui (Indrašienė, Suboč, 2008).

Pedagogų paminėtos taikomos pozityvios nepageidautino elgesio valdymo priemonės ir strategijos yra tinkamos ir veiksmingos. Tėvai taip pat pritaria tokiai nuostatai ir nurodo, kad mokytojai taiko pozityvias skatinimo priemones: *pozityvus skatinimas* (42 %), mokykloje *kuriamos taisyklės ir skatinama jų laikytis* (46 %), *skatinama bendraamžių draugystė* (26 %). Kaip teigia Barslauskienė, Jonutyte (2005), vaikų išgyvenimui, jų savijautai, elgesys tiesiogiai priklauso nuo pedagogų ir vaikų tarpusavio santykių bei pedagogų vadovavimo stiliaus. Todėl labai svarbu ne tik įgyti vaikų pasitikėjimą, tačiau ir sukurti taisykles, kurios sudarytų galimybę numatyti, kokio elgesio bei tarpusavio santykių yra tikimasi klasėje.

Anot pedagogų ir tėvų, dalyvavusių apklausoje, valdant nepageidaujamą mokinių, turinčių elgesio ir emocijų sutrikimų/sunkumų, elgesį dažniau reikėtų taikyti pozityvias elgesio valdymo priemones ir strategijas: *netinkamai pasielgus likti ramiam* (34 % pedagogų ir 18 % tėvų), *ugdyti mokinių pasitikėjimą* (32 % pedagogų ir 18 % tėvų), *naudoti skatinimo sistemas* (31 % pedagogų bei 20 % tėvų) (žiūrėti 7 pav.).

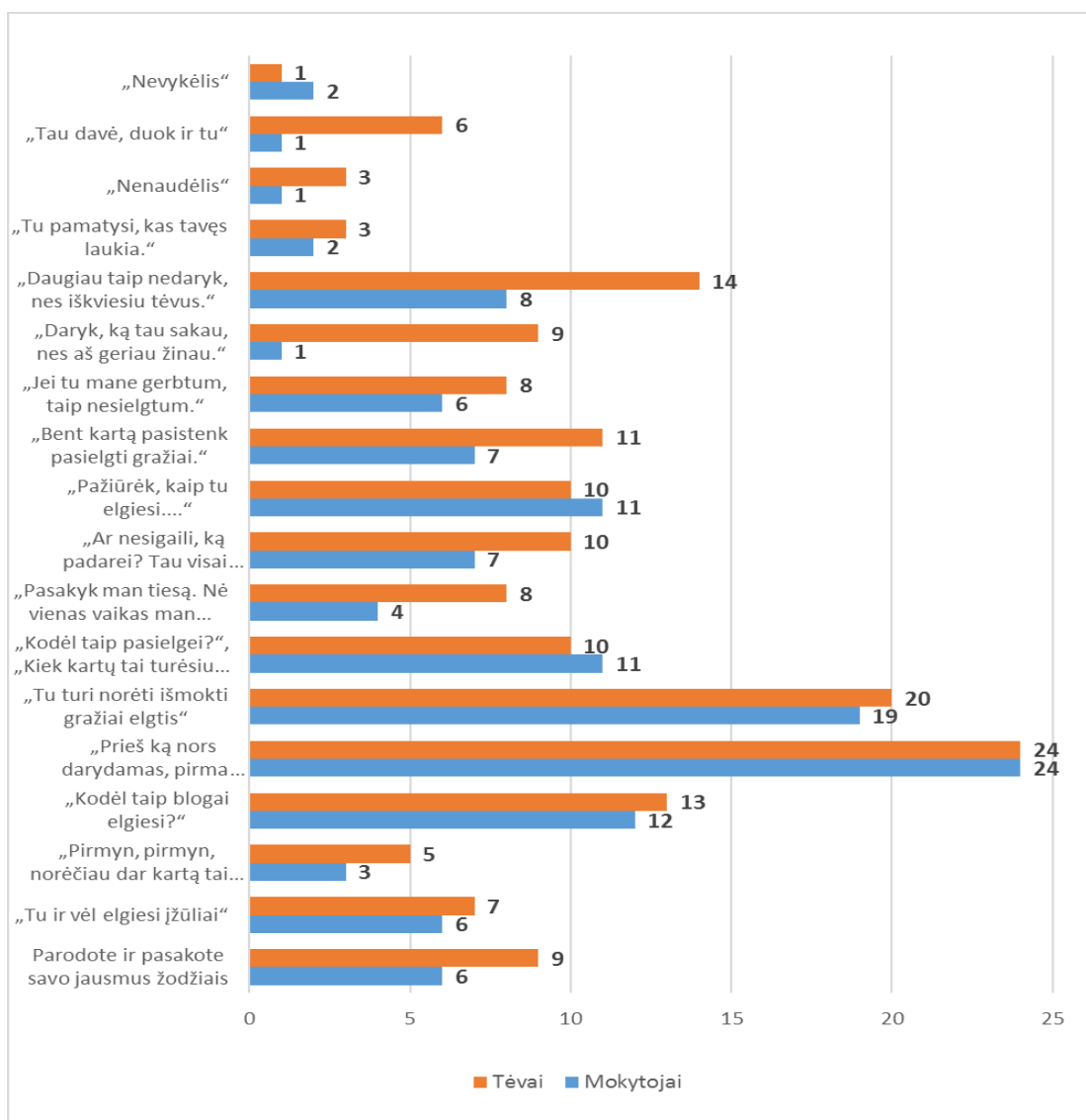

7 pav. Valdymo priemonių ir strategijų taikymo poreikis mokykloje mokiniui, turinčiam elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų (pedagogų ir tėvų požiūriai) (%)

Pasak Geležinienės (2009), ugdant emocijų ir elgesio sutrikimų turinčius mokinius bendrojo ugdymo mokykloje, svarbiausia yra ugdymo proceso dalyvių poreikių identifikavimas, faktorių lemiančių pageidaujamą ar nepageidaujamą elgesį, analizavimas ir bendros veiklos strategijų numatymas.

Žmogus iš prigimties yra sociali būtybė. Ką tik gimusiam kūdikiui jau reikia ne tik maisto, šilumos, bet ir aplinkinių dėmesio bei meilės. Sėkmingas bendravimas yra svarbi visaverčio gyvenimo dalis, teigiamų emocijų šaltinis. Bendraudami žmonės dalijasi žiniomis, nuomonėmis, praneša vieni kitiems apie savo jausmus. Šiai informacijai perduoti naudojami įvairūs būdai: kalba (žodinis bendravimas), mimika, gestai, kai kada netgi aprangos detalės ar aksesuarai (nežodinis bendravimas). Kitas svarbus bendravimo aspektas – tarpusavio sąveika – bendraujančiųjų poveikis vienas kitam. Bendraudami žmonės daro vieni kitiems tam tikrą įtaką: keičia jausmus, požiūrius ir elgesį.

Bendraujant su mokiniais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, reikia galvoti, ką norime jiems pasakyti, ar pasakyta citata, nuomonė, pastebėjimas bus teisingai mokinio suprastas. Anketinėje apklausoje buvo siekiama identifikuoti pedagogų ir tėvų nuomones apie citatas, vartojamas pedagogų bendraujant su mokiniais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų (žiūrėti 8 pav.).

8 pav. Mokytojų vartojami posakiai, citatos ugdant vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų (pedagogų ir tėvų požiūriai) (%)

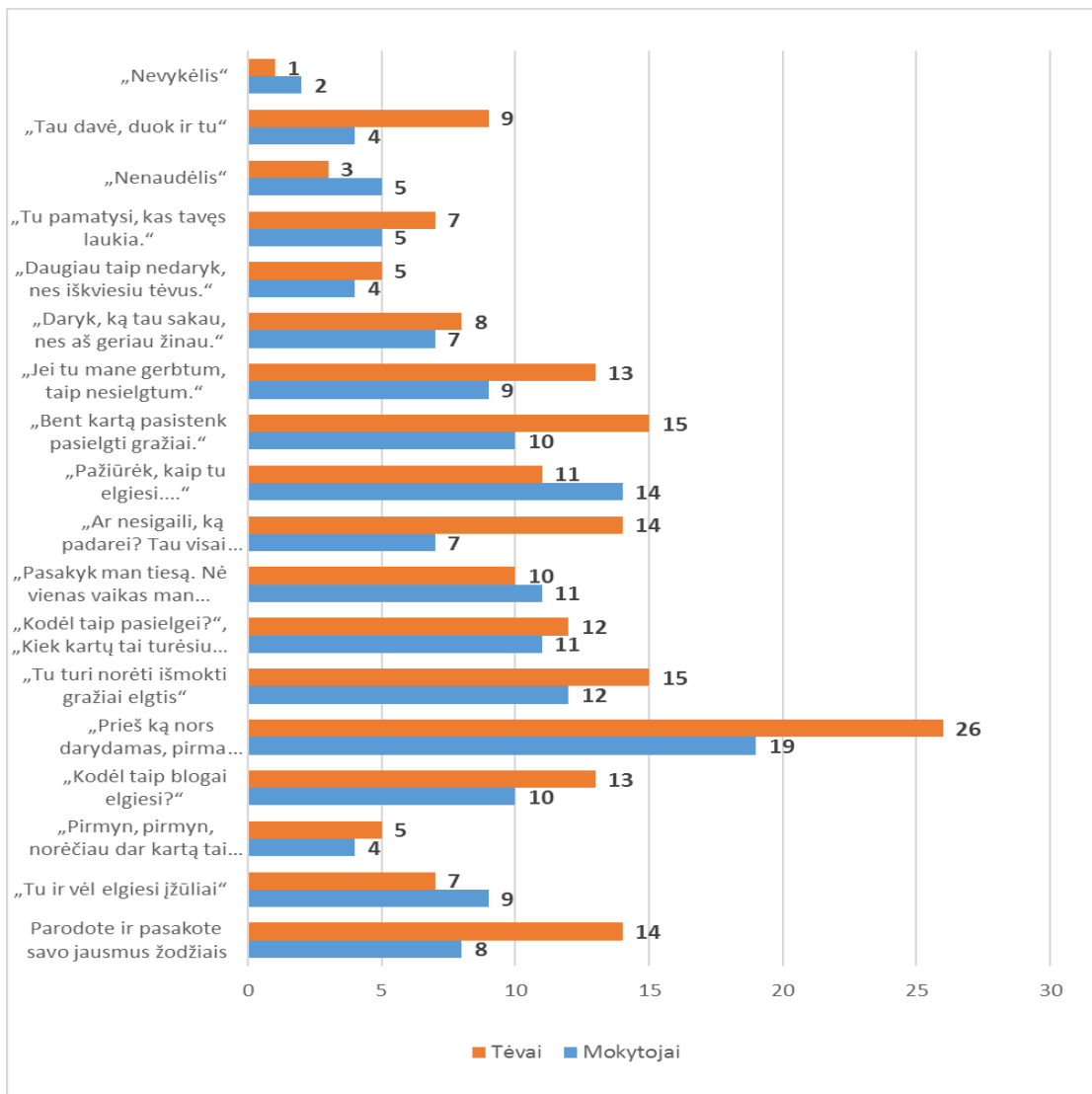
Tėvų ir pedagogų nuomonės šiuo aspektu sutapo, t.y. jie galvoja, kad pedagogai, bendraudami su mokiniais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, dažniausiai vartoja šias citatas ir posakius: „*Prieš ką nors darydamas, pirma pagalvok*“ (24 % pedagogų ir tėvų), „*Tu turi norėti išmokti gražiai elgtis*“ (20 % pedagogų ir 19 % tėvų), „*Kodėl taip blogai elgiesi?*“ (12 % pedagogų ir 13 % tėvų). Geležinienė (2009) teigia, kad pedagogo veiklos veiksmingumas yra grįstas pageidaujamo elgesio su vaiku analizavimu ir aptarimu, vaiko individualumo ir unikalumo akcentavimu.

Tuo tarpu 14 % tėvų ir 8 % pedagogų mano, kad pedagogai, bendraudami su mokiniais, vartoja išsireiškiamą „*Daugiau taip nedaryk, nes iškviesiu tėvus*“. Šį posakį vartodami pedagogai stengiasi mokinius įbauginti, sukelti baimę. Be to, pedagogai kartais vartoja ir posakius, kurie sugėdina netinkamai besielgiančius vaikus: „*Jei tu mane gerbtum, taip nesielgtum*“ (8 % tėvų ir 6 % pedagogų), „*Bent kartą pasistenk pasielgti gražiai*“ (11 % tėvų ir 7 % pedagogų). Helmeke (2012) nuomone, mokymosi motyvacijai, o tuo pačiu netiesiogiai ir mokymosi bei pasiekimų ugdymui, ypač svarbu, kad mokantis padarytos klaidos nebūtų susijusios su gėdiniu, peikimu arba kitais neigiamais jausmais ar padariniais, o atvirkiščiai – būtų laikomos savaime suprantama mokymosi proceso dalimi.

Anketinėje apklausoje taip pat buvo siekiama identifikuoti pedagogų ir tėvų nuomones apie citatas, vartojamas tėvų bendraujant su vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų (žiūrėti 9 pav.).

Pedagogų ir tėvų nuomonė šiuo aspektu taip pat sutapo. Tyrimo dalyviai galvoja, kad tėvai dažniausiai vartoja šias citatas ir posakius bendraudami su vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų: „*Prieš ką nors darydamas, pirma pagalvok*“ (19 % pedagogų ir 26 % tėvų), „*Tu turi norėti išmokti gražiai elgtis*“ (12 % pedagogų ir 15 % tėvų), „*Pažiūrėk kaip tu elgiesi?*“ (14 % pedagogų ir 11 % tėvų). Tai atskleidžia, kad tėvai vartodami šiuos posakius skatina vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, analizuoti savo elgesį.

Be to, tyrimo rezultatai atskleidė, kad tėvai, norėdami sugėdinti vaiką sako: „*Bent kartą pasistenk pasielgti gražiai*“ (10 % pedagogų ir 15 % tėvų). Tėvai bando pakeisti vaiko elgesį gėdiniu, kalte dėl nepageidaujamo elgesio, primesdami vaikui ir tokiu būdu mažindami jo savivertės jausmą (Žukauskienė, 2001).

9 pav. Tėvų vartojami posakiai, citatos bendraujant su vaiku, turinčiu elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų (pedagogų ir tėvų požiūriai) (%)

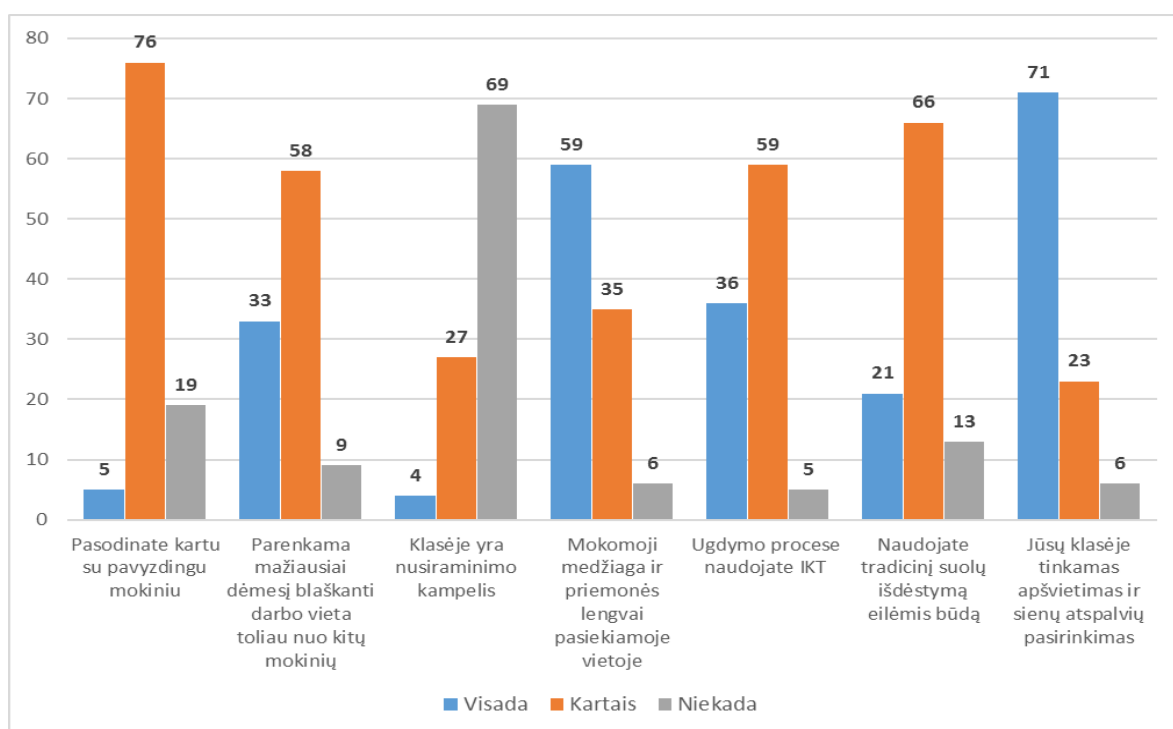
Apibendrinant tyrimo rezultatus konstatuotina, kad pedagogai ir tėvai bendraudami su elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turinčiais mokiniais vartoja posakius, kurie skatina juos susigėsti, analizuoti savo elgesį. Šių posakių vartojimas menkina vaikų savivertę, erzina ir priešingai, skatina neigiamą jų elgesį. Tai reikalinga keisti, nes vaikas juos suvokia kaip negebėjimą atlikti pateiktos užduoties ar prastą įvertinimą. Rūpestingi pedagogai ir tėvai turėtų leisti vaikams bandyti, klysti, nukentėti jiems saugiose ribose ir taip mokytis.

2.7. Ugdomosios aplinkos pritaikymas elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams

Autorių Bulionienės, Daukštienės (2010) teigimu, šiuolaikinei pedagogikai ypač svarbios yra tokios mokytojo funkcijos kaip mokinių pasiekimų vertinimas ir fiksavimas bei

mokymo (si) aplinkos kūrimas. Remiantis Dudzinskienės ir kt. (2008) nuomone, ugdomosios aplinkos sąvoka apima tiek fizinę, tiek psichologinę aplinką: aplinkoje, kurioje mokoma(si), panaudojamos įvairios technologijos ir priemonės (informacinės kompiuterinės technologijos, ugdomoji įranga, mokymo priemonės ir kt.), daromi pokyčiai (klasės mokinių susodinimas, darbo vietos pritaikymas, apšvietimas, klasės pertvaros ir kt.) bei kuriami geranoriški žmonių tarpusavio santykiai (mokytojo vaidmenys ir elgesys, klasės nuotaika, visų ugdymo dalyvių mokytojų, mokinių, mokyklos vadovybės – bendravimas ir bendradarbiavimas, motyvacija ir pagarba individualumui).

Atliekant tyrimą, taip pat siekta išsiaiškinti pedagogų ir tėvų nuomones apie fizinės aplinkos pritaikymą elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams. Pedagogų nuomonės šiuo aspektu pateiktos 10 paveiksle (žiūrėti 10 pav.).

10 pav. Ugdomosios aplinkos pritaikymas mokiniui, turinčiam elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų (pedagogų požiūris) (%)

Pasak Kyburienės (2006), išmaniai suprojektuota ir rūpestingai suplanuota teigiamai stimuliuojanti aplinka klasėje gali atlikti 25 % darbo. Levin, Nolon (2007) teigia, kad mokymosi patalpos apšvietimas ir sienų atspalviai lemia ne tik mokytojos ir ugdytinių sveikatą, bet ir ugdymo(si) efektyvumą bei mokinių elgesį.

Tyrimo metu atskleista, kad net 71 % pedagogų, dalyvavusių apklausoje, mano kad *ju klasėje yra tinkamas apšvietimas ir sienų atspalvių pasirinkimas*. 59 % pedagogai nurodė, kad *mokomoji medžiaga ir priemonės lengvai pasiekiamoje vietoje*, kas yra labai svarbi sąlyga mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų. Švedijos specialiojo ugdymo

plėtos instituto išleistoje knygoje „Mokymo priemonių kūrimas“ (2003) yra teigiama, kad ugdytinių aprūpinimas įvairiomis priemonėmis skatina mokinių savarankišką veiklą, bendravimą ir bendradarbiavimą bei mokymosi motyvaciją.

Tuo tarpu tyrimo rezultatai rodo, kad tik 13 % pedagogų niekada nenaudoja *tradicinio suolų išdėstymo eilėmis būdo* ir 66 % pedagogų, tik kartais naudoja tradicinį suolų išdėstymą. Pasak Levin, Nolon (2007), siekiant, kad kiekvienas mokinys aktyviai dalyvautų ir įsitrauktų į ugdymosi procesą labai svarbu pasirinkti lanksčius bei įvairius mokinių suolo išdėstymo būdus.

76 % mokytojų nurodo, kad kartais elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintis mokinys yra *pasodinamas su pavyzdingu mokiniu*. Tai patvirtina autorių Ališausko, Šimkienės (2013) išsakytas nuostatas, kad mokytojai turėtų daug dėmesio skirti elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams ir pasirinkti tinkamiausius jų ugdymo būdus, pvz., parinkti ramaus elgesio mokinius, kurie galėtų klasėje sėdėti su mokiniais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų.

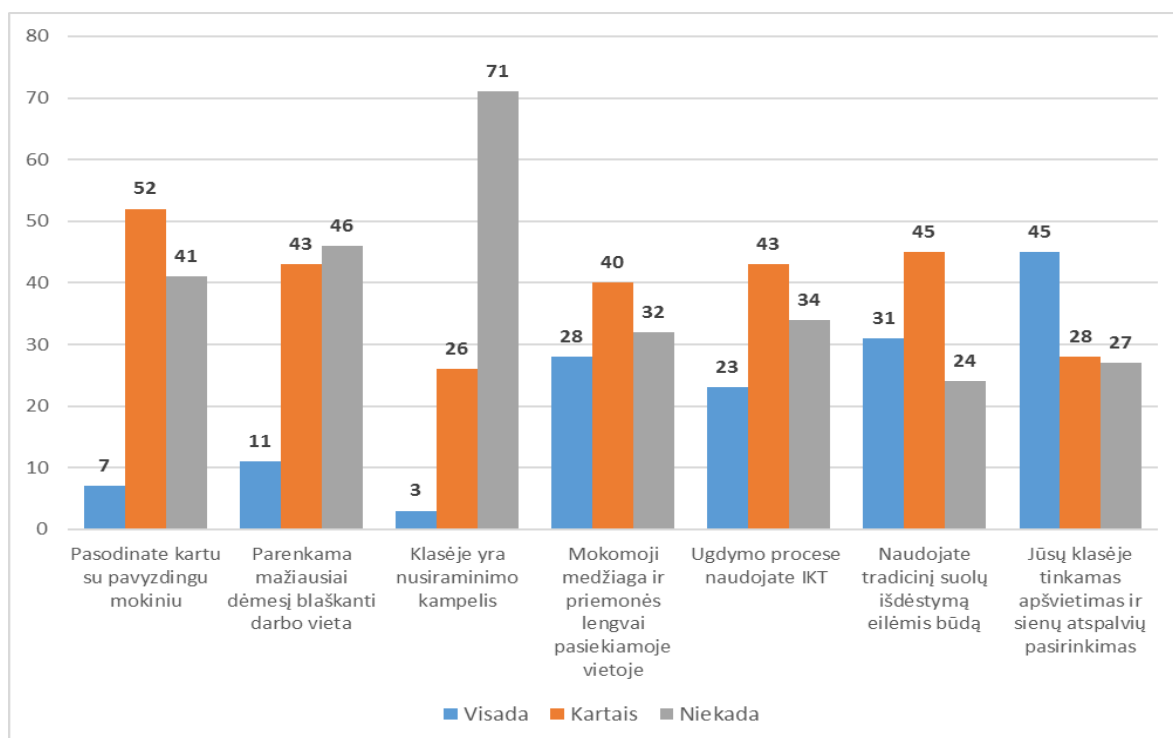
Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad tyrime dalyvavę pedagogai stengiasi kuo labiau pritaikyti mokyklinę aplinką elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams, vadovaudamiesi ne tik savo patirtimi, bet ir specialistų siūlomomis rekomendacijomis. Klasėje daromi pokyčiai, susiję su fizinės aplinkos pritaikymu mokinių poreikiams, turi lemiamos reikšmės mokinio adaptacijai, kliūčių įveikai bei savijautai mokykloje, pvz., atitinkamas stalų išdėstymas gali skatinti mokinių bendravimą ir bendradarbiavimą, drausmingumą arba aktyvumą pamokos metu.

Tėvų ir pedagogų nuomonė apie fizinės aplinkos pritaikymą mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų, neišsiskyrė: 45 % tėvų mano, kad *klasėse yra tinkamas apšvietimas ir sienų atspalvių pasirinkimas*, 28 % tėvų teigia, kad *mokomoji medžiaga ir priemonės lengvai pasiekiamoje vietoje*, 52 % tėvų pažymi, kad kartais mokytojai *mokinį, turintį elgesio ir emocijų sunkumų pasodina su pavyzdingu mokiniu*. Be to, pasak tėvų (31 %), mokytojai visada naudoja tradicinį suolų išdėstymą, o 43 % tėvų abejoja, ar visada mokytojai naudoja informacines komunikacines priemones ugdymo procese (žiūrėti 11 pav.).

Visgi, kaip ir pedagogai (69 %), taip ir tėvai (71 %) nurodo, kad klasėse nėra *nusiramavimo kampelio*, tačiau mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų neretai *parenkama mažiausiai dėmesį blaškanti darbo vieta* (11 % tėvų ir 33 % pedagogų).

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima konstatuoti, kad pedagogų ir tėvų nuomonės daugeliu ugdomosios aplinkos pritaikymo mokiniui, turinčiam elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, aspektų sutapo. Jie teigia, kad klasėse yra tinkamas apšvietimas ir sienų atspalvių pasirinkimas, tačiau nėra nusiramavimo kampelių. Pedagogai akcentuoja, kad mokomoji medžiaga ir priemonės yra lengvai pasiekiamoje vietoje, o jie kartais taiko netradicinį

suolų išdėstymo būdą, parenka mažiausiai dėmesį blaškančią darbo vietą, pasodina su pavyzdingu mokiniu. Tuo tarpu tėvai teigia, kad mokytojai naudoja tradicinį suolų išdėstymą, mokomi medžiaga ir priemonės nėra lengvai pasiekiamos, o mokiniams nėra parenkama mažiausiai blaškanti darbo vieta, mokiniai nesodinami su pavyzdingo elgesio mokiniais.

11 pav. Ugdomosios aplinkos pritaikymas mokiniui, turinčiam elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų (tėvų požiūris) (%)

Tyrimo rezultatų pagrindu galima teigti, kad bendrojo ugdymo mokyklose fizinė ir ugdymo aplinka nėra pakankamai pritaikyta mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų. Siekiant sukurti palankią ugdymuisi aplinką nepakanka, jog klasėje būtų suformuoti tolerantiški santykiai ar vyrautų saugi atmosfera, svarbu yra skirti dėmesio ir klasės fizinės aplinkos formavimui.

2.8. Pagalba tėvams auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumus/sutrikimus

Tarptautiniame tyrime (2012)⁵⁵ teigiama, kad dažniausiai tėvai į mokyklą atvyksta dėl priešasčių, susijusių su vaiko elgesiu ar mokymosi rezultatais. Kitose veiklose dalyvauja daug mažesnis tėvų skaičius. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakyme „Dėl

⁵⁵ Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas. OECD PISA 2012. *Ataskaita*. Nacionalinis egzaminų centras. Vilnius.

pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modelio⁵⁶ skelbiama, jog tėvai pagal poreikį turi teisę gauti specialiąją, pedagoginę, psichologinę, socialinę pagalbą.

Hurrelmann, Unverzagt (2001), Sapiro (2008) manymu, yra daugybė galimybių išvengti elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, bet kiekvienam vaikui reikia individualaus kelio. Kuo daugiau rizikos faktorių ir kuo mažiau apsaugos, padrąsinimo ir pastiprinimo, tuo didesnė tikimybė, kad vaikas nesusidoros su gyvenimo pateikiamais uždaviniais, todėl svarbu, kad suaugusieji padėtų vaikams valdyti savo elgesį ir emocijas. Tokios galimybės suprantamos kaip glaudus tėvų bendravimas su pedagogais.

Anketinėje apklausoje buvo siekiama išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie pagalbą, teikiamą bendrojo ugdymo mokyklose tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų.

Atlikus faktorinę analizę buvo išskirti trys faktoriai, atskleidžiantys pedagogų teikiamą pagalbą tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų: *savipagalbos grupės, specialistų pagalba, individualių situacijų sprendimas* (žr. 8 lentelę).

8 lentelė

Mokykloje teikiama pagalba tėvams auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų (pedagogų požiūris)
(N = 194; KMO = 0,78; α = 0,823)⁵⁷

Struktūriniai komponentai	Svoris (L)	Skaida (%)
Savipagalbos grupės		
Organizuojamos savikontrolės pratybos	0,595	19,7
Organizuojamos savipagalbos grupės	0,608	
Organizuojami pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai	0,686	
Vyksta šeimos terapijos	0,841	
Specialistų pagalba		
Teikiama psichologinė pagalba	0,506	17,6
Individualūs susitikimai su mokiniu ir tėvais bei kitais ugdymo proceso dalyviais	0,720	
Teikiama socialinė pedagoginė pagalba	0,854	
Teikiama specialioji pedagoginė pagalba	0,868	
Individualių situacijų sprendimas		
Telefoninis pokalbis informuojant apie mokinio pozityvų ir negatyvų elgesį	0,566	15,5

⁵⁶ Dėl pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modelio 2003 m. birželio 25 d. Nr. Įsak. 897.

⁵⁷ **KMO** (Kayser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) – skalės tinkamumas faktorinei analizei. **KMO** = 0,78 atskleidžia, kad duomenys patenkinamai tinka faktorinei analizei atlikti (Vaitkevičius, 2006). **α** (Cronbach- α) – testo vidinės konsistencijos koeficientas. Faktoriaus vidinė konsistencija α = 0,823 rodo neblogą vidinį patikimumą ir kad teiginiai, sudarantys faktorių, yra homogeniški.

Mokytojai, mokinys, jo tėvai aptaria netinkamą vaiko elgesį	0,863	
---	-------	--

Pirmojo faktoriaus – *savipagalbos grupės* – raišką sąlygoja tai, kad pedagogų nuomone, teikiant pagalbą tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, yra organizuojamos šeimos terapijos (L = 0,841). Tačiau, faktorinė analizė rodo, kad tėvai stokoja pozityvios tėvystės įgūdžių mokymų (L = 0,686), savipagalbos grupių (L = 0,567) bei savikontrolės pratybų (L=0,595). Mokytojai tėvų savipagalbos grupes priskiria prie popamokinių renginių, kurie vyksta kartu su mokiniais, nors tėvų savipagalbos grupės paskirtis – spręsti iškilusias vaikų auklėjimo problemas, dalinantis tarpusavyje asmenine patirtimi bei rūpesčiais, diskutuoti, įgyti daugiau pasitikėjimo savimi, kitų akimis pažvelgti į savo sunkumus.

Antrojo faktoriaus – *specialistų pagalba* – raišką atskleidžia tai, kad tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų yra teikiama specialioji pedagoginė pagalba (L=0,868), socialinė pedagoginė pagalba (L=0,854), vyksta individualūs susitikimai su mokiniu ir tėvais bei kitais ugdymo proceso dalyviais (L=0,720). Mažylienė ir kt. (2011)⁵⁸ teigia, kad individualus pokalbis yra konsultacija, kurios metu sprendžiamos asmeninės problemos, pasikeičiama informacija. Remiantis faktorinės analizės duomenimis, nors psichologinė pagalba yra labai reikalinga elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams, ji bendrojo ugdymo mokyklose yra teikiama mažiausiai (L=0,506).

Trečiojo faktoriaus – *individualių situacijų sprendimas* – raišką atskleidžia tai, kad pedagogų nuomone, mokytojai, mokinys ir jo tėvai aptaria netinkamo vaiko elgesį (L=0,868), nors pedagogai retai kada skambina telefonu tėvams, norėdami informuoti apie pozityvų ir negatyvų mokinio elgesį (L=0,566).

Atliekant tyrimą buvo siekiama išsiaiškinti ir tėvų nuomonę apie pagalbą, teikiamą bendrojo ugdymo mokyklose tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų.

Faktorinės analizės pagrindu buvo išskirti du faktoriai, atskleidžiantys tėvų, auginančių vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, gaunamą pagalbą bendrojo ugdymo mokyklose: *specialistų pagalba*, *savipagalbos grupės* (žr. 9 lentelę).

Pirmojo faktoriaus – *specialistų pagalba* – raišką atskleidžia tai, kad tėvų nuomone, jie dažniausiai specialistų pagalbą gauna telefoninių pokalbių metu, kuomet yra informuojami apie mokinio pozityvų ir negatyvų elgesį (L=0,866), mokytojai, mokinys, jo tėvai aptaria netinkamą vaiko elgesį (L=0,803), jiems teikiama specialioji (L=0,803) ir socialinė pedagoginė pagalba

⁵⁸ Mažylienė, A., Gutauskienė, R., Tumelienė, R., Špokienė, R. (2011). *Inkluzinis ugdymas ir komandinė pagalba mokiniui. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos teikėjams*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.

(L=0,775). Remiantis faktorinės analizės duomenimis, mažiausiai tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, yra teikiama psichologinė pagalba (L=0,633).

9 lentelė

Mokykloje teikiama pagalba tėvams auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų (tėvų požiūris)
(N = 152; KMO = 0,88; α = 0,843)⁵⁹

Struktūriniai komponentai	Svoris (L)	Sklaida (%)
Specialistų pagalba		
Teikiama psichologinė pagalba	0,633	44,8
Teikiama socialinė pedagoginė pagalba	0,775	
Teikiama specialioji pedagoginė pagalba	0,803	
Mokytojai, mokinys, jo tėvai aptaria netinkamą vaiko elgesį	0,850	
Individualūs susitikimai su mokiniu ir tėvais bei kitais ugdymo proceso dalyviais	0,861	
Telefoninis pokalbis informuojant apie mokinio pozityvų ir negatyvų elgesį	0,866	
Savipagalbos grupės		
Organizuojami pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai	0,775	26,6
Vyksta šeimos terapijos	0,850	

Antrasis faktorius – *savipagalbos grupė* – atskleidžia, kad tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų yra organizuojamos šeimos terapijos (L=0,850) bei pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai (L=0,775).

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad bendrojo ugdymo mokyklose tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, yra nuolat teikiama specialioji pedagoginė pagalba bei socialinė pedagoginė pagalba, vyksta individualūs susitikimai su mokiniu ir tėvais bei kitais ugdymo proceso dalyviais. Pedagogai teigia, kad mokykloje pasigendama pozityvios tėvystės įgūdžių mokymų, nėra organizuojamos savipagalbos grupės ir savikontrolės pratybos. Tuo tarpu tėvai pažymi, kad dažniausiai specialistų pagalbą jie gauna telefoninių pokalbių metu, kuomet yra informuojami apie mokinio pozityvų ir negatyvų elgesį. Tai rodo, kad bendrojo ugdymo mokyklose pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas, siekiant suteikti pagalbą tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, nėra kompleksiškas, o tėvai į mokyklą pokalbiams yra kviečiami tik iškilus problemoms.

⁵⁹ **KMO** (Kayser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) – skalės tinkamumas faktorinei analizei. **KMO** = 0,88 atskleidžia, kad duomenys patenkinamai tinka faktorinei analizei atlikti (Vaitkevičius, 2006). **α** (Cronbach- α) – testo vidinės konsistencijos koeficientas. Faktoriaus vidinė konsistencija α = 0,843 rodo neblogą vidinį patikimumą ir kad teiginiai, sudarantys faktorių, yra homogeniški

Išvados:

1. Mokslinės, pedagoginės literatūros analizė atskleidė, kad pagrindinės priežastys, sukeliančios vaikų elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, yra biologinis faktorius, socialinė aplinka, šeima ir mokykla. Elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams būdingi specifiniai socioedukaciniai poreikiai: mokymo/si metodų, būdų, stilių, atitinkančių mokinio galimybes ir individualias savybes, pa(si)rinkimas, individualaus ugdymo/si proceso planavimas, tinkamos sėdėjimo vietos pamokoje pa(si)rinkimas, savo veiklos planavimas, susitarimas, paskatinimai, savo elgesio savianalizė, pykčio proveržių valdymas ir asocialaus elgesio transformavimas į socialų elgesį. Socioedukacinė pagalba turi būti derinama, kryptinga bei kompleksinė, apimanti visą mokyklos bendruomenę ir tėvus, kurie turi būti pripažįstami kaip pilnaverčiai ugdymo proceso dalyviai.

2. Išanalizavus pedagogų ir tėvų nuomones apie socioedukacinės pagalbos teikimą bendrojo ugdymo mokykloje konstatuotina:

2.1. Pedagogai perdėtai konstatuoja, kad jiems tenka mokyti vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų bei elgesio ir emocijų sutrikimų. Nurodo, kad šiems vaikams būdingi socialiniai bei emociniai sunkumai/sutrikimai. Tuo tarpu tėvų nuomonė skiriasi kardinaliai, nes jie nemano, kad vaikai turi elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, bet nurodo, kad vaikams būdingas netinkamas ir (ar) agresyvus elgesys.

2.2. Pedagogų ir tėvų nuomone, didžiausią pagalbą elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems vaikams teikia klasių auklėtojai, socialinis pedagogas. Labiausiai pageidaujama plėtoti psichologo pagalbos teikimą. Tačiau ne visose mokyklose yra reikalingų specialistų, kurie tinkamai teiktų pagalbą vaiko poreikiams patenkinti, todėl socioedukacinė pagalba kai kuriais atvejais teikiama minimaliai ar fragmentiškai. Pedagogai ir tėvai įvardijo daugiausiai tenkinamus šiuos poreikius: saugios emocinės aplinkos kūrimo, saugumo, draugystės, bendravimo poreikius. Pedagogų ir tėvų nuomone, mokykloje socioedukaciniai poreikiai tenkinami iš dalies, o turėtų būti stiprinami (socialinės paramos ir harmoningos aplinkos, žinių ir gebėjimų taikymo poreikiai).

2.3. Respondentai pažymėjo, kad pedagogai dažniausiai taiko šias nepageidautino elgesio valdymo priemones ir strategijas: pozityvų skatinimą, naudoja priemones skirtingų gebėjimų vaikams, kuria taisykles, veda individualius pokalbius, aptaria netinkamo elgesio apraiškas ir nustato iš anksto pasekmes. Pedagogai ir tėvai akcentavo, kad valdant nepageidaujamą mokinių elgesį dažniausiai reikėtų taikyti pozityvaus elgesio valdymo priemones ir strategijas: vaikui netinkamai pasielgus, pedagogui reikėtų likti ramiam, ugdyti mokinių pasitikėjimą, plėtoti skatinimo sistemą.

2.4. Fizinė aplinka ir ugdymo priemonės minimaliai pritaikomos mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų. Pedagogai nurodo, kad mokomoji medžiaga ir priemonės laikomos lengvai pasiekiamose vietose, taiko įvairius mokinių sėdėjimo vietų išdėstymo būdus bei naudoja IKT. Deja, tėvai abejoja ir mano, kad pedagogai tik kartais tai taiko ugdymo procese. Respondentai konstatuoja, kad dauguma klasių turi tinkamą apšvietimą, tenkina sienų atspalviai, bet klasėse nėra nusiramino kampelių.

2.5. Pedagogai ir tėvai akcentuoja, kad tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų, yra teikiama minimali pagalba: specialistų (specialioji pedagoginė, socialinė pedagoginė), organizuojami susitikimai su mokinio tėvais bei kitais ugdymo proceso dalyviais, vyksta telefoniniai pokalbiai informuojant apie mokinio pozityvų ir negatyvų elgesį. Tėvai įvardijo, kad dažnai apie mokinių pozityvų ir negatyvų elgesį yra informuojami telefonu, o pedagogai šios pagalbos neakcentavo.

3. Parengtos rekomendacijos bendrojo ugdymo mokyklų administracijai ir pedagogams, norint įgyvendinti pozityvaus elgesio palaikymo sistemą instituciniu, grupės bei individualiu lygmeniu.

REKOMENDACIJOS BENDROJO UGDYMO MOKYKLŲ ADMINISTRACIJAI IR PEDAGOGAMS

Institucinis lygmuo:

1. Mokykloje sukurti ir įdiegti pageidaujamo elgesio skatinimo sistemą, kuri būtų paprasta, priimtina visai bendruomenei ir lengvai naudojama.
2. Teikti informaciją (internetiniame mokyklos tinklapyje, tėvų susirinkimų metu) apie mokyklos tvarką, pokyčius, teikiamą pagalbą.
3. Sudaryti ugdymo proceso dalyvių (mokinio, jo tėvų, mokytojų, specialistų, administracijos atstovų) grupes. Grupėse aptarti mokinių pozityvų ir pageidaujamą elgesį. Susitikimai ne rečiau kaip kartą per mėnesį bei esant reikalui.
4. Mokslo metų pradžioje pristatyti pagalbos mokiniui specialistus, jų funkcijas bei teikiamos pagalbos galimybes.
5. Mokykloje sudaryti pagalbos mokiniui specialistų (psichologas, socialinis ir specialusis pedagogas, logopedas) komandą, kuri tinkamai teiktų pagalbą vaiko poreikiams patenkinti.
6. Šviesti mokyklos bendruomenę organizuojant seminarus, diskusijas apie tai, kaip veiksmingai konstruoti pozityvų elgesį bei teikti pagalbą skirtingų gebėjimų vaikams.
7. Skatinti mokytojus skleisti gerosios patirties pavyzdžius, dirbant su skirtingų gebėjimų mokiniais.
8. Inicijuoti šviečiamosios medžiagos, nagrinėjančios pagalbos galimybes ir jos teikimą skirtingų gebėjimų vaikams, parengimą. Medžiaga būtų skirta mokiniams, pedagogams, tėvams.
9. Mokykloje pritaikyti aplinkas ir mokiniams pasiūlyti įvairias veiklas pertraukų metu.
10. Mokykloje įrengti laisvalaikio kambarius.
11. Mokinių tėvams organizuoti pozityvios tėvystės įgūdžių mokymus, savipagalbos grupes.
12. Stiprinti šeimų dalyvavimą ugdymo procese, stengiantis paskatinti aktyviau bendrauti ir bendradarbiauti su mokykla, rengiant su tėvais bendras veiklas (popietes, varžybas, užsiėmimus ir t.t.).
13. Pripažinti šeimą kaip labai svarbią ugdymo(si) sistemos dalį, įgalinti ją pažinti savo poreikius bei kartu teikti, konstruoti pagalbą.

Grupės lygmuo:

1. Kartu su mokiniais kurti klasės taisykles, kurios yra realios, reikšmingos ir praktiškos, akcentuojančios pozityvų elgesį. Taisykles būtina aptarti.

2. Tenkinti ne tik bendrus mokinių socioedukacinius poreikius, bet ir specifinius socioedukacinius poreikius, būdingus elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų turintiems mokiniams.

3. Planuoti pokyčius ugdymo aplinkoje, nustatant aplinkos įtaką vaikams, turintiems skirtingų gebėjimų. Pvz., parinkite mažiausiai dėmesį blaškančią darbo vietą toliau nuo kitų mokinių, mokomąją medžiagą ir priemones padėkite pasiekiamoje vietoje, ugdymo procese naudokite IKT, naudokite netradicinį suolų išdėstymą.

4. Klasėse įsirengti nusiramavimo kampelius.

5. Naudoti pozityvaus elgesio palaikymą, o ne drausminimą.

6. Išnaudoti visas galimybes, stengtis pritaikyti ugdymosi aplinką vaikams, turintiems skirtingų gebėjimų.

7. Stebėti ir analizuoti vaikams iškilusias problemas, netinkamo elgesio atvejus bei į pagalbą pasitelkti tėvus, pagalbos mokiniui specialistus, o prireikus kreiptis į kitas institucijas (PPT, medicinos įstaigas).

8. Skatinti ir stiprinti pozityvų elgesį bei emocijas.

9. Konstruoti į sėkmę orientuotas situacijas.

10. Stiprinti individualų potencialą, akcentuojant teigiamus pokyčius.

11. Plėtoti mokinio savęs pažinimą, analizavimą.

12. Fiksuoti pokyčius, kurie vyksta taikant pozityvias elgesio valdymo priemones ir strategijas.

13. Per pamoką nuolat daryti pertraukėles – keisti spartą/veiklą, atlikti kūno, proto mankštos pratimus.

14. Stengtis būti pozityviems, nusiteikti ir turėti kantrybės, išlikti ramiems, bet lankstiems.

15. Ugdyti mokinių socialinius įgūdžius: savęs pažinimo ir savigarbos, bendravimo, gebėjimų spręsti konfliktus, valdyti jausmus, atkaklumo, jausmų suvokimo, savikontrolės/streso įveikas.

16. Kartu su tėvais aptarti ir suderinti taisykles tvarkos ir elgsenos klausimais, paskatinimų ir nuobaudų sistemą (jos turi būti vienodos namie ir mokykloje).

17. Sprendžiant mokinių emocijų ir elgesio problemas, gerbti mokinių, kartu su juo aptarti numatomų veiklų bei problemų sprendimo perspektyvas.

18. Modeliuoti su mokiniu ir jo šeima ryšius, grįstus dialogu, pagarba ir pasitikėjimu, vertinti ugdymo proceso dalyvių lygiateisį dalyvavimą.

Individualus lygmuo:

1. Pasodinkite mokinį taip, kad galėtumėte jį visą laiką matyti, bet kur retai vaikšto kiti mokiniai.
2. Pasodinkite mokinį šalia tylesnių vaikų, kurie galėtų rodyti gero elgesio pavyzdį.
3. Duodami užduotis žodžiu, turėkite akių kontaktą.
4. Venkite didelės apimties užduočių arba išskaidykite jas į atskiras dalis.
5. Įsitikinkite, kad prieš pradėdamas užduotį mokinys ją gerai suprato.
6. Naudokite vizualines dėmesio atkreipimo priemones.
7. Vizualiai pateiktoje medžiagoje išryškinkite esminę informaciją.
8. Monotoniškas užduotis keiskite įdomesnėmis, siekdami išlaikyti darbingumą.
9. Prieš pateikdami užduotis įsitikinkite, kad mokinys Jus girdi.
10. Prieš pateikdami naują medžiagą pasakykite, į ką vaikas turės atkreipti dėmesį klausydamas ar žiūrėdamas.
11. Pateikite trumpas, įveikiamas užduotis ir skirkite apdovanojimus jas atlikus.
12. Skatinkite klausti, jei nesuprato nurodymų ir instrukcijų.
13. Nuolat stebėkite ir tikrinkite.
14. Naudokite paskatinimus, pagirkite, kai mokinys elgiasi tinkamai.
15. Siekdami išvengti mokinio prieštaravimų ir atsisakymų ką nors padaryti, nurodymus ir siūlymus formuluokite klausimu, sudarydami galimybę pasirinkti.
16. Leiskite naudotis atramine medžiaga per pamokas: lentelėmis, uždavinio sprendimo eigos schemomis.
17. Kiekvienas mokinys turėtų turėti saugią, pastovią vietą savo daiktams susidėti.
18. Akcentuokite mokinio pasiekimus, pastebėkite jo daromą pažangą.
19. Kai yra galimybė, ugdant skirtingų gebėjimų mokinius, pasitelkite į pagalbą mokytojo padėjėją.
20. Kalbėkite su mokiniu apie jo elgesį be pašalinių klausytojų ir vartokite kuo mažiau emocionalių žodžių.

Literatūra

1. Abromaitienė, L. (2008). *Delinkventinio elgesio pedagogika*. Kaunas: KTU.
2. Ališauskas, A., Tropina, O., Urnikienė, J., Skerytė – Naginskienė, R. (2016). *Mokinių probleminio elgesio įveikimas. Metodinis leidinys mokytojams*. Šiauliai.
3. Ališauskas, A., Ališauskienė, S., Gerulaitis, D., Melienė, R., Miltenienė, L. (2010). *Specialiųjų poreikių asmenų ugdymo(si) formų įvairovės tyrimas: tyrimo ataskaita*. Prieiga internete: <https://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/ataskaita.pdf> [žiūrėta 2016-07-17].
4. Ališauskas, A. (2002). *Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
5. Ališauskienė, S., Miltenienė, L. (2004). *Bendradarbiavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius: mokomoji knyga*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
6. Ališauskas, A., Šimkienė, G. (2013). Mokytojų patirtys, ugdant mokinius, turinčius elgesio ir (ar) emocijų problemų. *Specialusis ugdymas*. 1 (28), 51 - 61.
7. Almonaitienė, J., Autinienė, D., Ausmanienė, N., Lekavičienė, R., Matulienė, G., Ruibytė, L., Vasiliauskaitė, Z. (2002). *Bendravimo psichologijos vadovėlis*. Prieiga internete: http://www.sos03.lt/files/knygos/Bendravimo_psichologija.pdf [žiūrėta 2016-05-17].
8. Ambrukaitienė, A. J., Titenienė, A. (2003). Pedagoginės sąveikos struktūra ugdant žymiai sutrikusios ar sutrikdytos raidos specialiųjų poreikių vaikus. *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
9. Antinienė, D., Ausmanienė, N., Jakštys, J., Lakavičienė, R., Lupeikienė, L., Markevičienė E, Matiulienė, G, Paužienė, E, Tomkevičienė, D., Vasiliauskaitė, Z., Zajančauskaitė, L. (2002). *Psichologija studentui*. Kaunas: Technologija.
10. Bagdonas, A. (1995). *Sutrikimų klasifikacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
11. Bankauskienė, I. (2013). *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija: samprata ir modeliai*. Informacinis leidinys Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas.
12. Barkauskienė, R., Kundrotaitė, G., Grauslienė, I., Gervinskaitė-Paulaitienė, L., Čekuolienė, D., Zbarauskaitė, A. (2014). Elgesio sunkumai ir asmenybės bruožai vaikystėje. *Psichologja*, 50, 18-32.
13. Baranauskienė, I., Geležinienė, R., Tomėnienė, L., Vasiliauskienė, L., Valaikienė, A. (2010). *Specialiųjų poreikių turinčių vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose metodika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
14. Berns, R. (2009). *Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.

15. Biddulph, S. (2010). *Laimingų vaikų paslaptis*. Vilnius: Vaga.
16. Birgelytė, A., Daulenskienė, A., Dzikavičiūtė, J., Jarienė, R., Joneikienė, I., Katkuvienė, V., Motiejūnienė, E., Pečiulienė, S., Prosniakova, H., Purlienė, M., Šniras, A., Toleikytė, N., Vaščenkienė, O., Vilkienė, L., Vizbarienė, D. (2012). *Kompetencijų ugdymas: Metodinė knyga mokytojui*. Vilnius: UPC.
17. Braslauskienė, R., Jonutytė I. (2005). *Vaikų agresyvaus elgesio prevencija ugdymo institucijose*. Mokomoji knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
18. Bražienė, N., Mockienė, D. (2008). Agresyvių vaikų socializacijos teoriniai pagrindai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. 2 (18), 55-64.
19. Bulionienės, L., Daukštienės, L. (2010). Mokyti padedančio vertinimo ir fiksavimo bei mokymo(si) aplinkos įtaka mokinių kompetencijoms ugdyti. *Žvirblių takas*, 5, 2-4.
20. Charles, C. M. (1999). *Pedagoginio įvado tyrimas*. Vilnius: Alma litera.
21. Chunn, L. (2007). Social Skills Group Therapy For Children With Emotional And Behavioral Problems. *Social Work Theses*. Paper 4.
22. Cornish, U., Ross, F. (2004). *Social Skills Training for Adolescents with General Moderate Learning Difficulties*. London: Jessica Kingsley.
23. Cowley, S. (2008). *Kaip suvaldyti tuos neklaužadas?* Vilnius: Tyto alba.
24. Daniels, E., R., Stafford, K. (2000). *Atvirų visiems vaikams grupių kūrimas*. Specialiųjų poreikių vaikų integravimas. Vilnius: Gimtasis žodis.
25. Dervinytė - Bongarzoni, A. (2008). *Pagalbos galimybės aktyvumo ir dėmesio sunkumų turintiems vaikams: Metodinės rekomendacijos mokyklų specialistams*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
26. East, V., Evans, L. (2008). *Vienu žvilgsniu*. Vilnius: Tyto alba.
27. Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai (2013). *Palanki aplinka vaikams ir jaunimui: iššūkiai ir galimybės. Galutinė tyrimo ataskaita*. Prieiga internete: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2_SADM_tyrimas_paslaugos-seimos-gerovei_2013-07.pdf [žiūrėta 2016-06-15].
28. Gage, N. L. ir Berliner, D. C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma litera.
29. Galkienė, A. (2005). *Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
30. Geležinienė, R., Ruškus, J., Balčiūnas, S. (2008). Mokytojų veiklą, ugdant elgesio ir emocijų sutrikimų turinčius vaikus, tipologizavimas. *Specialusis ugdymas*, 2 (19), 45-58.
31. Geležinienė, R. (2009). *Įrodymais grįstos mokytojo veiklos konstravimas ugdant emocijų ir elgesio sutrikimų turinčius mokinius*. Daktaro disertacija. Šiauliai: ŠU.

32. Geležinienė, R., Ruškus, J., Balčiūnas, S. (2008). Mokytojų veiklų, ugdant emocijų ir elgesio sutrikimų turinčius vaikus, tipologizavimas. *Specialusis ugdymas*, 2(19), 45-57.
33. Geležinienė, R., Vasiliauskienė, L., Vyšniauskienė, A. (2010). *Mokomės kartu. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos specialistams*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
34. Giedraitytė, M., Bieliauskaitė, R. (2006). Psichologinis atsparumas vaikystėje: sampratos problematika. *Psichologija*, 34, 7-17.
35. Girdzijauskienė, S., Gintilienė, G., Butkienė, D., Lesinskiene, S., Pūras D. (2005). *Vaikų psichinė sveikata ir psichosocialiniai veiksniai*. Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas (p.61-63) Vilnius.
36. Gudžinskienė, V. (2011). *Konstruktivizmo ištakos Lietuvoje ugdant socialinius įgūdžius*. Prieiga internete: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2011/103/gud38-44.pdf> [žiūrėta 2016-06-17].
37. Žygaitienė, B., Sinkevičienė, J. (2014). Vaikų ir jaunimo socializacijai palanki aplinka: neformaliojo ugdymo kontekstas Vilniaus mieste. *Socialinis ugdymas*, 38 (2), 103-115.
38. Gudžinskienė, V., Barkauskaitė - Lukšienė, Ž. (2013). Nuteistųjų vaikinių socialinių įgūdžių reikšmės subjektyvus vertinimas ir jų požiūris į socialinių įgūdžių ugdymą pataisos namuose. *Socialinis darbas*, 12 (2), 284-297.
39. Goleman, D. (2009). *Visuomeninis intelektas: naujas mokslas apie žmogaus santykius*. Vilnius: Presvika.
40. Hallahan, D., P., Kauffman, J., M., (2003). *Ypatingieji mokiniai*. Vilnius: Alma litera.
41. Helmeke, A. (2012). *Pamokos kokybė ir mokytojo profesionalumas: diagnostika, vertinimas, tobulinimas*. Vilnius: Vaistų žinios.
42. Hurrelmann, K., Unverzagt, G. (2001). *Kaip išugdyti stiprius vaikus*. Vilnius: Alma littera.
43. Indrašienė, V., Suboč, V. (2008). Sociopedagoginės pagalbos vaikams, patyrusiems mokymosi nesėkmes, prielaidos. *Pedagogika*, 89, 115-122.
44. Juodraitis, A. (2003). *Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
45. Jovaiša, L. (2013). *Nuo pedagogikos edukologijos link*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
46. Jull, S. K. (2008). Emotional and behavioural difficulties (EBD): the special educational need justifying exclusion. *Journal of research in special education needs*, 8(1), 13–18.

47. Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolas. Neįgaliųjų teisių konvencija (2006). *Valstybės žinios*, 2010-06-19, Nr. 71-3561
48. Leliugienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
49. Kaffemanas, R. (1999). *Globos namų auklėtinių elgesio problemos. Šiuolaikinės specialiosios ir socialinės pedagogikos problemos*. Mokslinės konferencijos medžiaga (p.22 – 24) Šiauliai.
50. Kaffemanienė, I., Tereikienė, V. (2003). Ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinės raidos ir elgesio sutrikimų korekcija. *Specialusis ugdymas*, 1(8), 15 – 30.
51. Kay, J. (2007). *Behavioural, Emotional and Social Difficulties*. New York: Continuum.
52. Kajokienė, I., Žukauskienė, R. (2007). 6-18 m. vaikų reprezentacinės ir klinikinės imčių emocinių ir elgesio sunkumų sąsajų palyginimas su šeimos socialiniais, ekonominiais, demografiniais veiksniais. *Psichologija*, 36, 22-36.
53. Kardelis, K., (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
54. Kardelis, K., (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
55. Karalienė, R. (2008). *Elgesio ir emocijų sutrikimų turinčių vaikų ugdymo pradinėje mokykloje modelis*. Prieiga internete: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080903_093135-92374/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2016-07-17].
56. Kyburienė, L. (2006). *Klasės valdymo psichologiniai aspektai: praktinių patarimų knyga mokytojams ir studentams – būsimiems mokytojams*. Kėdainiai : Kauno kolegijos leidybos centras.
57. Kasiulevičius, V., Denapienė, G. (2008) Statistikos taikymas mokslinių tyrimų analizėje. *Gerontologija*. 9, 176-180.
58. Kennedy A. S., Pigott T. M. (2012). Title Registration for a Systematic Review: Social competence interventions for preschool-aged children with special needs in general and inclusive early childhood settings. *The Campbell Collaboration*, 2.
59. Mažylienė, A., Gutauskienė, R., Tumelienė, R., Špokienė, R. (2011). *Inkliuzinis ugdymas ir komandinė pagalba mokiniui. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos teikėjams*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
60. Merfeldaitė, O. (2008). Socialinės pedagoginės pagalbos komandos veiklos modelis bendrojo lavinimo mokykloje. *Socialinis ugdymas*. 5 (16) 97.
61. Merkys, V. (1999). *Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys*. Šiauliai: ŠU leidykla.

62. Liaudanskienė V., Mikulėnaitė L., Ulevičiūtė R., Vilūnienė, A. (2013). *Padėkime vaikams mokytis*. Metodinės rekomendacijos mokytojams ir švietimo pagalbos teikėjams. Vilnius: Specialiosio pedagogikos ir psichologijos centras.
63. Legkauskas, V. (2010) *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vaga.
64. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
65. Lesisnaskienė, S., Karalienė, V. (2008). *Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi*. Metodinės rekomendacijos pedagoginių psichologinių tarnybų specialistams, ikimokyklinio ugdymo pedagogams, tėvams. Vilnius: Švietimo ir Mokslo Ministerija, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
66. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011-03-31, Nr. 38-1804.
67. LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 – 07 – 13 d. įsakymas Nr. V-1265/V-685/A1-317 „Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas“. Vilnius. *Valstybės žinios*, 2011-10-11, Nr. 122-5771.
68. Kyburienė L. (2006). *Klasės valdymo psichologiniai aspektai*. Kėdainiai: Kauno kolegijos leidybos centras.
69. Maslow, A (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
70. Myers, D. (2000). *Psichologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
71. Navaitis, G. (2007). *Psichologinė parama paaugliams ir jų tėvams*. Vilnius: Kronta.
72. Nasvytienė, D. (2005). *Vaiko elgesio ir emocinės problemos*. Vilnius: VPU.
73. Ostasevičienė, V. (2008). *Specialiųjų poreikių vaikų elgesio ir emocijų sutrikimų įvertinimas ir jų ugdymas per taikomąją fizinę veiklą*. Kaunas: Vaistų žinios.
74. Kurienė, A., Pivorienė, R. V. (2000). *Būkime atidūs – vaiką ištiko bėda*. Vilnius: SOS vaikų kaimų Lietuvoje draugija.
75. Petronienė, O. (2011). Neformalus vaikų ugdymas kaip socialinis kultūrinis reiškinys. *Socialinis ugdymas*. 17 (28), 55-71.
76. Proškuvienė, R. (2008). *Psichikos sveikatos problemos*. Vilnius: VPU.
77. Poulou, M. (2005). The prevention of emotional and behavioural difficulties in schools: Teachers' suggestions. *Educational Psychology in Practice: theory, research and practice in educational psychology*. 21 (1). 37-52.
78. Pukinskaitė, R. (2002). *Eksternalių elgesio sunkumų turinčių vaikų įtaka šeimai*. Prieiga internete: <http://medicina.kmu.lt/0204/0204-12l.pdf> [žiūrėta 2016 07 17].

79. Radzevičienė, L. (1997) *Ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus vaikų emocijų ir elgesio sutrikimai bei jų korekcija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
80. Radzevičienė, L. (2006). *Globos institucijose augančių kūdikių emocijų raida*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
81. Raudeliūnaitė, D., Paigozina, R. (2009). Vaikų, gyvenančių globos namuose, socialinių įgūdžių raiškos ypatumai. *Socialinis darbas*, 8 (1), 138-146.
82. Rogers, C. R. (2005). *Apie tapimą asmeniu. Psichoterapeuto požiūris į psichoterapiją*. Vilnius: Via Recta.
83. Sakalauskas, G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras.
84. Samašonok, K., Gudonis, V. (2008). Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, socialinė kompetencija: lyties ir amžiaus ypatumai. *Ugdymo psichologija*, 19-21.
85. Shapiro, L. E. (2008). *Kaip ugdyti vaiko emocinį intelektą*. Vilnius: Presvika.
86. Scheuermann, B. K., Hall, J. A. (2008). *Positive behavioral supports for the classroom*. USA: R. R. Donnelley and Sons.
87. Skučaitė, V., Karmazė, E., G. (2011). *Padėkite vaikui įveikti sunkumus: geroji bendradarbiavimo mokyklose patirtis. Metodinės rekomendacijos švietimo pagalbos specialistams ir mokytojams*. Vinius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
88. Slepokovienė, D. (2007). *Ugdymo proceso organizavimas ir valdymas integruojant vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sutrikimų*. Prieiga internete: http://www.didaktika.leu.lt/wp-content/uploads/2015/02/Slepakoviene_Diana_2015_1.pdf [žiūrėta 2016-10-07].
89. Sturlienė, N. (2007). *Paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa „Tiltai“*. Kaunas: Arx Baltica spaudos namai.
90. Švietimo aprūpinimo centro leidinys (2009). *Švietimo naujienos*. 3 (278). Prieiga internete: <http://www.sac.smm.lt/old2006/images/file/leidiniai/3%20SN%20numeris.pdf> [žiūrėta 2016-06-16].
91. Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija. *Švietimo problemų analizė*. 2012, birželis Nr. 8 (72) ISSN 1822-4156
92. Tijūnėlienė, O., Jonutyte, I. (2009). Skirtingo išsilavinimo tėvų nuostatos į vaikų socialinės kompetencijos ugdymą(si) priešmokykliniame amžiuje. *Socialinis ugdymas.*, 9 (20), 70-81.
93. Tomėnienė, L., Jurienė, R., Kairienė, A., Strockienė, I., Paškauskienė, D., Antonovienė, V., Vedeckienė, A., Jankuvienė, L., Žuraitienė, L. (2007). *Rekomendacijos*

bendrojo lavinimo mokyklų mokytojams, dirbantiems su specialiujų ugdymo(si) poreikių turinčiais mokiniais. Šiauliai: Lucilijus.

94. Thacker, J., Strudwick, D., Babbedge, E. (2002). *Educating children with emotional and behavioural difficulties. Inclusive practice in mainstream schools.* London: Routledge.

95. Westwood, P. (1996). *Commonsense Methods for Children with Special Needs.* New York: Routledge.

96. Valstybinės švietimo strategijos 2013 – 2022 metų nuostatos (2013). Prieiga internete: https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/451_f91e8f0a036e87d0634760f97ba07225.pdf [žiūrėta 2016-07-17].

97. Žukauskienė, R. (2001). *Kodėl vaikai neklauso.* Vilnius: G. Kuskio firma.

98. Žukauskienė, R. (2002). *Raidos psichologija.* Vilnius: Margi raštai.

Sąvokų apibūdinimo šaltiniai:

1. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas* (p. 68, 86, 225). Vilnius: Gimtasis žodis.

2. Legkauskas, V. (2010) *Socialinė psichologija* (p. 388). Vilnius: Vaga.

3. LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 – 07 – 13 d. įsakymas Nr. V-1265/V-685/A1-317 „Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas“. Vilnius. *Valstybės žinios*, 2011-10-11, Nr. 122-5771.

4. Nasvytienė, D. (2005). *Vaiko elgesio ir emocinės problemos.* Vilnius: VPU.

5. Šinkariova, L. (2007). *Bendroji psichopatologija* (p.74). Vilnius: VDU leidykla.

6. Vaitkevičiūtė, V (2007). *Tarptautinių žodžių žodynas* (p. 46, 272, 294, 1020,1021). Vilnius: žodynas.

Loreta Petrauskienė

PARENTS AND TEACHERS' ATTITUDE TO SOCIO-EDUCATIONAL ASSISTANCE FOR CHILDREN HAVING BEHAVIORAL AND EMOTIONAL DIFFICULTIES / DISORDERED

The Master's Degree Thesis

Summary

It was done the theoretical socio-educational assistance for children with emotional and behavioral difficulties / impairments analysis. *It was used the questionnaire survey method*, to analyze the socio-educational assistance for emotional and behavioral problems / disorders in children. Quantitative survey results are summarized in statistical methods (descriptive, factor, correlation analysis). It was involved 346 respondents: 194 teachers who educate children with emotional and behavioral difficulties / disorders, and 152 parents having children with emotional and behavioral difficulties / problems.

The empirical part shows teachers and parents' attitude to children with emotional and behavioral difficulties / problems, socio-educational assistance at school on the basis of criteria: emotional and behavioral difficulties / disorders signs of resolution, assistance and the strengthening of the socio-educational needs, behavior management measures and strategies for the application of the physical environment and parents' help.

The main *conclusions* of the research:

1. Teachers excessively state that they have to teach children with behavioral and emotional difficulties, and emotional and behavioral disorders. This indicates that these children have social and emotional problems / disorders. Meanwhile, the parents' opinion differs dramatically and they do not think that children have emotional and behavioral, but points out that children characterized by inappropriate and (or) aggressive behavior.

2. Teachers and parents' opinion is that the greatest assistance to emotional and behavioral difficulties / problems with their children have school educators and a social educator. The most desirable to develop a psychologist aid. However, not all schools are required to professionals who are properly provide assistance to the child's needs, and socio-educational assistance in some cases are provide minimal or fragmental. Educators and parents identified the most fulfilled these needs: a safe emotional environment for security, friendship, communication needs.

3. Respondents noted that teachers usually apply these behavior management tools and strategies: positive promotion, use tools for children of different abilities, which rules leads to individual conversations, discuss inappropriate behaviors and establishes in advance the consequences. Educators and parents stressed that the management of undesirable student behavior usually should be subject to positive behavior management tools and strategies, educators should be quiet, develop students' confidence and develop a system of incentives.

4. Physical environment and education measures minimally adapted for students with emotional and behavioral difficulties. Educators point out that teaching materials and appliances are considered an easy-to-reach places, they use a range of students' seating layout techniques and the use of ICT. Unfortunately, parents think that teachers only sometime use these tools and methods in the educational process. Respondents say that the majority of classes have proper lighting, covers and wall colors, but there is no complacency places in classes.

5. Teachers and parents state that parents having children with behavioral and emotional difficulties / impairments have minimal assistance: professionals (special pedagogical, social pedagogical), it is organized meetings with the student's parents and other participants in the educational process, telephone calls informing about the student's positive and negative behavior.

Key words: emotional and behavioral difficulties / disorders, Socio-educational needs, socio-educational assistance.

PRIEDAI

Mieli mokytojai, Šiaulių universiteto ugdymo mokslų ir socialinės gerovės studijų fakulteto specialiosios pedagogikos katedros, specialiosios pedagogikos (specializacija – specialiojo ugdymo koordinavimas) magistrantūros studijų programos magistrantė Loreta Petrauskienė renka duomenis, kad išsiaiškintų ir apibendrintų socioedukacinės pagalbos teikimo patirtį - sėkmes ir kilusius iššūkius.

Anketa yra **ANONIMINĖ**, todėl nei vardo, nei pavardės nurodyti nereikia. Jūsų nuomonė yra labai svarbi, todėl prašome atsakyti į visus klausimus. *Iškilius neaiškumams*, galite rašyti el. paštu: loreta1981@gmail.com.

Jūs esate: ☐ moteris ☐ vyras	Jūsų pedagoginis darbo stažas?
Jūsų išsilavinimas: ☐ Aukštasis (kolegija) ☐ Aukštasis (universitetinis) ☐ Magistro laipsnis	
Jūs gyvenate ☐ Rajono centre ☐ Miestelyje ☐ Kaime	
Jūsų dirbate ☐ Pradinio ugdymo skyriuje ☐ Pagrindinėje mokykloje ☐ Gimnazijoje ☐ Kita (<i>rašykite</i>)	
Esu: ☐ Administracijos atstovas ☐ Pradinių klasių mokytojas ☐ Vyresniųjų klasių mokytojas ☐ Pagalbos mokiniui specialistas (<i>rašykite</i>) ☐ Kitas (<i>rašykite</i>).....	
Jūsų kvalifikacija: ☐ Pedagogas (-ė) ☐ Vyresnysis pedagogas (-ė) ☐ Pedagogas metodininkas (ė) ☐ Ekspertas (-ė)	

1. Ar teko mokyti vaikus turinčius elgesio ir emocijų sunkumų?	☐ Taip ☐ Ne
2. Ar teko mokyti vaikus turinčius elgesio ir emocijų sutrikimų⁶⁰?	☐ Taip ☐ Ne

3. Pažymėkite, kokie požymiai pasireiškia mokiniams, turintiems elgesio ir emocijų sunkumų/ sutrikimų:

Požymiai	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Hiperaktyvumas (judėjimas, triukšmavimas, bėgiojimas, įkyrus elgesys)	☐	☐	☐
Impulsyvumas (nesugebėjimas sulaukti savo eilės, noro išpildymo)	☐	☐	☐
Nedėmesingumas, nesusikaupimas (neišlaiko dėmesio, nebaigia pradėto darbo)	☐	☐	☐
Negatyvus, priešiškas, provokuojantis, įžūlus elgesys ar agresijos priepuoliai	☐	☐	☐
Savikontrolės, valingo elgesio stoka, vengimas atlikti pateiktas užduotis	☐	☐	☐
Melavimas, konfliktų, muštynių iniciavimas	☐	☐	☐
Motyvacijos stoka (praranda susidomėjimą ankstesnėmis veiklomis bei mokymusi)	☐	☐	☐
Vagystės, kitų nuosavybės gadinimas	☐	☐	☐
Bėgimas iš namų ir/ar negrįžimas į namus be tėvų leidimo	☐	☐	☐
Pamokų praleidinėjimas, bėgimas iš mokyklos	☐	☐	☐
Fiziškai pavojinga veikla, neatsižvelgiant į pasekmes (daikto, kuriuo galima rimtai susižaloti, naudojimas)	☐	☐	☐
Žiaurumas su žmonėmis ar gyvūnais, bandymai prievartauti, tyčiniai padeginėjimai	☐	☐	☐
Nesugebėjimas įsilieti į bendraamžių grupę (bendraamžių atstūmimas)	☐	☐	☐
Nuolatinės artimos draugystės bei populiarumo tarp bendraamžių stoka	☐	☐	☐
Intensyvios baimės, susirūpinimas, nerimas, stipriai veikiantys asmens buvimą mokykloje ir/arba mokymosi aplinkoje	☐	☐	☐
Menkas savęs vertinimas	☐	☐	☐
Emocijų pokyčiai (dažnai verkia, jaučiasi liūdnas)	☐	☐	☐

⁶⁰ Emocijų ir elgesio sutrikimai – heterogeniška grupė sutrikimų, pasireiškiančių elgesio ar/ir emocinėmis reakcijomis, ryškiai besiskiriančiomis nuo įprastų amžiaus, kultūros ir etinių normų bei išreikštu nedėmesingumu, impulsyvumu ar/ir prasta elgesio reguliacija („Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius“ tvarkos aprašas, 2011)

4. Jūsų nuomonė apie mokykloje specialistų teikiamą pagalbą mokiniui, turinčiam elgesio ir emocijų sunkumų/ sutrikimų:

Specialistai	Pakanka pagalbos			Pagalba turėtų būti stiprinama		
	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Socialinis pedagogas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Specialusis pedagogas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Logopedas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Terapijos specialistas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Psichologas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dalykų mokytojai	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Klasės auklėtojas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Administracija	☐	☐	☐	☐	☐	☐

5. Pažymėkite, kokie, Jūsų nuomone, emocijų ir elgesio sunkumų/sutrikimų turinčių ugdytinių socioedukaciniai poreikiai mokykloje yra patenkinami:

Socioedukaciniai poreikiai	Tenkinami			Tenkinimas turėtų būti stiprinamas		
	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Saugios ugdymo/si aplinkos poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pagarbos iš bendraamžių poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pagarbos iš suaugusiųjų poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bendradarbiavimo poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bendravimo poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pykčio proveržių valdymo poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Asocialaus elgesio transformavimo į socialų elgesį poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Draugystės poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Saugumo poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dėmesio poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poreikis priklausyti kokiai nors grupei (būti priimtam į kolektyvą, atlikti bendras užduotis su kitais klasės draugais)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Paramos poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teigiamų emocijų poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bendrųjų gebėjimų tobulinimo/si poreikis (gebėjimo mokytis, rašyti, skaityti)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dalyvavimo bendroje edukacinėje veikloje kartu su klasės draugais poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mokymo/si metodų, būdų, stilių, atitinkančių mokinio galimybes ir poreikius, pa(si)rinkimas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Žinių poreikis (gauti informacijos ir mokslo žinių, žinoti, ką ir kaip daryti, žinoti daiktų, reiškinių ir simbolių reikšmę)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poreikis į(si)vertinti žinias ir gebėjimus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pasirinkti tinkamą sėdėjimo vietą klasėje, valgykloje, grupėje	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hiperaktyvumo slopinimas pamokų ir pertraukų metu, ramaus klasės mikroklimato kūrimas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tinkamo mokinių ugdymo organizavimo poreikis ne tik pamokų, bet ir pertraukų metu	☐	☐	☐	☐	☐	☐

6. Pažymėkite, kokias išvardintas mokiniui, turinčiam elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų elgesio valdymo priemones ir strategijas taikote mokykloje:

Valdymo priemonės ir strategijos	Specialistų (mokytojų) taikomos			Specialistai (mokytojai) galėtų taikyti		
	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai/sav.)	Niekada
Akcentuojate pozityvų vaiko elgesį ir jį nuolat stiprinate pagyrimu, apdovanojimu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nustatote ir aptariate aiškias elgesio taisykles su visa klase	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Su visa klase aptariate netinkamo elgesio apraiškas ir nustatote iš anksto pasekmes	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naudojate skatinimo sistemą (pagyrimus žodžiu, +/-, įrašus elektroniniame dienyne)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naudojate įvairius priminimus (klasės taisykles)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pateikiate pozityvaus elgesio pavyzdžių ir etalonų	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Išsiaiškinate, ar vaikas suprato, už ką buvo nubaustas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aiškiai, suprantamai pakartojate dvi-tris trumpas taisykles, kurių mokinys nesilaiko toje situacijoje, ir paprašote jas pakartoti, perrašyti	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jei vaikas negirdi, prieinate arčiau ir, žiūrėdamas tiesiai jam į akis, pakartojate prašymą	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Su vaiku sudarote raštišką sutartį, nustatote, kokie paskatinimai (apdovanojimai) už kokius pasiekimus bus teikiami	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kartu su mokiniu aptariate pageidaujamą ir pozityvų elgesį	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Valdymo priemonės ir strategijos	Specialistų (mokytojų) taikomos			Specialistai (mokytojai) galėtų taikyti		
	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Vaikui netinkamai pasielgus liekate ramus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ignoruojate smulkias išdaigas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Įvykus probleminei situacijai į pamoką kviečiate socialinį pedagogą	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Įvykus probleminei situacijai į pamoką kviečiate psichologą	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Įvykus probleminei situacijai į pamoką kviečiate administracijos atstovą (pavadootoją, direktorių)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Taikote nuobaudas (sėdėjimą pertraukų metu, palikimą po pamokų)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prireikus stabdote veiklą/izoliuojate (išvedate iš klasės)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mokiniui pamokoje aiškinate, kad jis negerai elgiasi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaikui netinkamai elgiantis pasiūlote pamoką praleisti pas socialinę pedagogę ar kitą specialistą	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tuoj pat skambinate tėvams ir kviečiate juos pasikalbėti	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rašote drausmės pažymą (pažeidimo aktus ar kt.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pritaikote klausimus, kad vaikai galėtų atsakyti	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rašote pastabas elektroniniame dienyne	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mokinį vedate pas pavadootoją ugdymui	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skatinate klasės draugus/bendraamžius pagelbėti bei bendrauti su mokiniu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skiriate užduotims daugiau laiko nei kitiems vaikams	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Darote pedagogines pertraukėles (1-3 min.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ugdote mokinio pasitikėjimą savimi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vedate individualius pokalbius su mokiniu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kartą per savaitę su pedagogų komanda aptariate netinkamo elgesio apraiškas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kartą per pusmetį su pedagogų komanda aptariate netinkamo elgesio apraiškas (VGK)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skiriamas namų mokymas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mokinys šalinamas iš mokyklos	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Neleidžiate dalyvauti klasės išvykoje	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aptariate su mokiniu netinkamo elgesio priežastis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nusišypsote ir liepiate vaikui liautis taip elgtis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naudojate priemones, reikalingas skirtingų gebėjimų mokiniams	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mokiniams siūlote papildomas veiklas ir priemones	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7 Pažymėkite, kokias citatas, posakius vartojate ugdydami mokinius, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų:

Citatos, posakiai	Vartoja tėvai			Vartoja mokytojai		
	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Parodote ir pasakote savo jausmus žodžiais (pvz., „Aš pradėtu pykti“)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Tu ir vėl elgiesi įžūliai“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Pirmyn, pirmyn, norėčiau dar kartą tai pamatyti!“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Kodėl taip blogai elgiesi?“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Prieš ką nors darydamas, pirma pagalvok“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Tu turi norėti išmokti gražiai elgtis“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Kodėl taip pasielgei?“ „Kiek kartų tai turėsiu kartoti?“ „Kodėl muši?“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Pasakyk man tiesą. Nė vienas vaikas man nemeluoja. Pasakyk, ką padarei?“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Ar nesigaili, ką padarei? Tau visai nerūpi.“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Pažiūrėk, kaip tu elgiesi....“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Citatos, posakiai	Vartoja tėvai			Vartoja mokytojai		
	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
„Bent kartą pasistenk pasielgti gražiai.“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Jei tu mane gerbtum, taip nesielgtum.“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Daryk, ką tau sakau, nes aš geriau žinau.“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Daugiau taip nedaryk, nes iškviesiu tėvus.“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Tu pamatysi, kas tavęs laukia.“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Nenaudėlis“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Tau davė, duok ir tu“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Nevykėlis“	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8. Pažymėkite, kaip mokykloje pritaikote fizinę aplinką mokiniui, turinčiam elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų:

Naudojama taktika	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Pasodinate kartu su pavyzdingu mokiniu	☐	☐	☐
Parenkama mažiausiai dėmesį blaškanti darbo vieta toliau nuo kitų mokinių	☐	☐	☐
Klasėje yra nusiramino kampelis	☐	☐	☐

Mokomoji medžiaga ir priemonės lengvai pasiekiamoje vietoje	☐	☐	☐
Ugdymo procese naudojate IKT (projektorių, interaktyvią lentą ir kt.)	☐	☐	☐
Naudojate tradicinį suolų išdėstymą eilėmis būdą	☐	☐	☐
Jūsų klasėje tinkamas apšvietimas ir sienų atspalvių pasirinkimas	☐	☐	☐

9. Kokia pagalba teikiama Jūsų mokykloje tėvams auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų:

Pagalbos formos	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Organizuojamos savipagalbos grupės	☐	☐	☐
Organizuojami pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai	☐	☐	☐
Vyksta šeimos terapijos	☐	☐	☐
Organizuojama elgesio terapija	☐	☐	☐
Organizuojamos savikontrolės pratybos	☐	☐	☐
Teikiama psichologinė pagalba	☐	☐	☐
Teikiama specialioji pedagoginė pagalba	☐	☐	☐
Teikiama socialinė pedagoginė pagalba	☐	☐	☐
Individualūs susitikimai su mokiniu ir tėvais bei kitais ugdymo proceso dalyviais	☐	☐	☐
Organizuojamas visų tėvų dalyvavimas popamokinėje veikloje	☐	☐	☐
Telefoninis pokalbis informuojant apie mokinio pozityvų ir negatyvų elgesį	☐	☐	☐
Aptariamos bei suderinamos taisyklės tvarkos ir elgsenos klausimais (vienodos namie ir mokykloje)	☐	☐	☐
Aptariama ir suderinama paskatinimų ir nuobaudų sistema (vienoda namie ir mokykloje)	☐	☐	☐
Mokytojai, mokinys, jo tėvai aptaria netinkamą vaiko elgesį	☐	☐	☐
Mokytojai, mokinys, jo tėvai aptaria pozityvų vaiko elgesį	☐	☐	☐
Kita (<i>įrašykite</i>):			

Nuoširdžiai dėkoju už Jūsų atsakymus.

Gerbiami tėveliai, Šiaulių universiteto ugdymo mokslų ir socialinės gerovės studijų fakulteto specialiosios pedagogikos katedros, specialiosios pedagogikos (specializacija – specialiojo ugdymo koordinavimas) magistrantūros studijų programos magistrantė Loreta Petrauskienė renka duomenis, kad išsiaiškintų ir apibendrintų socioedukacinės pagalbos teikimo patirtį - sėkmes ir kilusius iššūkius.

Anketa yra **ANONIMINĖ**, todėl nei vardo, nei pavardės nurodyti nereikia. Jūsų nuomonė yra labai svarbi, todėl prašome atsakyti į visus klausimus. *Iškilus neišskumams*, galite rašyti el. paštu loreta1981@gmail.com. Labiausiai tinkantį, Jūsų nuomonę, atsakymo variantą pažymėkite kryželiu (X).

Jūsų vaikas mokosiklasėje <i>(įrašykite)</i>	
Jūsų vaiko amžius metai <i>(įrašykite)</i>	
Jūsų vaikas mokosi ☐ Pradinio ugdymo skyriuje ☐ Pagrindinėje mokykloje ☐ Gimnazijoje ☐ Kita <i>(įrašykite)</i>	
Jūs gyvenate ☐ Rajono centre ☐ Miestelyje ☐ Kaime	
1. Ar Jūsų vaikas turi elgesio ir emocijų sunkumų?	☐ Taip ☐ Ne
2. Ar Jūsų vaikas turi elgesio ir emocijų sutrikimų⁶¹?	☐ Taip ☐ Ne

Jeigu pirmą ir antrą klausimą atsakėte Ne, 3 klausimo NEREIKIA ATSAKYTI.

3. Pažymėkite, kokie požymiai pasireiškia Jūsų vaikui:

Požymiai	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Hiperaktyvumas (judėjimas, triukšmavimas, bėgiojimas, įkyrus elgesys)	☐	☐	☐
Impulsyvumas (nesugebėjimas sulaukti savo eilės, noro išpildymo)	☐	☐	☐
Nedėmesingumas, nesusikaupimas (neišlaiko dėmesio, nebaigia pradėto darbo)	☐	☐	☐
Negatyvus, priešiškas, provokuojantis, išūlus elgesys ar agresijos priepuoliai	☐	☐	☐
Savikontrolės, valingo elgesio stoka, vengimas atlikti pateiktas užduotis	☐	☐	☐
Melavimas, konfliktų, muštynių iniciavimas	☐	☐	☐
Motyvacijos stoka (praranda susidomėjimą ankstesnėmis veiklomis bei mokymusi)	☐	☐	☐
Vagystės, kitų nuosavybės gadinimas	☐	☐	☐
Bėgimas iš namų ir/ar negrįžimas į namus be tėvų leidimo	☐	☐	☐
Pamokų praleidinėjimas, bėgimas iš mokyklos	☐	☐	☐
Fiziškai pavojinga veikla, neatsižvelgiant į pasekmes (daikto, kuriuo galima rimtai susižaloti, naudojimas)	☐	☐	☐
Žiaurumas su žmonėmis ar gyvūnais, bandymai prievartauti, tyčiniai padėginėjimai	☐	☐	☐
Nesugebėjimas įsilieti į bendraamžių grupę (bendraamžių atstūmimas)	☐	☐	☐
Nuolatinės artimos draugystės bei populiarumo tarp bendraamžių stoka	☐	☐	☐
Intensyvios baimės, susirūpinimas, nerimas, stipriai veikiantys asmens buvimą mokykloje ir/arba mokymosi aplinkoje	☐	☐	☐
Menkas savęs vertinimas	☐	☐	☐
Emocijų pokyčiai (dažnai verkia, jaučiasi liūdnas)	☐	☐	☐

⁶¹ Emocijų ir elgesio sutrikimai – heterogeniška grupė sutrikimų, pasireiškiančių elgesio ar/ir emocinėmis reakcijomis, ryškiai besiskiriančiomis nuo įprastų amžiaus, kultūros ir etinių normų bei išreikštu nedėmesingumu, impulsyvumu ar/ir prasta elgesio reguliacija („Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius“ tvarkos aprašas, 2011)

4. Jūsų nuomonė apie mokykloje specialistų teikiamą pagalbą vaikui, turinčiam elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų:

Specialistai	Pakanka pagalbos			Pagalba turėtų būti stiprinama		
	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Socialinis pedagogas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Specialusis pedagogas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Logopedas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Terapijos specialistas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Psichologas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dalykų mokytojai	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Klasės auklėtojas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Administracija	☐	☐	☐	☐	☐	☐

5. Pažymėkite, kokie Jūsų vaiko socioeducaciniai poreikiai mokykloje yra patenkinami:

Socioeducaciniai poreikiai	Tenkinami			Tenkinimas turėtų būti stiprinamas		
	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Saugios ugdymo/si aplinkos poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pagarbos iš bendraamžių poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pagarbos iš suaugusiųjų poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bendradarbiavimo poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bendravimo poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pykčio proveržių valdymo poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Asocialaus elgesio transformavimo į socialų elgesį poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Draugystės poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Saugumo poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dėmesio poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poreikis priklausyti kokiai nors grupei (būti priimtam į kolektyvą, atlikti bendras užduotis su kitais klasės draugais)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Paramos poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teigiamų emocijų poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bendrųjų gebėjimų tobulinimo/si poreikis (gebėjimo mokytis, rašyti, skaityti)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dalyvavimo bendroje edukacinėje veikloje kartu su klasės draugais poreikis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mokymo/si metodų, būdų, stilių, atitinkančių mokinio galimybes ir poreikius, pa(si)rinkimas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Žinių poreikis (gauti informacijos ir mokslo žinių, žinoti, ką ir kaip daryti, žinoti daiktų, reiškinių ir simbolių reikšmę)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poreikis į(si)vertinti žinias ir gebėjimus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pasirinkti tinkamą sėdėjimo vietą klasėje, valgykloje, grupėje	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hiperaktyvumo slopinimas pamokų ir pertraukų metu, ramaus klasės mikroklimato kūrimas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tinkamo mokinių ugdymo organizavimo poreikis ne tik pamokų, bet ir pertraukų metu	☐	☐	☐	☐	☐	☐

6. Jūsų manymu, kokias išvardintas vaiko elgesio valdymo priemones ir strategijas mokytojai taiko ar galėtų taikyti mokykloje :

Valdymo priemonės ir strategijos	Specialistų (mokytojų) taikomos			Specialistai (mokytojai) galėtų taikyti		
	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Akcentuoja pozityvų vaiko elgesį ir jį nuolat stiprina pagyrimu, apdovanojimu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nustato ir aptaria aiškias elgesio taisykles su visa klase	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Su visa klase aptaria netinkamo elgesio apraiškas ir nustato iš anksto pasekmes	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naudoja skatinimo sistemą (pagyrimus žodžiu, +/-, įrašus elektroniniame dienyne)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naudoja įvairius priminimus (klasės taisykles)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pateikia pozityvaus elgesio pavyzdžių ir etalonų	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Išsiaiškina, ar vaikas suprato, už ką buvo nubaustas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aiškiai, suprantamai pakartoja dvi-tris trumpas taisykles, kurių mokinys nesilaiko toje situacijoje, ir paprašo jas pakartoti, perrašyti	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jei vaikas negirdi, prieina arčiau ir, žiūrėdamas tiesiai jam į akis, pakartoja prašymą	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Su vaiku sudaro raštišką sutartį, nustato, kokie paskatinimai (apdovanojimai) už kokius pasiekimus bus teikiami	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kartu su mokiniu aptaria pageidaujama ir pozityvų elgesį	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaikui netinkamai pasielgus, lieka ramus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ignoruoja smulkias išdaigas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Valdymo priemonės ir strategijos	Specialistų (mokytojų) taikomos			Specialistai (mokytojai) galėtų taikyti		
	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Įvykus probleminei situacijai į pamoką kviečia socialinį pedagogą	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Įvykus probleminei situacijai į pamoką kviečia psichologą	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Įvykus probleminei situacijai į pamoką kviečia administracijos atstovą (pavadootoją, direktorių)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Taiko nuobaudas (sėdėjimą pertraukų metu, palikimą po pamokų)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prireikus stabdo veiklą/izoliuoja (išveda iš klasės)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mokiniui pamokoje aiškina, kad jis negerai elgiasi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vaikui netinkamai elgiantis, pasiūlo pamoką praleisti pas socialinę pedagogę ar kitą specialistą	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tuoj pat skambina tėvams ir kviečia juos pasikalbėti	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rašo drausmės pažymą (pažeidimo aktus ar kt.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pritaiko klausimus, kad vaikai galėtų	☐	☐	☐	☐	☐	☐

atsakyti						
Rašo pastabas elektroniniame dienyne	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mokinių veda pas pavaduotoją ugdymui	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skatina klasės draugus/bendraamžius pagelbėti bei bendrauti su mokiniu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skiria užduotims daugiau laiko nei kitiems vaikams	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Daro pedagogines pertraukėles (1-3 min.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ugdo mokinio pasitikėjimą savimi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Veda individualius pokalbius su mokiniu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kartą per savaitę su pedagogų komanda aptaria netinkamo elgesio apraiškas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kartą per pusmetį su pedagogų komanda aptaria netinkamo elgesio apraiškas (VGK)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skiriamas namų mokymas	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mokinys šalinamas iš mokyklos	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Neleidžia dalyvauti klasės išvykoje	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aptaria su mokiniu netinkamo elgesio priežastis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nusišypso ir liepia vaikui liautis taip elgtis	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naudoja priemones, reikalingas skirtingų gebėjimų mokiniams	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mokiniams siūlo papildomas veiklas ir priemones	☐	☐	☐	☐	☐	☐

7. Pažymėkite, kokias citas, posakius vartoja mokytojai ir tėvai bendraudami su vaiku:

Citas, posakiai	Vartoja mokytojai			Vartoja tėvai		
	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Parodote ir pasakote savo jausmus žodžiais (pvz., „Aš pradėdau pykti“)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Tu ir vėl elgiesi įžūliai“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Pirmyn, pirmyn, norėčiau dar kartą tai pamatyti!“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Kodėl taip blogai elgiesi?“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Prieš ką nors darydamas, pirma pagalvok“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Tu turi norėti išmokti gražiai elgtis“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Kodėl taip pasielgei?“, „Kiek kartų tai turėsiu kartoti?“, „Kodėl muši?“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Pasakyk man tiesą. Nė vienas vaikas man nemeluoja. Pasakyk, ką padarei?“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Ar nesigaili, ką padarei? Tau visai nerūpi.“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Pažiūrėk, kaip tu elgiesi...“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Bent kartą pasistenk pasielgti gražiai.“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Jei tu mane gerbtum, taip nesielgtum.“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Daryk, ką tau sakau, nes aš geriau žinau.“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Daugiau taip nedaryk, nes iškviesiu tėvus.“	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Citatos, posakiai	Vartoja mokytojai			Vartoja tėvai		
	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
„Tu pamatysi, kas tavęs laukia.“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Nenaudėlis“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Tau davė, duok ir tu“	☐	☐	☐	☐	☐	☐
„Nevykėlis“	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8. Pažymėkite, kaip mokykloje pritaikoma fizinė aplinka mokiniui, turinčiam elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų:

Naudojama taktika	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Pasodina kartu su pavyzdingu mokiniu	☐	☐	☐
Parenkama mažiausiai dėmesį blaškanti darbo vieta toliau nuo kitų mokinių	☐	☐	☐
Klasėje yra nusiramino kampelis	☐	☐	☐
Mokomoji medžiaga ir priemonės lengvai pasiekiamoje vietoje	☐	☐	☐
Ugdymo procese naudoja IKT (projektorius, interaktyvią lentą ir kt.)	☐	☐	☐
Naudoja tradicinį suolų išdėstymą eilėmis būdą	☐	☐	☐
Klasėje tinkamas apšvietimas ir sienų atspalvių pasirinkimas	☐	☐	☐

9. Kokia mokykloje teikiama pagalba tėvams, auginantiems vaikus, turinčius elgesio ir emocijų sunkumų/sutrikimų:

Pagalbos formos	Visada (kasdien)	Kartais (2-3 kartai per sav.)	Niekada
Organizuojamos savipagalbos grupės	☐	☐	☐
Organizuojami pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai	☐	☐	☐
Vyksta šeimos terapijos	☐	☐	☐
Organizuojama elgesio terapija	☐	☐	☐
Organizuojamos savikontrolės pratybos	☐	☐	☐
Teikiama psichologinė pagalba	☐	☐	☐
Teikiama specialioji pedagoginė pagalba	☐	☐	☐
Teikiama socialinė pedagoginė pagalba	☐	☐	☐
Individualūs susitikimai su mokiniu ir tėvais bei kitais ugdymo proceso dalyviais	☐	☐	☐
Organizuojamas visų tėvų dalyvavimas popamokinėje veikloje	☐	☐	☐
Telefoninis pokalbis informuojant apie mokinio pozityvų ir negatyvų elgesį	☐	☐	☐
Aptariamos bei suderinamos taisyklės tvarkos ir elgsenos klausimais (vienodos namie ir mokykloje)	☐	☐	☐
Aptariama ir suderinama paskatinimų ir nuobaudų sistema (vienoda namie ir mokykloje)	☐	☐	☐
Mokytojai, mokinys, jo tėvai aptaria netinkamą vaiko elgesį	☐	☐	☐
Mokytojai, mokinys, jo tėvai aptaria pozityvų vaiko elgesį	☐	☐	☐
Kita (įrašykite):			

Nuoširdžiai dėkoju už Jūsų atsakymus.